

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра обліку та оподаткування

Кваліфікаційна робота

магістра

на тему Обліково-аналітичне забезпечення операцій з дебіторською та кредиторською заборгованістю на ТОВ «Пиводар»

Виконав: студент 2 курсу, групи 8.0710-оа-з
спеціальності 071 «Облік і оподаткування»
освітньої програми «Облік і аудит»

О. Ю. Стойкова

Керівник: к.н.держ.упр., доцент Пушкарь І.В.

Рецензент: к.е.н., доцент Сьомченко В.В.

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет економічний
Кафедра обліку та оподаткування
Рівень вищої освіти магістр
Спеціальність 071 «Облік і оподаткування»
Освітня програма «Облік і аудит»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Зав. кафедри _____ Н.М. Проскуріна
« ____ » _____ 2021 року

**З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ**

Стойковій Олені Юріївні

1. Тема роботи: Обліково-аналітичне забезпечення операцій з дебіторською та кредиторською заборгованістю на ТОВ «Пиводар»
керівник роботи Пушкарь Ірина Володимирівна, к.н.держ.упр., доцент,
затверджені наказом ЗНУ від 30 червня 2021 р. № 967-с.
2. Строк подання студентом роботи: 30 листопада 2021 р.
3. Вихідні дані до роботи: спеціальна література, законодавчі та нормативні акти, статистичні дані, показники діяльності підприємства.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): дослідити теоретичні засади обліково-аналітичного забезпечення операцій з дебіторської та кредиторської заборгованості; вивчити організаційно-методичні аспекти обліку операцій з дебіторської та кредиторської заборгованості на ТОВ «Пиводар»; проаналізувати ефективність управління дебіторською та кредиторською заборгованістю на ТОВ «Пиводар».
5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень): кваліфікаційна робота містить 35 рис., 28 табл. і 4 формули

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
1	к.н.держ.упр., доцент Пушкар І.В..	05.07.2021	05.07.2021
2	к.н.держ.упр., доцент Пушкар І.В..	12.09.2021	12.09.2021
3	к.н.держ.упр., доцент Пушкар І.В..	03.10.2021	03.10.2021

7. Дата видачі завдання: 05 липня 2021 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Складання плану роботи, підбір літератури	05.07.2021 р. – 30.07.2021 р.	виконано
2.	Написання вступу	01.08.2021 р. – 08.08.2021 р.	виконано
3.	Виконання першого розділу	09.08.2021 р. – 12.09.2021 р.	виконано
4.	Виконання другого розділу	13.09.2021 р. – 01.10.2021 р.	виконано
5.	Виконання третього розділу	02.10.2021 р. – 16.10.2021 р.	виконано
6.	Написання висновків	17.10.2021 р. – 01.11.2021 р.	виконано
7.	Оформлення роботи, одержання відгуку та рецензії	01.11.2021 р. – 29.11.2021 р.	виконано
8.	Подання роботи на кафедру	30.11.2021 р.	виконано

Студент _____ О.Ю. Стойкова
(підпис)Керівник роботи _____ І.В. Пушкар
(підпис)**Нормоконтроль пройдено**Нормоконтролер _____ В.В. Сьомченко
(підпис) (ініціали та прізвище)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 117 с., 3 розділи, 28 табл., 35 рис., 5 додатків, 63 джерела.

РОЗРАХУНКИ, ЗОБОВ'ЯЗАННЯ, КРЕДИТОР, ДЕБІТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ, КРЕДИТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ, ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ОБОРОТНІСТЬ, ЕФЕКТИВНІСТЬ

Об'єкт дослідження – процес обліку та аналізу операцій з дебіторської та кредиторської заборгованості на підприємстві.

Метою кваліфікаційної роботи є обґрунтування теоретичних положень та розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення обліку та аналізу дебіторської і кредиторської заборгованості для системи управління заборгованістю на ТОВ «Пиводар».

Методи дослідження: системний підхід до вивчення економічних явищ і процесів. Під час виконання дослідження використано як загальнонаукові так і спеціальні методи пізнання: індукції та дедукції; аналізу і синтезу; історичний метод; теоретичного узагальнення і порівняльного аналізу; методи причинно-наслідкового зв'язку та абстрактно-логічний метод.

У процесі дослідження отримано такі наукові результати, яким притаманна наукова новизна:

- надано узагальнене визначення поняття «обліково-аналітичне забезпечення» та уточнене визначення поняття «дебіторська заборгованість» і «кредиторська заборгованість» як об'єкту обліку;

- запропоновано розширену класифікацію дебіторської заборгованості та кредиторської заборгованості для підвищити дієвості контролю за заборгованістю на підприємстві;

- запропоновано до рахунку 63 «Розрахунки з постачальниками та

підрядниками» відкривати рахунки третього порядку для відображення інформації за видами кредиторської заборгованості.

– для підвищення аналітичності балансу, запропоновано деталізувати рядок 1615 «Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги», на термін сплати якої не настав та не сплачена в належний термін.

– обґрунтовано доцільність перегляду кредитної політики для підвищення ефективності управління дебіторською заборгованістю на досліджуваному підприємстві.

Отримані результати дослідження спрямовані на підвищення достовірності, оперативності та аналітичності обліку та аналізу дебіторської та кредиторської заборгованості, можуть впроваджуватися в практику роботи підприємств. Застосування на практиці запропонованих рекомендацій дозволить забезпечити адекватне відображення в обліку операцій з дебіторської та кредиторської заборгованості сучасним умовам господарювання, своєчасне одержання та аналіз необхідної інформації керівництвом.

SUMMARY

Qualifying work contains 117 p., 3 sections, 28 tab., 35 fig., 5 appendices, 63 references.

SETTLEMENTS, LIABILITIES, CREDITOR, RECEIVABLES, PAYABLES, ACCOUNTING AND ANALYTICAL SUPPORT, TURNOVER, EFFICIENCY

The object of research is the process of accounting and analysis of receivables and payables at the enterprise.

The purpose of the qualification work is to substantiate the theoretical provisions and develop practical recommendations for improving the accounting and analysis of receivables and payables for the debt management system at LLC "Pyvodar".

Research methods: a systematic approach to the study of economic phenomena and processes. During the study, both general and special methods of cognition were used: induction and deduction; analysis and synthesis; historical method; theoretical generalization and comparative analysis; methods of causation and abstract-logical method.

In the course of the research the following scientific results were obtained, which are characterized by scientific novelty:

- a generalized definition of the concept of "accounting and analytical support" and a clarified definition of the concept of "receivables" and "accounts payable" as an object of accounting;

- the expanded classification of receivables and accounts payable for increase of efficiency of control over debts at the enterprise is offered;

- it is proposed to open accounts of the third order to account 63 "Settlements with suppliers and contractors" to display information by type of

accounts payable.

– to increase the analytical balance, it is proposed to detail line 1615 "Accounts payable for goods, works, services", the term of payment of which has not come and has not been paid in due time.

– the expediency of revision of credit policy for increase of efficiency of management of receivables at the investigated enterprise is substantiated.

The results of the study are aimed at improving the reliability, efficiency and analytical accounting and analysis of receivables and payables, can be implemented in the practice of enterprises. The practical application of the proposed recommendations will ensure adequate reflection in the accounting of receivables and payables to modern business conditions, timely receipt and analysis of the necessary information by management.

ВСТУП

Розвиток ринкових відносин в країні залежить напряду від результатів фінансово-господарської діяльності підприємств, їх економічної та фінансової стабільності. Але в процесі своєї діяльності майже кожне підприємство має короткострокову або довгострокову дебіторську чи кредиторську заборгованість. Безперечно, розрахунки з контрагентами є важливою складовою фінансово-економічної діяльності будь-якого підприємства. Вони нерозривно пов'язані з вхідними та вихідними грошовими потоками, які складають основу процесу забезпечення безперервної діяльності суб'єктів господарювання. Затягування строків отримання платежів та погашення зобов'язань приводить до сповільнення операційного циклу та зниження ділової активності підприємства.

Тому, ринкові відносини вимагають перегляду системи обліку дебіторсько-кредиторської заборгованості, яка пов'язана із проблемою платежів. Вагомого значення набуває облік заборгованості, як найважливішого інструменту управління грошовими потоками для забезпечення перспективної та поточної платоспроможності підприємства.

Саме від обліково-аналітичного забезпечення операцій з дебіторської та кредиторської заборгованості залежить прийняття ефективних управлінських рішень щодо формування раціональної товарної кредитної політики та системи управління заборгованістю підприємств. Все вищезазначене актуалізує необхідність теоретичного та практичного дослідження проблем управління дебіторською та кредиторською заборгованістю підприємств, особливо в сучасних умовах гіперінфляції.

Проблеми обліку дебіторської заборгованості вивчали такі вчені, як Бардадим М.В., Олійник С.О., Гайдучок Т.С., Москалюк Г.О., Давидюк Т.В., Кірейцев Г.Г. Значний внесок в удосконалення обліку розрахункових операцій та управління дебіторською заборгованістю зробили вчені: Василик

О.Д., Войнаренко М.П., Івахненко В.М., Коробов М.Я., Лахтіонова Л.А., Шкарабан С.І., Червінська О.С. Дослідженню кредиторської заборгованості присвячені роботи таких вітчизняних вчених, як Білуха М.Т., Гуцаленко Л.В., Джога Р.Т., Добровольська О.В., Завгородній В.П., Кузьмінський А.М., Максимова В.Ф., Онищук В.М., Усач Б.Ф., Шевчук В.О., Яструбський М.Я. та інші. Питання методики аналізу дебіторської заборгованості досліджували такі науковці як: Коновалова О.В., Лазаришина І.Д., Мних Є.В., Мошенський С.З., Олійник О.В., Пантелеєв В.П., Слюсарук Л.І., Сіменко І.В., Сухарєв П.М., Шевчук В.О., Юрківська Л.Й. та ін. Ці дослідження характеризуються вагомим внеском як в теорію, так і в практику обліку, аналізу та управління заборгованістю підприємств. Але пошук напрямів підвищення ефективності управління дебіторською та кредиторською заборгованістю підприємств залишається актуальним в сучасних умовах ринкових відносин.

Метою кваліфікаційної роботи є обґрунтування та поглиблення теорії і методики обліку й аналізу дебіторської та кредиторської заборгованості і розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення системи управління заборгованістю ТОВ «Пиводар».

Для досягнення визначеної мети поставлено такі завдання:

- визначити економічну сутність поняття «обліково-аналітичне забезпечення» та дебіторської і кредиторської заборгованості як об'єкта обліку та аналізу;
- дослідити класифікацію дебіторської та кредиторської заборгованості для обліково-аналітичної системи підприємства;
- дослідити нормативно-правове регулювання обліку дебіторсько-кредиторської заборгованості;
- визначити особливості методики аналізу дебіторської та кредиторської заборгованості;
- вивчити діючу систему обліку дебіторської і кредиторської заборгованості на ТОВ «Пиводар» та обґрунтувати напрями її удосконалення для цілей управління;

- проаналізувати стан, динаміку, структуру та оборотність заборгованості досліджуваного підприємства;

- обґрунтувати напрями підвищення ефективності управління дебіторською та кредиторською заборгованістю ТОВ «Пиводар».

Об'єктом дослідження є процес обліку та аналізу операцій з дебіторської та кредиторської заборгованості на підприємстві.

Предмет дослідження є сукупність теоретичних, методичних та практичних підходів щодо обліку дебіторської і кредиторської заборгованості та її аналітичної оцінки для цілей управління.

Методичною основою кваліфікаційної роботи є системний підхід до вивчення і розкриття сучасного стану обліку й аналізу операцій з дебіторської та кредиторської заборгованості підприємства. У роботі використано сукупність загальнонаукових і спеціальних методів пізнання соціально-економічних процесів і явищ, а саме: методи наукового узагальнення, порівняння, системності і комплексності – при систематизації матеріалу щодо економічної сутності дебіторської та кредиторської заборгованості; методи загальнонаукової абстракції, індукції та дедукції, аналізу і синтезу – при розробці класифікації дебіторської та кредиторської заборгованості; горизонтального, вертикального аналізу – для оцінки динаміки і структури заборгованості; коефіцієнтного аналізу – для оцінки рівня ефективності управління дебіторською і кредиторською заборгованістю

У процесі дослідження отримано такі наукові результати, яким притаманна наукова новизна:

- надано уточнене визначення поняття «дебіторська заборгованість» та «кредиторська заборгованість» як об'єкту обліку;

- запропоновано розширену класифікацію дебіторської заборгованості та кредиторської заборгованості для підвищити дієвості контролю за заборгованістю на підприємстві;

- запропоновано до рахунку 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками» відкривати рахунки третього порядку для відображення

інформації за видами кредиторської заборгованості.

– для підвищення аналітичності балансу, запропоновано деталізувати рядок 1615 «Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги», на термін сплати якої не настав та не сплачена в належний термін.

– наведені шляхи підвищення ефективності управління дебіторською та кредиторською заборгованістю на досліджуваному підприємстві.

Теоретичною та методичною основою дослідження є праці вітчизняних і зарубіжних вчених з проблем бухгалтерського обліку і аналізу заборгованості; законодавчі та нормативні акти з питань бухгалтерського обліку, зокрема з обліку дебіторської та кредиторської заборгованості тощо.

Застосування на практиці запропонованих рекомендацій дозволить забезпечити адекватне відображення в обліку операцій з дебіторської та кредиторської заборгованості сучасним умовам господарювання, своєчасне отримання обліково-аналітичної інформації керівництвом. Отримані результати дослідження спрямовані на підвищення достовірності, оперативності обліку та аналізу дебіторської та кредиторської заборгованості, можуть впроваджуватися в практику роботи підприємств.

Основні результати дослідження, що викладені в кваліфікаційній роботі, пройшли апробацію шляхом обговорення на XVI Міжнародній науково-практичній конференції «Виклики та перспективи розвитку нової економіки на світовому, державному та регіональному рівнях» на тему «Проблемні аспекти та напрями удосконалення кредиторської заборгованості». А також підготовки та публікації двох статей: «Облік дебіторської заборгованості за П(С)БО та МСФЗ: порівняльний аспект» та «Аналіз стану дебіторської заборгованості як передумова формування кредитної політики підприємства» у збірнику статей «Обліково-аналітичне забезпечення управління розвитком підприємства» (Запоріжжя: ЗНУ, 2021).

Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, переліку посилань і додатків. Основний зміст викладено на 104 сторінках друкованого тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОПЕРАЦІЙ З ДЕБІТОРСЬКОЇ ТА КРЕДИТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ

1.1 Економічна сутність, класифікація дебіторської та кредиторської заборгованості

У процесі фінансово-господарської діяльності у підприємства постійно виникає потреба в проведенні розрахунків зі своїми контрагентами. Розрахунки – важливий інструмент регулювання економічних відносин між суб'єктами господарської діяльності та невід'ємний елемент процесу розширеного відтворення, формування, розподілу (перерозподілу) суспільного продукту. У системі цих відносин будь-яке підприємство займає двояке положення, тобто одночасно виступаючи і продавцем і покупцем, і кредитором і дебітором. У зв'язку з цим для підприємства дебіторська та кредиторська заборгованості виражають багатобічні відносини з різними контрагентами, в першу чергу, з постачальниками на вході і покупцями на виході, з приводу виникнення відстрочки платежу за отримані або продані продукцію, товари і послуги, які пов'язані з об'єктивними умовами виробництва, реалізації і організації розрахунків й метою яких є одержання певних економічних вигод. Тому, на кожному підприємстві політики управління дебіторською та кредиторською заборгованостями повинні розроблятися не окремо, а бути узгодженими між собою.

Однією із спроб їх поєднати є політика управління грошовими потоками підприємства. Однак рух грошей – і позитивний, і негативний – не може відбуватися сам по собі, як не може представляти самотійну операцію. Тобто, формуючи політику управління грошовими потоками підприємств

необхідно враховувати характер розрахункової операції, в результаті якої виник чи може виникнути рух грошових коштів [5].

Якщо виходити з того, що фінансові відносини пов'язані з формуванням, розподілом і використанням фондів грошових коштів, то дебіторська заборгованість – це фонд грошових коштів, тимчасово вилучених із обороту і таких, що підлягають поверненню у встановлені строки. А кредиторська заборгованість, відповідно – фонд грошових коштів, тимчасово залучених у оборот підприємства на безкоштовній основі і таких, що підлягають поверненню у встановлені строки.

Аналіз навчальної, нормативної та наукової літератури показав, що існують різні погляди науковців на проблему визначення сутності поняття «дебіторська заборгованість» та «кредиторська заборгованість». Особливо актуальним є визначення даних понять як об'єкта обліку та аналізу. Основні визначення поняття «дебіторська заборгованість» наведено в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1 – Трактовка поняття «дебіторська заборгованість» [37]

Джерело	Тлумачення поняття «дебіторська заборгованість»
П(С)БО № 10 «Дебіторська заборгованість»	Сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату.
П(С)БО № 13 «Фінансові інструменти»	Сума, що виникає внаслідок надання коштів, продажу інших активів, робіт, послуг безпосередньо боржникові та не є фінансовим активом, призначеним для перепродажу.
МСБО № 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка»	Це похідні фінансові активи з фіксованими платежами, які підлягають визначенню та не мають котирування на активному ринку.
Гуня В.О.	Одна з найважливіших складових кредитної діяльності підприємства, як один з елементів для розрахунку показників її результативності.
Іванов Є.О.	Це боргові права до покупців.
Войнаренко М.П.	Це сума боргів юридичних та фізичних осіб, що виникли внаслідок минулих подій і зафіксовані на певну дату.
Іванілов О.С., Смачило В.В., Дубровська Є.В.	Це складова оборотного капіталу, яка передбачає певні вимоги до юридичних чи фізичних осіб щодо оплати товарів, робіт, продукції.
Економічна енциклопедія	Це сума боргів, котрі належать підприємству, від юридичних або фізичних осіб у результаті господарських взаємин із ними.
Сурніна К.С.	Це матеріальні ресурси, що не оплачені контрагентами, або готівка, що вилучена з обігу грошових коштів.

А також, Журавська І.М. зазначає, що дебіторська заборгованість, разом з виробничими запасами, утворює значну частину в структурі активу балансу підприємства [21].

Бутинець Ф. Ф. трактує поняття дебіторської заборгованості як суму заборгованостей підприємств на певну дату [12, с. 189].

Верига Ю.А. називає дебіторську заборгованість «боргом на користь підприємства» та «частиною господарських засобів підприємства, що вибула зі складу даного підприємства і знаходяться у фактичному розпорядженні іншого підприємства і, виконують там роль капіталу» [45, с. 158].

Лень В.С. вважає, що дебіторська заборгованість – це вимоги щодо оплати. Боргові вимоги є еквівалентом боргу тієї особи, на яку покладається виконання обов'язку; як і борги, боргові вимоги розглядаються з точки зору терміна їх виконання [45, с. 251].

Проте найбільш поширеною стала думка, до якої схиляється більшість науковців і практиків [38] – визначення дебіторської заборгованості як боргів.

Термін «дебіторська заборгованість» в МСБО суттєво відрізняється за змістом і розрізняють Accounts Receivable та Receivables [36, с.279].

Аналіз наукових підходів до трактування поняття «дебіторська заборгованість» в науковій та економічній літературі (Додаток А), надало нам змогу уточнити поняття «дебіторська заборгованість». Під дебіторською заборгованістю пропонуємо розуміти заборгованість на користь підприємства на певну дату, внаслідок надання коштів, продажу активів, робіт послуг, що не є фінансовим активом, призначеним для продажу, знаходиться у розпорядженні іншої сторони угоди та виконує в неї роль капіталу.

Важливим для уточнення є питання щодо зобов'язань, які виникають у підприємства. Відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», зобов'язання – це заборгованість підприємства, що виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в

майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди [48]. Зобов'язання визнається, якщо його оцінка може бути достовірно визначена (Додаток Б). Класифікація зобов'язань зображена на рисунку 1.1.

Рисунок 1.1 – Класифікація зобов'язань залежно від порядку визначення суми до погашення зобов'язання та згідно П(С)БО 11

Враховуючи те, що історія існування кредиторської заборгованості є

давньою, в сучасній науковій літературі немає єдиної думки щодо трактування цього поняття. Незважаючи на давню історію існування кредиторської заборгованості та стан її вивчення, в сучасній науковій літературі немає єдиної думки щодо трактування цього поняття (Додаток Б).

Так, Бутинець Ф.Ф. розглядає кредиторську заборгованість, як форму розрахунку за товари і послуги, які придбаються у ході операцій компанії, що періодично повторюються і використовуються у виробництві чи для перепродажу [12]. Трактування науковцями подано в Додатку В

Порівняємо трактування кредиторської заборгованості у різних сферах діяльності (табл.1.2), а більш повна характеристика подана в Додатку Д.

Таблиця 1.2 – Поняття «кредиторська заборгованість» у різних сферах діяльності

Кредиторська заборгованість-це	
У бухгалтерському обліку	заборгованість підприємства іншим юридичним і фізичним особам, що виникла в результаті здійснених раніше операцій, оцінена в гривнях і щодо якої у підприємства існують зобов'язання її погашення в певний строк [55].
З точки зору аудиту	найвагоміша частина зобов'язань підприємства, до яких включаються довгострокові і поточні зобов'язання [1].
У фінансовому менеджменті	заборгованість, яка може трансформуватися у додаткове та відносно дешеве джерело залучення ресурсів [4].
З точки зору аналізу господарської діяльності	борг підприємства, діяльність якого аналізується, іншим підприємствам, установам, а також фізичним особам, наслідок напруженості фінансового стану підприємства [23].
Як правова категорія	особлива частина майна, що є предметом обов'язкових правовідносин між організацією та її кредиторами [31].

Слід розуміти різницю кредиторської заборгованості та зобов'язань. Оскільки, зобов'язання – дещо ширша економічна категорія, ніж кредиторська заборгованість. Основні наукові підходи щодо визначення сутності поняття кредиторської заборгованості наведено у таблиці 1.3.

В основному вчені розглядають кредиторську заборгованість, як грошові кошти, деякі як частину майна або форму розрахунків за товари та послуги, але ніхто не наголошує на тому, що кредиторська заборгованість є

складовою кругообігу капіталу (рис. 1.2).

Адже елементи кругообігу капіталу є частиною безперервного потоку господарських операцій. Закупівлі призводять до збільшення виробничих запасів і кредиторської заборгованості. Цей цикл операцій багаторазово повторюється і в результаті зводиться до грошових надходжень і платежів.

Таблиця 1.3 – Трактування поняття «кредиторська заборгованість»

Автор 1	Тлумачення поняття «кредиторська заборгованість» 2
І.А. Бланк	Це поточні зобов'язання підприємства, що відображають його заборгованість перед господарськими партнерами з комерційних операцій; з розрахунків, нарахованих до оплати
А.Б. Борисов	Це грошові кошти, які тимчасово підпорядковані підприємству, фірмі, які підлягають поверненню юридичній або фізичній особі, у яких вони позичені і яким вони не виплачені.
Ф.Ф. Бутинець, Л.Л. Горецька	Це форма розрахунку за товари і послуги, які придбаються у ході операцій компанії, що періодично повторюються і використовуються у виробництві (в якості сировини) чи для перепродажу (інакше її називають рахунками до сплати чи торговими рахунками до сплати).
Великий економічний словник	Заборгованість даної організації іншим організаціям, робітникам і особам, які називаються кредиторами.
С.Ф. Голов, В.М. Костюченко	Це суми, які нараховуються постачальникам за купівлю у них товарів або послуг в кредит.
Г.О. Партин, А.Г. Загородній	Це заборгованість підприємства іншим юридичним і фізичним особам, що виникла в результаті здійснених раніше дій (подій), оцінена в гривнях і щодо якої в підприємства існують зобов'язання її погашення в певний строк.
Н.М. Ткаченко	Це тимчасово залучені суб'єктом у власне користування грошові кошти, які підлягають поверненню юридичній або фізичній особі.
Н.В. Чабанова, Ю.А. Василенко	Це особлива частина майна організації, що є предметом обов'язкових правовідносин між організацією і її кредиторами
Черкав Д.І.	Кредиторська заборгованість виникає (або погашається) при здійсненні організацією будь-яких операцій, пов'язаних з рухом грошових засобів, матеріальних ресурсів або прийняттям на себе відповідних зобов'язань.
Ю.С. Цал-Цалко	Це тимчасове залучення активів у господарську діяльність підприємства за рахунок тимчасово безоплатного одержання майна інших суб'єктів господарювання.

Отже, кредиторська заборгованість є невід'ємним етапом повторювального кругообігу капіталу, що призводить до здійснення безперервних господарських операцій на підприємстві, тобто здійснення господарських операцій є причиною безперервних платежів та грошових надходжень. Саме тому важливо розглядати кредиторську заборгованість як складову капіталу.

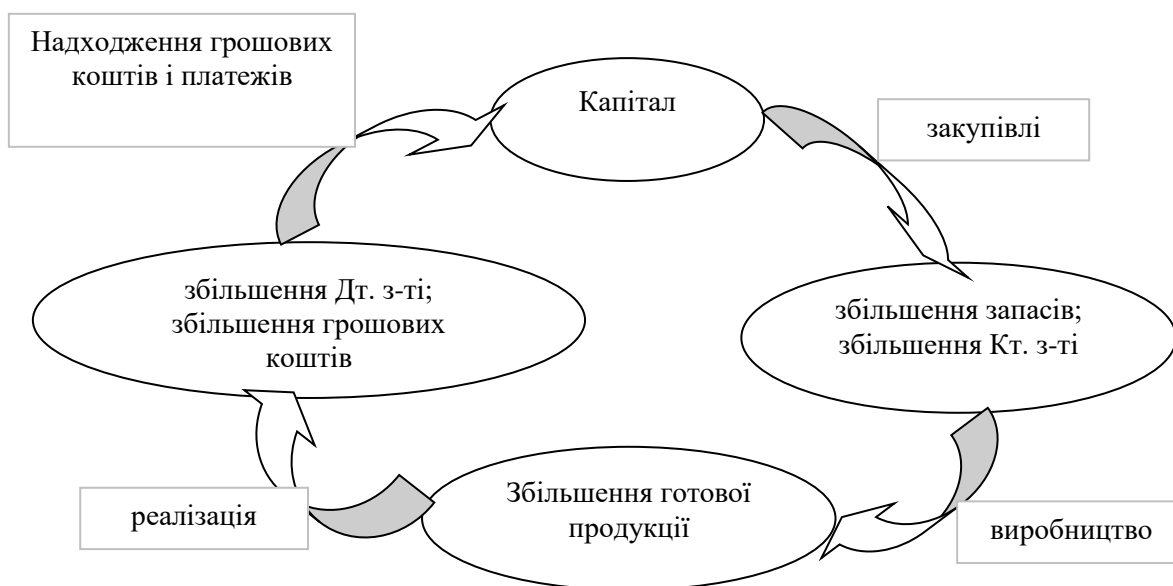

Рисунок 1.2 – Кругообіг капіталу

Тому, вважаємо, що кредиторська заборгованість – це складова кругообігу капіталу, котра виступає предметом обов'язкових правовідносин між боржником і його кредитором, що виникли на стадії постачання і мають гривневий еквівалент.

Економічна сутність кредиторської заборгованості полягає в тому, що це не тільки частина майна організації, як правило кошти, але і товарно-матеріальні цінності, наприклад у зобов'язаннях по товарному кредиті. Як правова категорія кредиторська заборгованість – особлива частина майна організації, що є предметом обов'язкових правовідносин між організацією і її кредиторами. Організація володіє і користується кредиторською заборгованістю, але вона зобов'язана повернути чи виплатити дану частину

майна кредиторам, що мають права вимоги на неї. Таким чином, кредиторська заборгованість має двоїсту юридичну природу: як частина майна вона належить організації на праві володіння, чи навіть праві власності щодо отриманих позичково грошей чи речей, визначених родовими ознаками; як об'єкт зобов'язальних правовідносин – це борги організації перед кредиторами, тобто вони мають право на вимагання чи стягнення від організації зазначеної частини майна.

Для організації обліку та аналізу розрахунків із дебіторами важливе місце посідає класифікація дебіторської заборгованості. Серед вчених на сьогодні не має єдиної думки щодо ознак за якими потрібно класифікувати дебіторську заборгованість. Така різноманітність класифікацій, спричинена існуванням різних критеріїв, за якими автори поділяють дебіторську заборгованість (додаток Е). Згідно з НП(С)БО 1, П(С)БО 10, П(С)БО 14, П(С)БО 19, П(С)БО 21 дебіторська заборгованість має власну структуру і може класифікуватися за різними ознаками (рисунок 1.3).

Рисунок 1.3 – Класифікація дебіторської заборгованості [43]

Однак, дебіторська заборгованість найчастіше класифікується за однією певною ознакою в межах рахунків відповідно до «Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій» [12]. Це зумовлено тим, що облік в Україні чітко регламентований, на відміну від зарубіжних країн, де рішення про порядок відображення видів дебіторської заборгованості в балансі та ступінь деталізації цих статей приймає безпосередньо підприємство, а тому у кожного з них склад і структура дебіторської заборгованості в балансі можуть бути різними.

Дебіторська заборгованість класифікується за такими ознаками:

- за контрагентами;
- зв'язок із нормальним операційним циклом (нормальний операційний цикл – проміжок часу між придбанням запасів для здійснення діяльності та отримання коштів від реалізації виробленої з них продукції або товарів і послуг);
- терміном погашення;
- об'єктами щодо яких виникли зобов'язання дебіторів;
- своєчасністю оплати боржником дебіторської заборгованості.

Важливе значення має класифікація дебіторської заборгованості за контрагентами. Чинним планом рахунків бухгалтерського обліку передбачено поділ дебіторської заборгованості на заборгованість вітчизняних та іноземних постачальників. Однак для правильної оцінки фінансового стану підприємства необхідно здійснювати деталізований аналітичний облік дебіторської заборгованості, що стало можливим при запровадженні комп'ютеризованого обліку. Саме останній дасть змогу правильно оцінити фінансовий стан і стати базою для ефективного управління дебіторською заборгованістю.

В Україні, відповідно до П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість», обов'язковим є поділ дебіторської заборгованості на поточну та довгострокову, який залежить від нормального операційного циклу і терміну

погашення заборгованості. Поточна дебіторська заборгованість, згідно з П(С)БО, визначається як сума дебіторської заборгованості, яка виникає в ході нормального операційного циклу або буде погашена протягом дванадцяти місяців із дати балансу. Відповідно, дебіторська заборгованість, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та термін погашення якої більше дванадцяти місяців із дати балансу буде класифікована як довгострокова [18].

Важливим для цілей системи управління підприємством є класифікація дебіторської заборгованості залежно від рівня платоспроможності дебіторів. За цією характеристикою, відповідно до П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість», вона поділяється на сумнівну та безнадійну заборгованість. Сумнівна дебіторська заборгованість визначається якщо існує невпевненість у її погашенні боржником. Дебіторська заборгованість, щодо якої існує впевненість (підстава) щодо неповернення її боржником або за якою минув строк позовної давності вважається безнадійною [58].

Характеристика кожного виду дебіторської заборгованості наведена в таблиці 1.4.

Таблиця 1.4 – Види поточної дебіторської заборгованості за впевненістю у її погашенні

Вид заборгованості	Визначення	Умови переходу до іншого стану
Нормальна	Дебіторська заборгованість, щодо якої існує впевненість у її погашенні боржником	Перехід заборгованості у сумнівну супроводжується нарахуванням резерву сумнівних боргів
Сумнівна	Дебіторська заборгованість, щодо якої існує невпевненість у її погашенні боржником	Перехід заборгованості у безнадійну пов'язаний із списанням заборгованості із балансу, оскільки вона перестав відповідати визначенню балансу
Безнадійна	Дебіторська заборгованість, щодо якої існує впевненість у її непогашенні боржником або строк позовної давності якої закінчився	-

На нашу думку доцільним є введення класифікації (рис. 1.4), яка б об'єднувала розподіл дебіторської заборгованості по видам за впевненістю у її погашенні, строками погашення та за статтями бухгалтерського балансу. Така класифікація має бути обов'язковою на всіх підприємствах через те, що вона найбільш пов'язана з бухгалтерським та управлінським обліком, а інші – можуть використовуватися за бажанням.

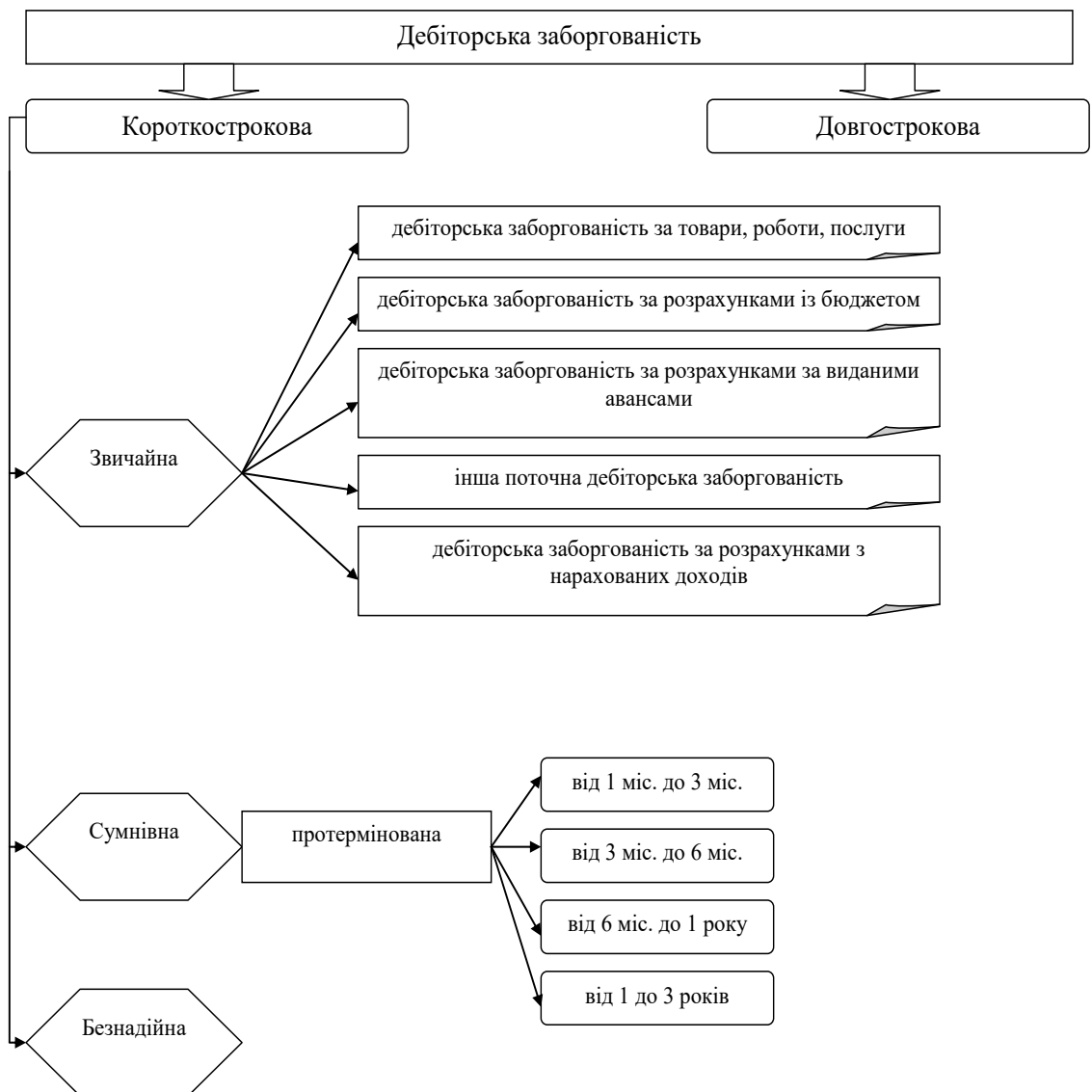

Рисунок 1.4 – Класифікація дебіторської заборгованості для підприємств

Також зазначимо, що ми повністю згодні з точкою зору Білик М.Д. [6],

який в своїх працях говорить про те, що доцільно надати підприємствам право самостійно приймати рішення про необхідність диференційованого відображення у звіті довгострокової і поточної заборгованості, як це передбачено в практиці країн із ринковою економікою.

П(С)БО 11 «Зобов'язання» визначає методологічні засади формування та обліку інформації про кредиторську заборгованість, а також вимоги щодо її розкриття у фінансовій звітності та пропонує загальну класифікацію, яка є універсальною для будь якого підприємства [30].

Однак для управління кредиторською заборгованістю найбільш доцільно виділити такі види заборгованості за розрахунками (рис. 1.5).

Рисунок 1.5 – Види кредиторської заборгованості

Кредиторська заборгованість, яка знаходиться в розпорядженні підприємства, є специфічним джерелом формування позикового капіталу.

Вона виникає в результаті того, що певна частина грошових коштів тимчасово затримується в господарському обороті, тобто підприємство несвоєчасно виконує свої фінансові зобов'язання [56]. Тому найпоширенішою ознакою класифікації боргів підприємства є термін погашення (рис.1.6):

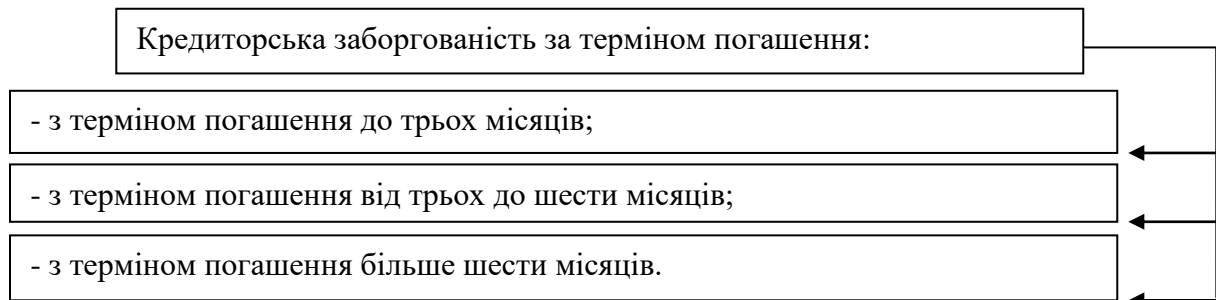

Рисунок 1.6 – Класифікація кредиторської заборгованості

Колектив авторів, Бандурка О.М., Коробов М.Я., Орлов П.І. зазначають, що для правильної організації бухгалтерського обліку зобов'язань важливим є визначення моменту виникнення зобов'язання, оскільки юридичні та економічні аспекти цього питання не збігаються. Так, у момент підписання договору на одержання кредиту між підприємством і банком виникає юридичне зобов'язання, суть якого полягає в тому, що воно підлягає виконанню в майбутньому. В бухгалтерському обліку підприємства зобов'язання знаходить своє відображення лише тоді, коли на його поточний рахунок банк зарахує грошові кошти [4].

Тому пропонують поділяти зобов'язання залежно від порядку визначення суми до погашення зобов'язання на реальні та потенційні. Реальні зобов'язання виникають на підставі договору, контракту, одержаного рахунку (як правило, сума заборгованості та строк погашення по них є конкретними і вказуються у відповідних документах).

Залежно від строку погашення реальні зобов'язання поділяють на поточні та довгострокові. Потенційні зобов'язання характеризуються тим, що

сума і термін платежу за ними не визначені і залежать від подальших подій у майбутньому. Потенційні зобов'язання поділяються на забезпечення, непередбачені зобов'язання та доходи майбутніх періодів.

Найбільш розгалужену класифікацію зобов'язань за різними ознаками пропонує колектив Житомирської наукової бухгалтерської школи на чолі з Бутинцем Ф.Ф., а саме:

- за складністю: прості, складні;
- за визначеністю у часі: обмежені у часі, безстрокові;
- за забезпеченістю виконання зобов'язань: забезпечені, незабезпечені;
- залежно від підстави виникнення зобов'язання: договірні, позадоговірні;
- за способом погашення: монетарні, немонетарні;
- за часом виникнення: теперішні, майбутні;
- за терміном погашення: довгострокові, короткострокові;
- за можливістю оцінки: фактичні, оціночні, умовні [12].

Цієї ж думки дотримується Сурніна К.С. і зазначає, що класифікація зобов'язань у бухгалтерському обліку створена на основі господарських процесів, а тому зводиться до простого переліку, який регулює П(С)БО. Через це доцільно розглядати класифікацію бухгалтерських зобов'язань за різними ознаками. Автор наголошує, що П(С)БО 11 «Зобов'язання» не дає деталізованої характеристики класифікаційних ознак конкретних видів зобов'язань, порівняно з ознаками, які наводяться у Цивільному та Господарському кодексах [55]. Така характеристика класифікаційних ознак дасть змогу чітко коментувати загальні положення бухгалтерського обліку зобов'язань. При цьому, в обліку відображаються лише ті зобов'язання які впливають з укладених підприємством договорів. Відповідно в умовах МСФЗ трансформації, для обліку достатнім буде поділ зобов'язань на поточні та довгострокові. В контексті ж практичної необхідності для системи управління, доцільно виділяти прострочену кредиторську заборгованість.

Всі види кредиторської заборгованості як кредитного інструменту

мають обмеження у використанні: короткостроковий характер, додаткова загроза банкрутства для підприємства, яке використовує комерційний кредит, за умови погіршення кон'юнктури ринку продукції.

1.2 Нормативно-правове регулювання обліку дебіторської та кредиторської заборгованості

Розрахунки з покупцями та постачальниками регулюються законодавчими актами, щодо господарської діяльності. Господарське законодавство становить нормативну основу господарського правопорядку – правил організації, безпосереднього здійснення та управління господарською діяльністю.

Згідно розділу 4 Господарського кодексу, господарським визнається зобов'язання, що виникає між суб'єктом господарювання та іншим учасником відносин у сфері господарювання з підстав, передбачених цим Кодексом, в силу якого один суб'єкт (зобов'язана сторона, у тому числі боржник) зобов'язаний вчинити певну дію господарського чи управлінсько-господарського характеру на користь іншого суб'єкта (виконати роботу, передати майно, сплатити гроші, надати інформацію тощо), або утриматися від певних дій, а інший суб'єкт (управлена сторона, у тому числі кредитор) має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку [44].

Майново-господарські зобов'язання, які виникають між суб'єктами господарювання або між суб'єктами господарювання і не господарюючими суб'єктами – юридичними особами на підставі господарських договорів, є господарсько-договірними зобов'язаннями.

Бухгалтерський облік є складовою частиною процесу управління, накопичення і узагальнення інформації у грошовому вимірнику про майно,

капітал і зобов'язання підприємства. Це складна система – сукупність елементів, пов'язаних між собою та об'єднаних в єдине ціле. Бухгалтерський облік є універсальною і гнучкою системою з інформаційно-контрольним відображенням процесів і результатів діяльності господарських суб'єктів.

Бухгалтерський облік на підприємствах з різною формою власності базується виключно на основі нормативних документів, а саме: в-першу чергу Законів, прийнятих вищим законодавчим органом Верховною Радою України, Указів Президента України, Постанов та директив Кабінету міністрів України, наказів та інструкцій Міністерства фінансів України та Державної податкової служби України.

Система нормативного регулювання бухгалтерського обліку зобов'язань представлена п'ятьма рівнями, кожний з яких охоплює ряд документів (рис.1.7).

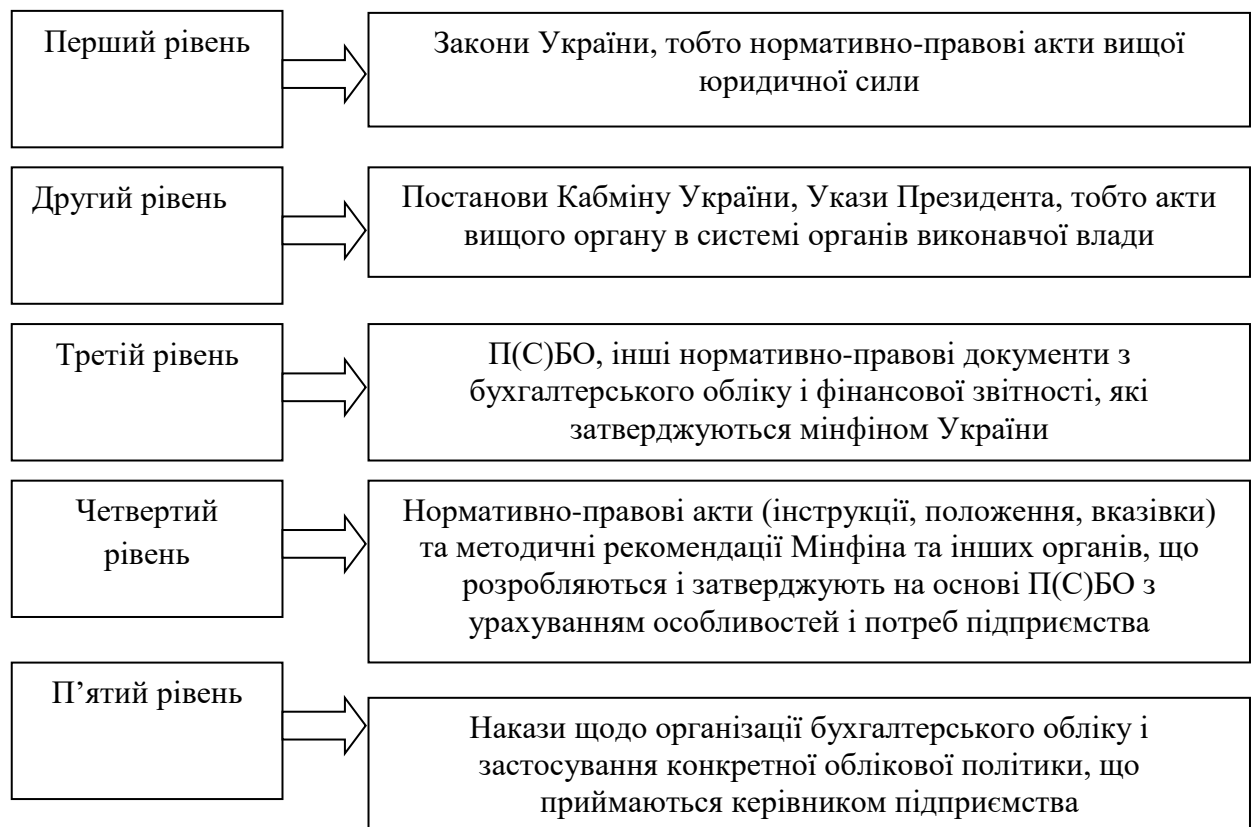

Рисунок 1.7 – Рівні нормативного регулювання бухгалтерського обліку зобов'язань

Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. №996-XIV передбачає:

– державне регулювання бухгалтерського обліку та фінансової звітності з метою захисту інтересів користувачів й удосконалення бухгалтерського обліку та звітності;

– застосування принципів та методів ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності, які визначаються національними Положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку (П(С)БО) та не суперечать міжнародним стандартам [48].

Методичні засади бухгалтерського обліку розрахунків із дебіторами та кредиторами визначають Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість» П(С)БО 10 [18]. та П(С)БО 11 «Зобов'язання» [30]. Стандарти визначають методологічні засади формування у бухгалтерському обліку інформації про дебіторську та кредиторську заборгованість та їх розкриття у фінансовій звітності підприємств незалежно від форм власності. Важливим питанням обліку дебіторської заборгованості є її оцінка. Методи оцінки дебіторської заборгованості повинні забезпечити дотримання викладеного у Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.99 р. № 996-XIV одного з основних принципів фінансової звітності – обачності, згідно з яким сума оцінки активів і доходів підприємства не повинна бути завищена [48].

Стандартом 10 визначені методи оцінки дебіторської заборгованості на етапах зарахування її на баланс, при відображенні у фінансовій звітності на дату балансу і при списанні з балансу як безнадійної [18]. Поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, послуги визнається активом одночасно з визнанням доходу від реалізації продукції, товарів, робіт і послуг та оцінюється за первісною вартістю.

Розглядаючи оцінку дебіторської заборгованості, зазначимо, що наприкінці не всі борги дебіторів повертаються підприємству. Тому у підприємства завжди є сумніви у повному погашенні наявної у нього на

балансі дебіторської заборгованості. Відмовитися від продажу продукції в кредит продавець, як правило, не може, оскільки він зацікавлений негайно продати вироблену їм продукцію і за рахунок цього збільшити свій дохід. Із урахуванням наведеної обставини Стандартом 10 за поточною дебіторською заборгованістю за продукцію передбачено створювати резерв сумнівних боргів як частину загальної суми такої заборгованості, щодо якої існує невпевненість у її погашенні боржниками.

Законодавством України передбачений порядок проведення розрахунків між підприємствами, підприємствами і фізичними особами як у безготівковій формі, так і за готівку. Порядок розрахунків безготівковими коштами викладений в Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, затвердженої постановою Правління Національного банку України від 21 січня 2004 року № 22, зі змінами затвердженим постановою №44 від 25.05.2021 р [21]. Підприємства самостійно обирають форми розрахунків, передбачені Інструкцією НБУ № 135, і зазначають їх при укладанні договорів. Використання банківських платіжних карток та векселів як платіжних інструментів регулюються чинним законодавством, у тому числі окремими нормативно-правовими актами Нацбанку України. Крім зазначених форм розрахунків, розділом 8 Інструкції «Про безготівкові розрахунки в Україні» передбачений порядок розрахунків шляхом заліку взаємної заборгованості. Розділом 5 цієї Інструкції встановлено порядок розрахунків платіжними вимогами без акцепту платників і безспірного стягнення коштів, яке здійснюється у випадках, передбачених законами України, а саме: на підставі виконавчих документів, рішення податкових органів та визнаних претензій документи на безспірне стягнення і безакцептне списання коштів приймаються банками незалежно від наявності коштів на рахунках підприємств.

Організація бухгалтерського обліку заборгованостей та забезпечень регулюється наступними нормативними документами, що діють на Україні:

– Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність»

№996-XIV від 16.07.99 р. із змінами та доповненнями;

– План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань та господарських операцій підприємств і організацій [45] та Інструкція № 291 про його застосування [24], встановлюють позначення і порядок ведення рахунків бухгалтерського обліку для узагальнення методом подвійного запису інформації про наявність та рух активів, капіталу зобов'язань і фактів фінансово-господарської діяльності підприємств.

– Податковий кодекс України №2755-VI від 22 грудня 2010 р. (із змінами та доповненнями);

– Господарський кодекс України №436-IV від 16 січня 2003 р. (зі змінами та доповненнями).

У цих нормативних документах визначені основні засади виникнення заборгованостей, їх оформлення договорами.

Складання фінансової звітності здійснюється відповідно до таких положень (стандартів) бухгалтерського обліку:

– Положення (стандарт) бухгалтерського обліку №1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», Затверджено наказом Міністерства фінансів України від 07 лютого 2013 року № 73 зі змінами та доповненнями [22];

– Положення (стандарт) бухгалтерського обліку №10 «Заборгованість», затверджений наказом Міністерства фінансів України №20 від 31.01.2000 р. Із змінами, внесеними згідно з Наказами Міністерства фінансів № 48 (z0341-14) від 08.02.2020 [18];

– Положення (стандарт) бухгалтерського обліку №11 «Зобов'язання», затверджений наказом Міністерства фінансів України №20 від 31.01.2000 р. Із змінами, внесеними згідно з Наказами Міністерства фінансів № 48 (z0341-14) від 08.02.2020 [30];

– Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань, затверджене наказом Мінфіну України від 02.09.2014 р. №879 [47].

Інформація щодо сум заборгованостей за розрахунками з покупцями та постачальниками відображається у фінансовій звітності: Баланс (Звіт про

фінансовий стан) та форма №5 Примітки до річної фінансової звітності. Зокрема у примітках до фінансової звітності наводиться така інформація:

- перелік дебіторів і суми довгострокової дебіторської заборгованості;
- перелік дебіторів і суми дебіторської заборгованості пов'язаних сторін, з виділенням внутрішньо групового сальдо дебіторської заборгованості;
- склад і суми статті балансу «Інша дебіторська заборгованість»;
- метод визначення величини резерву сумнівних боргів;
- сума поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги в розрізі її класифікації за строками непогашення.

Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» встановлено, що зобов'язання – заборгованість підприємства, яка виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди.

Невід'ємною частиною управління заборгованістю підприємства є результати аналізу, методичні аспекти якого регламентується наступними документами:

- Наказ Міністерства економіки України від 19 січня 2006 року № 14 Про затвердження Методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства;
- Лист Державної податкової адміністрації від 27.01.98р. №759/10/20-2117 Щодо методичних рекомендацій по аналізу фінансово-господарського стану підприємств та організацій та Лист Міністерства фінансів України від 18.09.2007 №31-34000-10-10/18896.

Досить важливого значення в обліку заборгованості набуває Наказ «Про облікову політику підприємства», адже саме в ньому висвітлені всі елементи щодо її обліку, які є специфічними для даного підприємства, тобто в обліковій політиці вказано, який з альтернативних варіантів

запропонованих П(С)БО було обрано і має бути застосовано на практиці.

У Додатку Ж наведено порівняльну характеристику положень П(С)БО та МСФЗ щодо обліку дебіторської заборгованості. Таким чином, облік дебіторської заборгованості за національними та міжнародними стандартами має як спільні так і відмінні риси. За національними стандартами дебіторська заборгованість чітко регулюється П(С)БО а за міжнародними стандартами зазначаються лише загальні правила. Для гармонізації обліку заборгованості за П(С)БО та МСБО (МСФЗ) потрібно удосконалити національну систему обліку дебіторської заборгованості, враховуючи міжнародний досвід. Це підвищить повноту, суттєвість і достовірність облікової інформації для ефективного управління заборгованістю.

Отже, облік дебіторської та кредиторської заборгованості у достатній кількості забезпечено нормативно-правовими документами але застосування міжнародних стандартів та гармонізація обліку потребує удосконалення діючої нормативної бази обліку заборгованості підприємств.

1.3 Особливості аналітичного забезпечення системи управління дебіторською та кредиторською заборгованістю

В інформаційній системі підприємства найбільш вагоме місце належить інформації облікової системи. Саме достовірні облікові данні є основою аналізу господарсько-фінансового стану підприємства.

При цьому, не існує однозначної думки науковців щодо трактування поняття «обліково-аналітичне забезпечення». На думку Бондаренко О.С., теорія обліково-аналітичного забезпечення менеджменту передбачає розгляд його як цілісної системи взаємопов'язаних облікових і аналітичних способів та інструментів управління фінансами. Таким чином, система обліково-

аналітичного забезпечення як єдина, інтегрована система повинна виконувати обслуговуючу функцію щодо потреб управління, яка б відповідала вимогам керівників, власників, акціонерів, інвесторів, представників влади та інших користувачів інформації [7, с. 19]. Будько О.В. [10, с. 208] наголошує, що обліково-аналітичне забезпечення слід розглядати як систему і формувати її доцільно за принципами системного підходу на основі вхідних показників про ефективне оперативне, тактичне і стратегічне управління суб'єктом господарювання. Лень В.С. [35, с. 287] розкриває сутність обліково-аналітичної системи як упорядкованої внутрішньої структури підприємства, яка накопичує дані господарського обліку й зовнішню інформацію для аналізу та формування звітності для внутрішніх і зовнішніх користувачів у необхідному для них форматі. Необхідно зазначити, що Ніколаєнко В. пропонує розглядати обліково-аналітичне забезпечення як комплексну систему формування, збору, аналітико-синтетичної обробки, накопичення та передачі обґрунтованої й релевантної обліково-аналітичної інформації, сформованої з використанням методів бухгалтерського обліку та економічного аналізу для прийняття управлінських рішень, здатних сприяти сталому розвитку суб'єктів господарювання [42, с. 142]. Забезпечення формування та передачі системі управління якісної обліково-аналітичної інформації передбачає також виконання контрольної функції. Відповідно, на думку Голянчук Н. [16, с. 409], складниками обліково-аналітичного забезпечення є не лише підсистеми обліку та аналізу, а й аудиту та внутрішнього контролю, які забезпечують перевірку облікових даних для формування достовірного підґрунтя прийняття управлінських рішень.

Отже, на основі теоретичного узагальнення наукових підходів щодо характеристики сутності розглянутого поняття, вважаємо що обліково-аналітичне забезпечення доцільно трактувати як складну інформаційну систему що відповідає цілям управління й об'єднує процеси бухгалтерського обліку, економічного аналізу та контролю для обґрунтування ефективних

управлінських рішень щодо економічного розвитку підприємства. Вважаємо, що дане визначення найбільш повно розкриває сутнісні характеристики поняття обліково-аналітичного забезпечення управління виробничо-господарською, збутовою, фінансовою діяльністю із застосуванням методів обліку, аналізу та контролю.

Ефективне управління заборгованістю підприємства потребує поінформованості його менеджменту про характер впливу факторів, які зумовили її виникнення та існування, оскільки найдієвішим є управління, спрямоване саме на усунення чи послаблення впливу факторів для того, щоб попередити чи мінімізувати негативний вплив заборгованості на фінансово-майновий стан підприємства, а не ліквідувати наслідки такого впливу.

Виникнення дебіторської заборгованості – це об'єктивний процес, який зумовлений існуванням ризиків при проведенні взаєморозрахунків між контрагентами за результатами господарської операції, крім того на її розмір та структуру впливає ряд факторів, які можна поділити на дві основні групи: зовнішні та внутрішні [6].

Зовнішні фактори практично не залежать від діяльності підприємств і обмежити їх вплив досить складно (рис. 1.8).

Рисунок – 1.8 Склад зовнішніх факторів впливу на заборгованість

Внутрішні – залежать від того, наскільки організовано управління дебіторською заборгованістю в межах діяльності підприємства (рис. 1.9).

Рисунок – 1.9 Склад внутрішніх факторів, що визначають розмір дебіторської заборгованості

Зміни у складі та структурі дебіторської заборгованості можуть безпосередньо впливати на організацію виробничого процесу суб'єкта господарювання, сприяти своєчасному здійсненню розрахунків (або, навпаки зумовлювати затримку). Дебіторська заборгованість приводить до позапланового перерозподілу коштів між підприємствами, викликає погіршення фінансового стану підприємства, так як йому стає важче маневрувати засобами через тимчасове вилучення їх з обороту. Дебіторська заборгованість послаблює господарський розрахунок.

Якщо підприємство має на меті контроль за дебіторською заборгованістю, то необхідним є аналіз всіх факторів, що можуть на неї впливати, а в подальшому за допомогою обліку та здійснення заходів щодо її зменшення, підприємство зможе покращити своє фінансове становище та уникнути кризи неплатежів [21].

Узагальнивши підходи щодо класифікації факторів кредиторської заборгованості підприємства, запропоновано такі фактори які впливають на

виникнення, величину, структуру його заборгованості: фактори макросередовища, мезооточення та мікросередовища (рис.1.10).

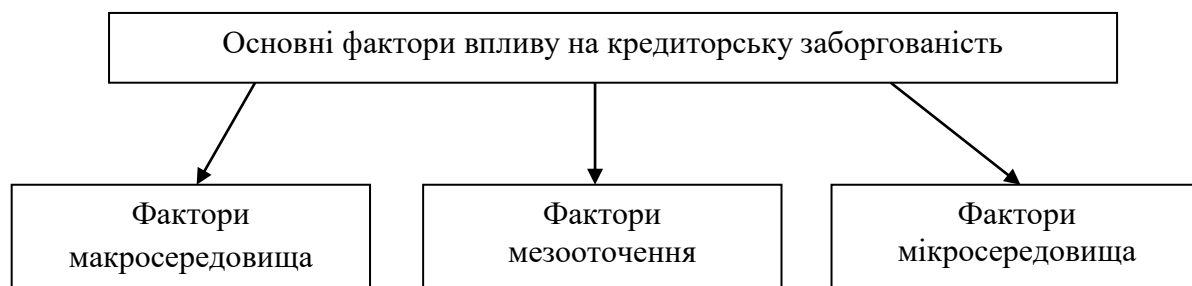

Рисунок 1.10 – Фактори впливу на кредиторську заборгованість

Фактори макросередовища підприємства доцільно об'єднати у дві групи – економічні та політико-правові фактори (рис.1.11).

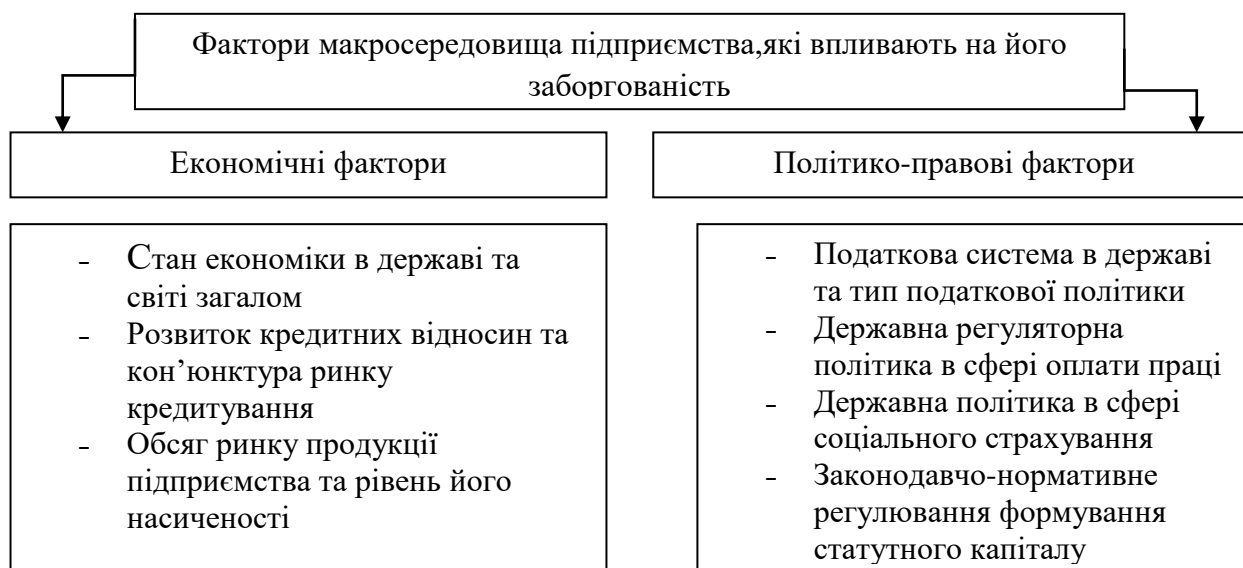

Рисунок 1.11 – Фактори макросередовища, які впливають на заборгованість

Фактори мезооточення підприємства об'єднано у три групи за суб'єктами цього оточення, що впливають на заборгованість: покупці, постачальники, засновники, акціонери (рис.1.12). Важливо враховувати кількість покупців, їх платоспроможність, характер взаємовідносин, кількість

постачальників, їх фінансово-майновий стан від якого залежить політика кредитування підприємства та оцінка ефективності кредитної політики.

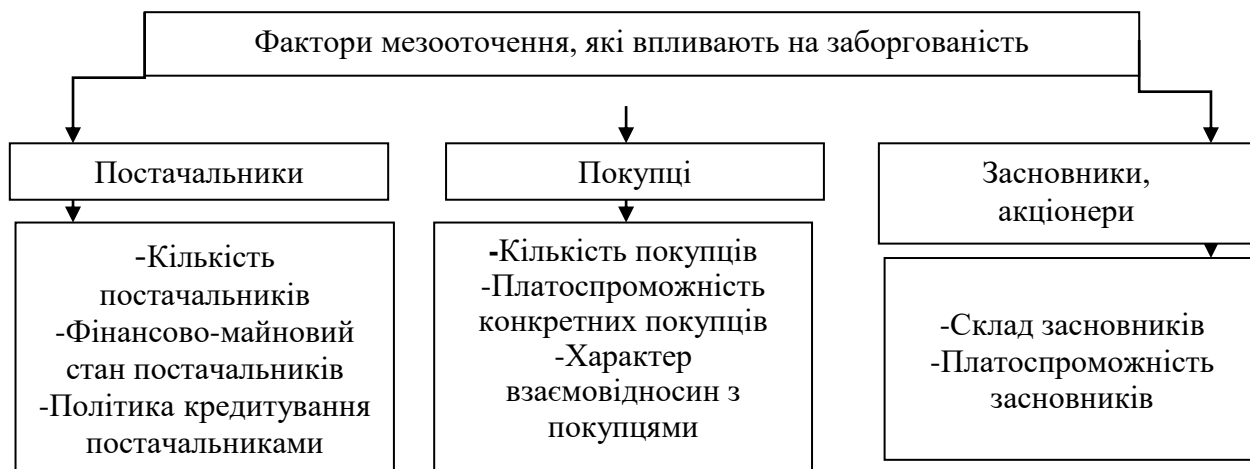

Рисунок – 1.12 Фактори мезооточення, які впливають на заборгованість

Фактори мікросередовища підприємства повністю підконтрольні керівництву підприємства (рис.1.13).

Рисунок – 1.13 Фактори мікросередовища підприємства

У ринкових умовах господарювання наявність на підприємстві значних

розмірів дебіторської чи кредиторської заборгованості по-різному впливає на стан підприємства. Надмірна дебіторська заборгованість знижує ліквідність його активів, негативно впливає на його платоспроможність, а також відволікає зайві грошові кошти. Так за товари, роботи, послуги, які надані покупцю з відстрочкою платежу, підприємство-продавець після закінчення звітного періоду має сплатити державні податки, заробітну плату працівникам, розрахуватись за орендну плату, матеріали тощо. Якщо оплата за надані товари вчасно не надійшла, то підприємство вимушене перетворювати власні високоліквідні активи у грошові кошти.

Своєю чергою перевищення норм кредиторської заборгованості має прямий вплив на стан підприємства, оскільки свідчить про його неплатоспроможність (рис. 1.14). Тому належна організація обліку, аналізу та внутрішнього аудиту кредиторської заборгованості сприяє ефективному управлінню її розмірами і термінами на підприємстві та посиленню контролю за своєчасним здійсненням розрахунків [55].

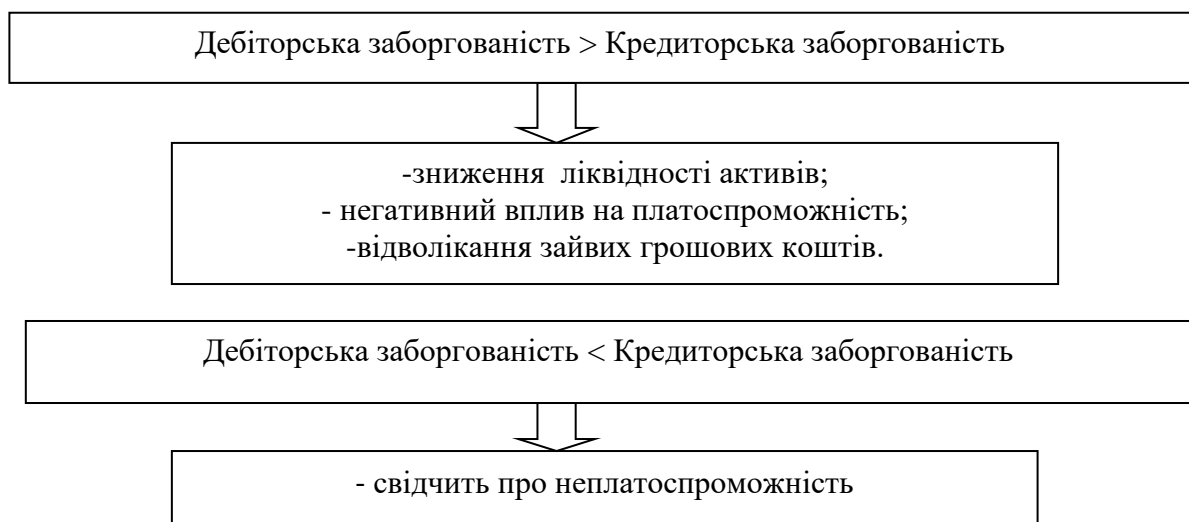

Рисунок 1.14 – Співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості

На ефективність діяльності підприємства значною мірою впливають:

- створена організаційна структура;

- якість підготовки облікової інформації;
- професійний рівень фахівців;
- належна оцінка отриманих даних, які обумовлюють прийняття управлінських рішень і значною мірою впливають на ефективність проведення аналізу.

Бухгалтер під час ведення обліку і здійснення податкових розрахунків на підприємстві має орієнтуватися у методологічних розбіжностях різних законодавчих баз, які регулюють дві економіко-правові системи — обліково-аналітичну та податкову.

Для побудови ефективної організаційної системи обліку, аналізу та внутрішнього аудиту розрахунків з кредиторами на підприємстві слід розробити чітку структуру всіх розрахунків пов'язаних з ними, врахувавши зв'язок кредиторської та дебіторської заборгованостей (рис. 1.15).

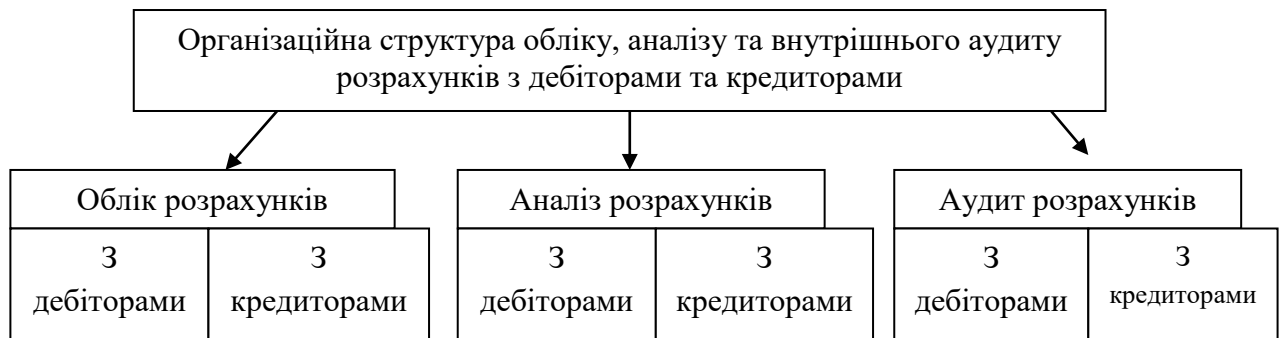

Рисунок 1.15 – Складові організаційної структура розрахунків

У розробленому проекті також повинні визначатися терміни проведення інвентаризації розрахунків з дебіторами і кредиторами, з метою виявлення безнадійних заборгованостей та потенційних зобов'язань, необхідності в резервах безнадійних дебіторських заборгованостей тощо.

Наступним етапом організації обліку, аналізу і аудиту розрахунків є встановлення ефективного аналізу на підприємстві. Важливим елементом управління кредиторською заборгованістю є її аналіз, тому керівництво

підприємством повинно мати оперативну та об'єктивну інформацію щодо стану кредиторської заборгованості, яка формується в системі бухгалтерського обліку.

На основі вже розробленої облікової політики група фахівців проводить комплексний аналіз для вибору найефективнішого методу аналізу розрахунків з кредиторами підприємства, що ґрунтувався б на принципах: всебічності, неперервності, комплексності аналізу даних бухгалтерського обліку тощо [42].

Аналіз кредиторської заборгованості є складовою частиною діяльності всієї організації та дозволяє її керівництву:

- визначити, як змінилася величина боргових зобов'язань періоду;
- оцінити, оптимальне чи співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості, і якщо ні, як домогтися його оптимальності, що задля цього потрібно зробити;
- знайти й оцінити ризик кредиторської заборгованості, встановити припустимі межі цього ризику, заходи для її зниження;
- знайти раціональне співвідношення між величиною кредиторської заборгованості та обсягом продажів, оцінити доцільність збільшення обсягу продаж в кредит, визначити межі цінових знижок;
- прогнозувати стан боргових зобов'язань організації у межах цього року, що дозволить поліпшити фінансові результати та її діяльність [21].

Під час перевірки кредиторської заборгованості мають бути розв'язані такі завдання:

- вивчення реальності кредиторської заборгованості як довгострокової, так і поточної;
- установлення причин і строків утворення заборгованості;
- перевірка наявності простроченої кредиторської заборгованості;
- вивчення кредиторської заборгованості, за якою минув строк позовної давності;
- з'ясування правильності списання заборгованості, строк позовної

давності якої минув, перевірка достовірності відображення за відповідними статтями балансу суми кредиторської заборгованості;

– перевірка правильності та обґрунтованості списання заборгованості та оформлення і відображення в обліку заборгованості за одержаними авансами.

Джерелами інформації для перевірки кредиторської заборгованості є: договори поставки продукції (робіт, послуг); акти звіряння розрахунків; протоколи про залік взаємних вимог; акти інвентаризації розрахунків; векселі; копії платіжних документів; книга купівлі; книга продажу; облікові регістри; Головна книга; звітність; первинні документи й облікові регістри з обліку розрахунків із постачальниками, різними кредиторами; розрахунки за претензіями, з відшкодування збитку [29].

У процесі аналізу кредиторської заборгованості необхідно дати оцінку умов заборгованостей підприємства, звернути увагу на строки, обмеження використання ресурсів, можливості залучення додаткових джерел фінансування. Передовсім треба перевірити достовірність інформації щодо видів і строків кредиторської заборгованості. Для цього користуються прямим підтвердженням контрагентів, вивченням контрактів і договорів, особистими бесідами з працівниками, які мають інформацію про борги і зобов'язання підприємства. У процесі виробничої діяльності часто трапляються випадки, коли кредиторська заборгованість значно перевищує дебіторську. Деякі економісти-теоретики вважають, що це свідчить про раціональне використання коштів, оскільки підприємство залучає в оборот більше коштів, ніж відволікає з обороту. Але бухгалтери-практики оцінюють таку ситуацію тільки негативно, оскільки підприємство мусить погашати свої борги незалежно від стану дебіторської заборгованості. Тому, аналізуючи дані дебіторської та кредиторської заборгованості, необхідно вивчити причини виникнення кожного виду заборгованості, виходячи з конкретної виробничої ситуації на підприємстві [41].

Кожен етап аналізу дебіторської та кредиторської заборгованості

характеризується певними особливостями, які схематично зображено на рисунку 1.16.

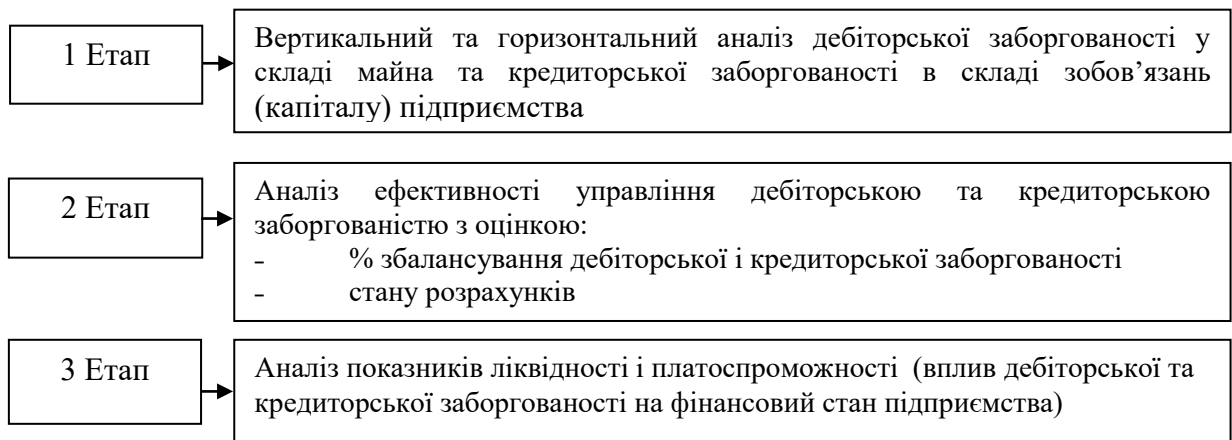

Рисунок 1.16 – Особливості етапів аналізу дебіторської та кредиторської заборгованості

Модель управління кредиторською заборгованістю суб'єкта господарювання формується як сукупність окремих фінансово – математичних методів, які виступають методологічним базисом процесу управління, конкретних методик, технологій, способів та прийомів обґрунтування управлінських фінансових рішень [25].

Модель управління кредиторською заборгованістю включає наступні складові елементи (рис. 1.17).

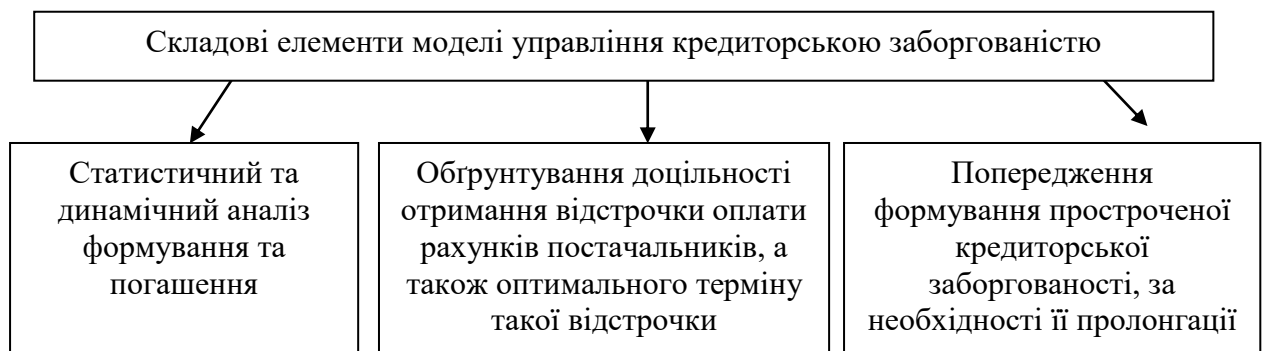

Рисунок 1.17 – Складові елементи управління кредиторською заборгованістю

Кредиторська заборгованість являється як складовою зобов'язань підприємства так складовою капіталу. Оскільки, діяльність майже будь-якого підприємства неможлива без використання позикових ресурсів. Кредиторська заборгованість, яка знаходиться в розпорядженні підприємства, є специфічним джерелом формування позикового капіталу

Водночас, у процесі виробництва підприємство використовує сировину й матеріали, працю найманих працівників, отримує кредити банків, сплачує податки і таке інше. Внаслідок такої діяльності у нього виникають різноманітні зобов'язання. Тому, необхідно аналізувати кредиторську заборгованість в складі зобов'язань та як складову капіталу підприємства, оцінюючи стан розрахунків підприємства.

Отже, заборгованість підприємства здійснює значний, як правило, негативний вплив на його фінансово-майновий стан. Проте, уникнути її повністю практично неможливо, та й недоцільно, оскільки вона є об'єктивним явищем в економіці як результат фінансово-господарських відносин між її суб'єктами. Для мінімізації негативного впливу заборгованості вона неодмінно повинна стати об'єктом управління з боку менеджменту підприємства. При цьому, управління дебіторською та кредиторською заборгованістю базується на специфічних принципах та методологічних засадах, які дозволяють виділити його, як окремий блок управління. А також, необхідно зазначити, що розглянуті методичні аспекти аналізу дебіторської та кредиторської заборгованості дозволяють сформулювати раціональну кредитну політику підприємства, підвищити дієвість контролю за станом заборгованості та забезпечити ефективне управління дебіторською та кредиторською заборгованістю.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ ОПЕРАЦІЙ З ДЕБІТОРСЬКОЇ ТА КРЕДИТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ НА ТОВ «ПИВОДАР»

2.1 Організаційно-економічна характеристика підприємства

Товариство з обмеженою відповідальністю «Пиводар», надалі ТОВ «Пиводар» було обрано як інформаційну базу дослідження. Товариство зареєстровано 16.09.2003 року за юридичною адресою 69063, Запорізька область, місто Запоріжжя, проспект Соборний, буд. 17.

Товариство здійснює свою діяльність відповідно до Статутних документів та чинного законодавства України. Дочірніх підприємств, філій та структур підприємство не має. На сьогоднішній день ТОВ «Пиводар» є відомою броварнею у м. Запоріжжя та розташовується навпроти автовокзалу. У 2008 році підприємство було повністю реконструйовано та оновлено. Основним видом діяльності є виробництво пива (рис. 2.1).

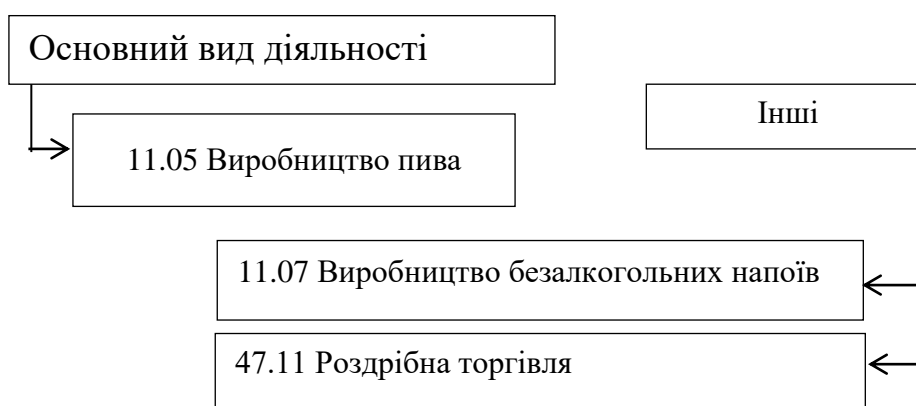

Рисунок 2.1 – Основні види діяльності ТОВ «Пиводар»

Для повної реконструкції підприємства все обладнання було виготовлено підприємством «Інтерпромтех» м. Миколаїв. Пивзавод побудовано відповідно до вимог, що висуваються до сучасного виробництва живого пива. Завод має декілька виробничих підрозділів. Сучасне інноваційне обладнання закуплено та використовується у варочному підрозділі, де виготовляють сусло, що є основою виготовлення живого пива. Потім надходить в танки бродіння, в яких пиво дозріває, насичується вуглекислотою, і протягом 20 днів формуються смакові якості. Весь процес виготовлення живого пива займає приблизно 30 днів.

Основними постачальниками сировини є ТОВ «Вертокиївка», ТОВ «Хміль України», які постачають ТОВ «Пиводар» гранули хмелю сорту «Каскад» та сорту «Перле».

Пиво на ТОВ «Пиводар» вариться за старовинними рецептами на новому сучасному обладнанні також і у невеликій приватній броварні, розташованій у м. Запоріжжя навпроти центрального автовокзалу. Унікальність цього пива в тому, що вариться воно в невеликих кількостях з високоякісного ячмінного зерна (солоду), підготовленої води, хмелю і пивоварних дріжджів. Всі цінні ферменти, вітаміни і дріжджова клітина в пиві залишаються живими, адже воно не проходить пастеризацію і не піддається впливу консервантів. Готове живе пиво розливається безпосередньо в день продажу і доставляється свіжим споживачеві.

Основний асортиментний перелік пива ТОВ «Пиводар»: пиво темне «Карамельне», пиво «Мюнхенський Ель», пиво «Московка», пиво «Чеський лагер», пиво «Жигуль-класичний», пиво світле «Освіжаюче», «Ранкове», «Оригінальне», пиво «Red Ale» та пиво «Bee Beer» та інші.

Основними покупцями пива ТОВ «Пиводар» є філія «Ребекка-Трейд» ТОВ «Торговий Альянс», ФОП Валій Л.І., кафе «Бастіон», ФОП Тарханян А.М., магазин «Баварія» м. Енергодар та інші покупці Запорізької області та м. Дніпропетровської області. Також у підприємства є власна крамниця пива.

Для надання економічної характеристики та оцінки ефективності

діяльності ТОВ «Пиводар» необхідно проаналізувати виробничо-господарську діяльність за основними економічними показниками: динаміка доходів від реалізації, рівня собівартості продукції, валового прибутку, рентабельності підприємства та чистого прибутку його діяльності.

Динаміка обсягів діяльності підприємства за 2018-2020 роки (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Динаміка обсягів діяльності ТОВ «Пиводар» за 2018-2020 роки

Показники	2018 р.	2019 р.	2020 р.
Дохід від реалізації, тис. грн.	26302	30240	5480
Динаміка базисна:			
темп росту, %	100	115,0	20,8
абсолютне відхилення, тис. грн.	-	3938	-20822
Динаміка ланцюгова:			
темп росту, %	100	115,0	18,1
абсолютне відхилення, тис. грн.	-	3938	-24860

Результати аналізу свідчать про суттєве зменшення продаж за 2020 рік, що наглядно продемонстровано на рис. 2.1.

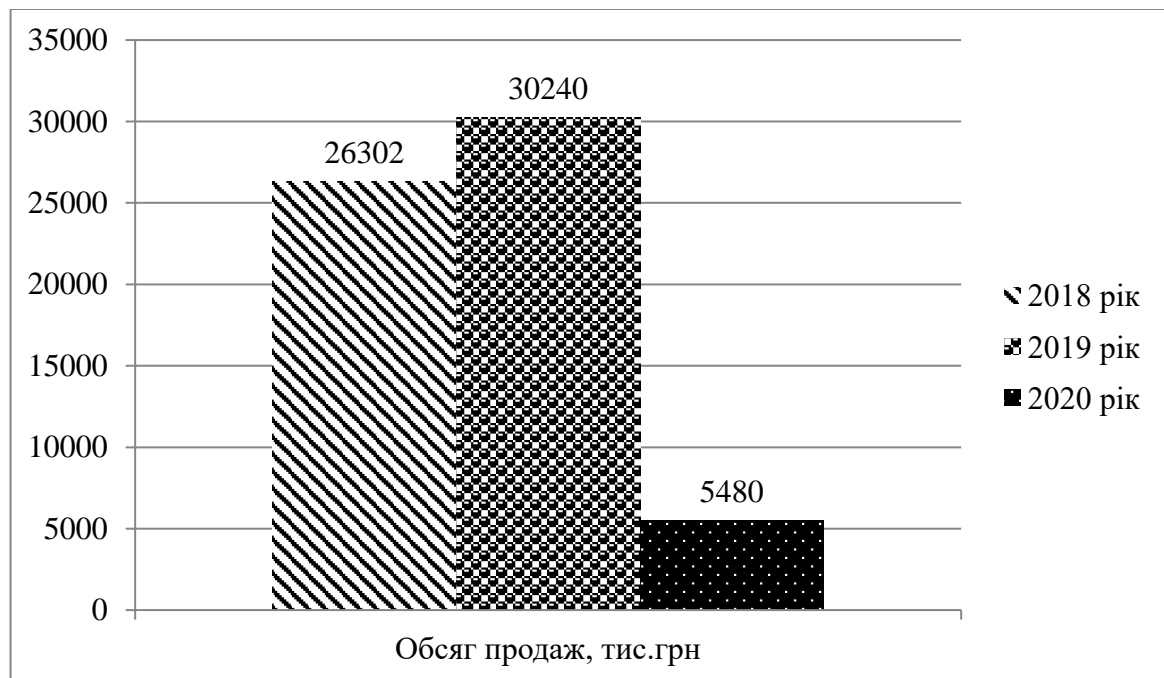

Рисунок 2.4 – Динаміка обсягів діяльності ТОВ «Пиводар»

З проведених розрахунків можна зробити висновок, що порівняно з минулими роками в 2020 році на підприємстві різко знизилися обсяги реалізації. Так, якщо в 2018 році обсяги реалізації склали 26302 тис. грн., то в 2019 році вони збільшилися на 3938 тис. грн., або на 15% та склали 30240 тис. грн. А в 2020 р. загальний обсяг реалізації всього 5480 тис. грн., що менше показника 2018 р. на 79,2% (або на -20822 тис. грн.), відносно показника 2019 року обсяг продажу в 2020 році склав всього 18,1%, тобто менше на 24860 тис. грн., що пов'язано зі зміною масштабів обсягів виробництва пива.

Тому, доцільно доповнити показники динаміки загального обсягу динамікою номенклатури реалізованої продукції за 2020 рік (рис. 2.2).

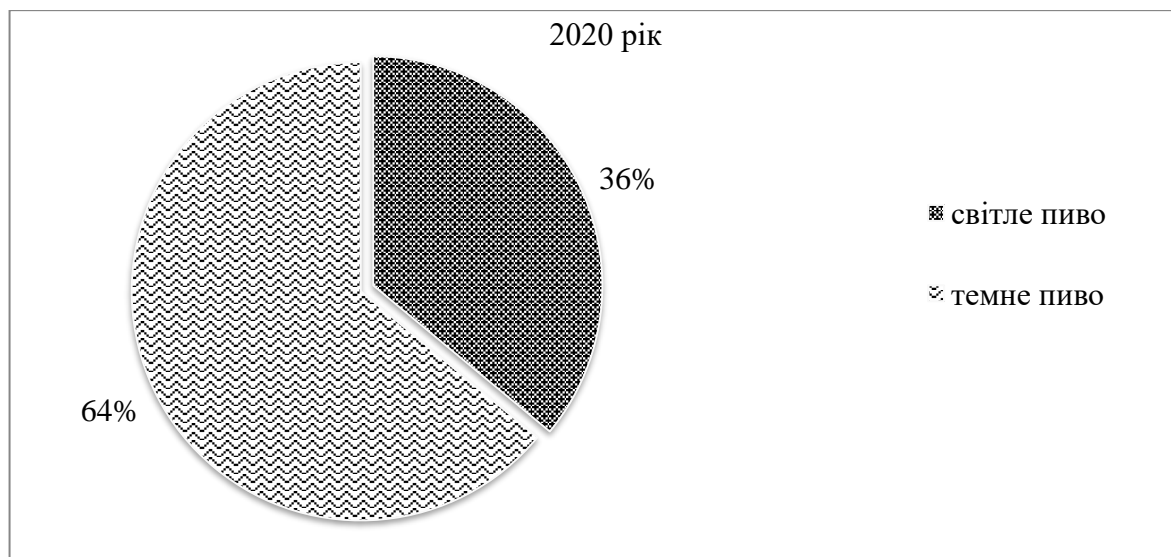

Рисунок 2.2 – Структура номенклатури продаж ТОВ «Пиводар» 2020 р

Безперечно, зменшення доходу має безпосередній вплив на фінансові результати діяльності підприємства (табл. 2.2).

Результати розрахунків свідчать, що в 2020 році на ТОВ «Пиводар» отримано валового прибутку в сумі 2184 тис. грн., а валова рентабельність реалізації 5,8%. Але порівняно з минулим роком ці показники погіршилися.

Так, в 2019 році валовий прибуток 2184 тис. грн., а в 2020 році лише

319 тис. грн., тобто менше на -1865 тис. грн., або на -85,4%.

Таблиця 2.2 – Динаміка фінансових результатів ТОВ «Пиводар» за 2018-2020 роки

Показники	Роки			Темп росту, %	
	2018 р	2019 р	2020 р	до 2018р	до 2019 р
Дохід від реалізації продукції, тис. грн.	26302	30240	5480	115,0	18,2
Податок на додану вартість, тис. грн.	4384	5040	913	115,0	18,1
Чистий дохід від реалізації продукції, тис. грн.	21918	25200	4567	115,0	18,1
Собівартість реалізованої продукції, тис. грн.	20734	23016	4248	111,0	18,4
Валовий прибуток, тис. грн.	1184	2184	319	184,5	14,6
Рентабельність, %	4,5	7,2	5,8	+2,7	-1,4
Фінансові результати від операційної діяльності до оподаткування, тис. грн.	(112)	1189	554	-	46,6
Чистий прибуток, тис. грн.	(229)	883	424	-	48,0

Безперечно, на це вплинуло зменшення доходу в 5,5 раз (5480 тис. грн. в 2020 р., проти 30240 тис. грн. в 2019 р.) та підвищення рівня собівартості реалізації на 1,4% (77,5% в 2020 р. проти 76,1% у 2019 р.).

Необхідно зазначити, що найнижчі фінансові показники були в 2018 р., так як підприємство зазнало збитків в сумі 229 тис. грн., а в 2019 р. та 2020 р. на ТОВ «Пиводар» отримано чистого прибутку 883 тис. грн., та 424 тис. грн. відповідно. Отже, можна зробити загальний висновок, що після збитків 2018 року, в 2019 році показники суттєво покращилися, а в 2020 році фінансові результати знову знизилися, але все таки підприємство отримало прибуток.

Отже, не зважаючи на суттєве скорочення доходу від реалізації, підприємство отримує не тільки валовий прибуток а й чистий прибуток.

Тому, доцільно надати оцінку співвідношення темпів росту доходу від реалізації, собівартості реалізації та валового прибутку (рис. 2.3).

Можна зробити висновок, що темпи росту доходу від реалізації та собівартості реалізованої продукції майже однакові, відповідно 18,2% та

18,4%., а валового прибутку 14,6%.

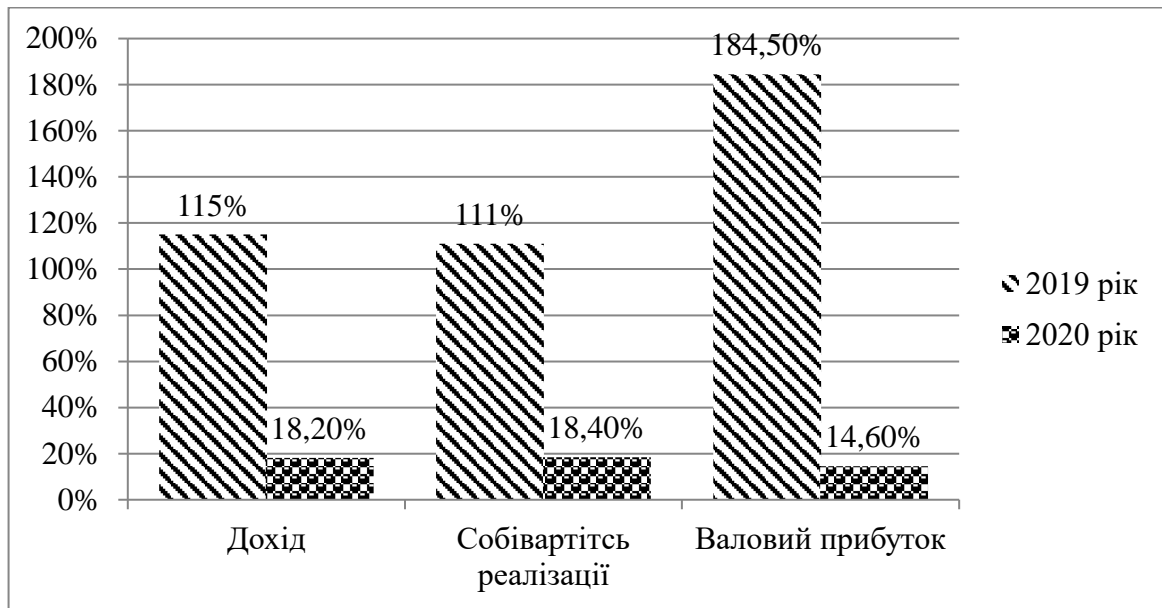

Рисунок 2.3 – Співвідношення темпів росту фінансових результатів ТОВ «Пиводар» за 2019-2020 роки

Загальна оцінка динаміки економічного стану підприємства проводилась шляхом аналізу збалансованості темпів росту чистого прибутку з темпами росту обсягу реалізації, власного капіталу, сукупних активів з використанням формули 2.1:

$$TP_{\Delta ЧП} > TP_{\Delta Q_{\text{реал}}} > TP_{\Delta ВК} > TP_{\Delta Q_{\text{с.а.}}} > 100\% \quad (2.1)$$

де, ЧП – чистий прибуток,

$Q_{\text{реал}}$ – обсяг реалізації,

ВК – власний капітал,

$Q_{\text{с.а.}}$ – сукупні активи.

Виконання першої нерівності свідчить про зростання рентабельності продаж, рентабельності власного капіталу, рентабельності загальної суми інвестованого капіталу в діяльність підприємства. Виконання другої нерівності свідчить про прискорення оборотності власного капіталу та

сукупних активів. Виконання третьої нерівності свідчить про підвищення частки власного капіталу та фінансової стійкості підприємства.

Розраховані показники наведені в таблиці 2.4.

Таблиця 2.3 – Зведені показники для загальної оцінки динаміки фінансового стану ТОВ «Пиводар» за 2020 рік.

Показники	на початок 2020 р	на кінець 2020 р	Т.Р., %
Чистий прибуток	883	424	48,0
Обсяг реалізації	30240	5480	18,1
Власний капітал	2582	3006	116,4
Сукупні активи	13942	8617	61,8

Отримані такі дані: 48,0% > 18,1% > 116,4% > 61,8%

У звітному періоді спостерігається погіршення фінансового стану підприємства, що, насамперед, виражається в скороченні чистого прибутку й обсягу реалізації при уповільненні оборотності власного капіталу та оборотних коштів. А зростання рентабельності продажів, про яке свідчать більш високі темпи скорочення виторгів в порівнянні з чистим прибутком, у сформованих умовах також не може бути оцінено позитивно, тому, що він супроводжується скороченням обсягу реалізації й фінансових результатів.

Необхідно відзначити й більш високі темпи зростання власного капіталу у порівнянні з темпами росту вартості сукупних активів, що оцінюється позитивно, і свідчить про покращення фінансової стабільності, тобто знижується питома вага позикових коштів.

Для остаточного висновку щодо результатів фінансово-господарської діяльності проведено аналіз коефіцієнтів ліквідності (табл. 2.4).

Розрахувавши коефіцієнти ліквідності ТОВ «Пиводар» можна зробити наступні висновки, що коефіцієнт абсолютної ліквідності, який є найбільш жорстким критерієм ліквідності підприємства на протязі всіх трьох років не відповідає нормативному значенні та має тенденцію до зниження. Але за показником абсолютної ліквідності не доцільно робити висновок щодо наявності ознак поточної ліквідності та платоспроможності.

Таблиця 2.4 – Динаміка коефіцієнтів ліквідності ТОВ «Пиводар»»

Показник	Нормативне значення	поч. 2018 р.	поч. 2019 р.	поч. 2020 р.
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,2 – 0,25	0,04	0,018	0,00004
Коефіцієнт швидкої ліквідності (проміжної, суворої)	0,7 – 0,8	0,63	0,58	0,45
Коефіцієнт покриття (загальної ліквідності)	1,5 – 2	1,06	1,19	1,51

Висновок на основі отриманих результатів інших коефіцієнтів ліквідності, то:

– значення коефіцієнта швидкої ліквідності не знаходиться в нормативних межах, і на протязі трьох років значення його зменшується, що свідчить про недостатність грошових коштів, їх еквівалентів та поточної дебіторської заборгованості для погашення поточних зобов'язань та про наявність проблем з поточною платоспроможністю;

– коефіцієнт покриття на підприємстві станом на початок 2020 р. досяг нормативного значення 1,51 та свідчить, про наявність ознак перспективної платоспроможності.

Також важливим показником є розмір оборотного капіталу, наявність і величина якого свідчать про здатність підприємства оплачувати свої поточні зобов'язання і розширювати подальшу діяльність. Так, у 2020 році порівняно із 2018 роком розмір чистого оборотного капіталу зріс на 883 тис. грн., або на 51,9%. Він склав, відповідно, 1698,8 та 2581,8 тис. грн. Рівень забезпеченості підприємства власними оборотними коштами, за показниками коефіцієнта забезпеченості власними оборотними коштами, збільшився. В 2020 році він становить 0,162 проти 0,056 в 2019 році, тобто зріс на 0,106 (або на 10,6%).

Отже, аналіз основних показників діяльності досліджуваного підприємства свідчить, що необхідно провести аналіз причин скорочення обсягу реалізації, прибутку та сповільнення оборотності активів. В цьому контексті для ТОВ «Пиводар» актуальним є більш детальне дослідження

стану управління дебіторською та кредиторською заборгованістю, як важливих чинників впливу на фінансовий стан підприємства.

2.2 Облік розрахункових операцій дебіторського та кредиторського характеру

Особливістю організації обліку розрахункових операцій із дебіторами та кредиторами є здійснення організаційних процедур у поєднанні та одночасному застосуванні методичних прийомів ведення обліку дебіторської та кредиторської заборгованості. Здійснення господарських операцій ґрунтується на використанні різних способів розрахунків із контрагентами, це: розрахунки готівкою; безготівкові розрахунки з використанням банківських форм платіжних інструментів та платіжних систем. Форми і способи розрахунків та їх застосування визначаються під час укладення угоди, у процесі її виконання чи погашення дебіторської заборгованості.

Організаційні процедури, що забезпечують визнання за облікове відображення розрахунків із дебіторами та кредиторами включають організацію документування. Розрахункові взаємовідносини між покупцями і ТОВ «Пиводар» виникають у процесі господарської діяльності підприємства, і цим відносинам, як правило, повинне передувати укладання договорів (контрактів) купівлі-продажу товарно-матеріальних цінностей, надання послуг. Договір купівлі-продажу представляє собою комерційний документ, згідно з яким оформлено торгівельну угоду. У ньому міститься письмова угода сторін про поставку товарів – зобов'язання продавця передати певне майно у власність покупця та зобов'язання покупця прийняти це майно і сплатити за нього певну грошову суму. На підставі договорів в бухгалтерському обліку відбувається документування таких процесів.

Етапи документообігу на ТОВ «Пиводар» наведені на рисунку 2.4.

Складання первинних документів відбувається безпосередньо на підприємстві. При отриманні первинних документів бухгалтер здійснює перевірку за формою, тобто перевіряє повноту і правильність оформлення документів, наявність у них обов'язкових реквізитів, а також за змістом, тобто встановлює відповідність господарської операції чинному законодавству, логічну ув'язку окремих показників.

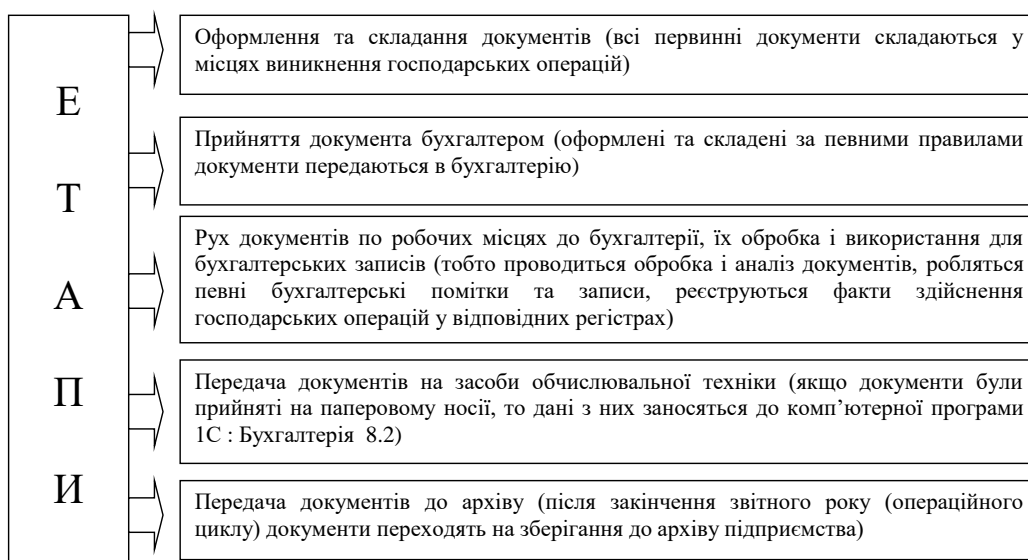

Рисунок 2.4 – Етапи документообігу на ТОВ «Пиводар»

Після перевірки документи підлягають бухгалтерській обробці. У бухгалтерському обліку обробкою називається сукупність робіт з підготовки первинних документів для запису сум господарської операції в облікові регістри. У зв'язку з тим, що обробка завершується систематизацією даних, бухгалтерській обробці підлягають лише правильно оформлені первинні документи [13].

Бухгалтерський облік розрахунків із покупцями та постачальниками ведеться на основі даних первинних документів, які повинні бути складені під час здійснення господарської операції, а якщо це неможливо – безпосередньо після її закінчення. У таблиці 2.5 наведено основні документи, якими оформляються операції з обліку дебіторської заборгованості.

Електронний документ рахунок-фактура передбачає розрахунок і відображення знижки, при цьому можуть використовуватися різні способи розрахунку: одним відсотком або сумою для кожного товару окремо, або для накладної в цілому.

Таблиця 2.5 – Документування дебіторської заборгованості

Шифр та назва рахунку	Документи
36 «Розрахунки з покупцями і замовниками»	Накладні, рахунки-фактури, акти прийнятих робіт(послуг), податкові накладні, товарно-транспортні накладні,товарні накладні, вексель, рахунки-фактури, транспортні накладні, платіжні документи на перерахування сум митних платежів та інших податків на рахунки митних установ, розрахунки бухгалтерії про наявність курсових різниць.
371 «Розрахунки за виданими авансами»!	Платіжні документи, в яких міститься посилання на укладений договір.
374 «Розрахунки за претензіями»	Претензії, акти приймання вантажу, рішення судових органів, письмові згоди постачальників на пред'явлені претензії, виписки установ банку на суми, що надійшли в порядку задоволення претензій.
377 «Розрахунки з іншими дебіторами»	Авізо про оприбуткування майна учасником, який веде спільні справи, або первинний документ про отримання майна (копія накладної, квитанція до прибуткового ордеру тощо.

Основні документи, якими оформлюються операції обліку кредиторської заборгованості наведено в таблиці 2.6.

Таблиця 2.6 – Документування кредиторської заборгованості

Шифр та назва рахунку	Документи
53 «Довгострокові зобов'язання з оренди»	Розрахунки та довідки бухгалтерії, платіжні доручення, виписки банку тощо.
55 «Інші довгострокові зобов'язання»	Платіжні доручення, виписки банку, розрахунки та довідки бухгалтерії тощо.
63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками»	Акти про приймання, претензії, накладні, виписки банку, довідки бухгалтерії, договори купівлі-продажу, рахунок-фактура, рахунок, акти приймання робіт, послуг, податкові накладні, товарно-транспортні накладні, вантажні митні декларації, пакувальні листи, приймальні акти тощо
68 «Розрахунки за іншими операціями»	Накладні, претензії, виписки банку, рахунки-фактури тощо

Таким чином, документальне оформлення операцій по розрахунках з

покупцями, замовниками та постачальниками на ТОВ «Пиводар» ведеться згідно чинного законодавства та з урахуванням специфіки ведення бухгалтерського обліку на товаристві.

Розрахунки з постачальниками, підрядниками та покупцями на ТОВ «Пиводар» проводяться у безготівковій формі.

Аналітичний та синтетичний облік на підприємстві ведеться на таких основних засадах (табл. 2.7).

Таблиця 2.7 – Ведення аналітичного та синтетичного обліку розрахунків з покупцями на ТОВ «Пиводар»

№ з/п	Синтетичний облік	Аналітичний облік
1	2	3
1.	Є кінцевим етапом бухгалтерського обліку, на якому узагальнюються дані первісного та аналітичного обліку. Узагальнені дані синтетичного обліку використовуються для складання фінансової звітності;	По рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» ведеться окремо за кожним клієнтом в розрізі кожного документа на сплату, видом заборгованості, терміном її виникнення та погашення;
2.	Відноситься до узагальнюючого обліку. На Товаристві розкриття інформації про синтетичний облік дебіторської заборгованості знаходиться у регістрах обліку (журналах-ордерах, відомостях. Головні книзі);	Ведеться за місцями зберігання і обліковими (товарними) партіями, при визначенні ознак яких береться до уваги: характер товару, можливість зберігання партії в процесі перевезення, перевалки, зберігання вантажу;
3.	Ведеться за поточною дебіторською заборгованістю з відкриттям таких рахунків: — 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками»; — 37 «Розрахунки з різними дебіторами»	Побудова аналітичного обліку по рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» забезпечує отримання даних про заборгованість, строк сплати по якій ще не настав, а також заборгованість, не сплачену в строк.
4.	-	По рахунку 37 «Розрахунки з різними дебіторами» ведеться за кожним дебітором, видом заборгованості, терміном її виникнення та погашення.
5.	В межах одного синтетичного рахунку Товариство в програмі може одержувати кілька різних систем аналітичних рахунків, які, в свою чергу, різнобічно відображають первинну інформацію.	

Впорядкування облікової інформації, відображеної у первинних

документах, здійснюється в облікових регістрах. На підприємстві складають такі журнали-ордери: по рахунку 361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями та замовниками» №11; по рахунку 37 «Розрахунки з різними дебіторами» журнал-ордер №8. Достовірність даних зазначених у журналах-ордерах завжди звіряє бухгалтер з книгою аналітичного обліку розрахунків з покупцями та із документами в яких засвідчується оплата (погашення) дебіторської заборгованості.

Облік поточної дебіторської заборгованості підприємства ведуть на рахунках 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками», 37 «Розрахунки з різними дебіторами». Аналітичний облік розрахунків з покупцями і замовниками забезпечив отримання даних про заборгованість, строк сплати за якою ще не настав, а також заборгованість не сплачену в строк.

Розглянемо приклад. Підприємство ТОВ «Пиводар» за видатковою накладною відвантажило партію товару покупцю ФОП Валій Л.І. на суму 2000,00 грн. При цьому, на оплату цієї суми було надано комерційний кредит терміном 2 місяці. За перший місяць оплату отримано в розмірі 1000 грн. Відобразимо в бухгалтерському обліку розрахунки з покупцями наступними бухгалтерськими проведеннями, які відображаються в таблиці 2.8.

Таблиця 2.8 – Кореспонденція рахунків обліку розрахунків за відвантажений товар з відстрочкою платежу

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспондуючі рахунки		Сума, грн.
		Дебет	Кредит	
1	Відображено реалізацію товарів, робіт, послуг	361	701	2000,00
2	Нараховуємо ПДВ	701	643	333,33
3	Заборгованість віднесено до складу поточної дебіторської заборгованості	371	361	2000,00
4	Отримано часткову оплату наданого комерційного кредиту за 1-й місяць	311	371	1000,00

При розрахунках з покупцями, рідко, але все ж таки згідно умов договору, передбачається попередня оплата за товари. В зв'язку з тим, що

рахунок 36 активний рахунок, тому, щоб не виникло кредитове сальдо, для обліку попередніх оплат, отриманих від покупців, використовують пасивний рахунок 681 «Аванси видані». Рахунок 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками» дебетується на суму виникнення боргових зобов'язань, що дорівнює покупній вартості (відвантажених) товарів або готової продукції, виконаних робіт, наданих послуг в кореспонденції з рахунками обліку доходів від реалізації відповідних активів.

Наведемо приклад відображення в обліку такої ситуації.

За видатковою накладною № 18 від 16.11.2020 р. підприємство ТОВ «Пиводар» зобов'язане відвантажити покупцеві ТОВ «Ребекка-Трейд» на умовах 100% попередньої оплати партію товару на загальну суму 6750,83 грн. (в тому числі ПДВ 1125,14 грн.). Первісна вартість товару – 4260,72 грн. Попередня оплата за товар надійшла на рахунок ТОВ «Пиводар».

В таблиці 2.9 наведено порядок відображення в регістрах бухгалтерського обліку розрахунків за умови попередньої оплати за товар.

Таблиця 2.9 – Кореспонденція рахунків обліку розрахунків за умови попередньої оплати за товар

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн.
		дебет	кредит	
Отримана сума попередньої оплати з виданням податкової накладної				
1.	Надходження суми попередньої оплати	311	681	6750,83
2.	Відображена сума зобов'язань з ПДВ в складі вартості оплаченого товару	643	641	1125,14
Відвантаження партії товару				
3.	Відвантажена партія товару покупцеві і відображений дохід від її реалізації	361	701	6750,83
4.	Відображена сума зобов'язань з ПДВ	701	643	1125,14
5.	Списана балансова вартість товару	902	281	4260,72
Сформований фінансовий результат				
6.	Собівартість реалізованих товарів списана на фінансовий результат	791	902	4260,72
7.	Списаний дохід, отриманий від реалізації товару	701	791	5625,69
Залік авансу покупця				
8.	Зараховується отриманий аванс в рахунок виконання зобов'язань покупця по оплаті отриманого товару	681	361	6750,83

Умови попередньої оплати застосовуються на підприємстві не часто. Це стосується тільки не надійних щодо своєчасної оплати покупців. Адже при реалізації товарів у кредит, підприємство має ризик непогашення всієї дебіторської заборгованості, тому на підприємстві завжди є дебіторська заборгованість, щодо якої існують сумніви в її поверненні.

У діяльності товариства трапляються випадки, коли при покупці товарів чи наданні послуг іншими підприємствами права і інтереси ТОВ «Пиводар» порушуються. З метою врегулювання відносин товариство звертається до «порушника» з письмовою претензією. Виставлення претензії для товариства є одним із дієвих способів врегулювання спірних ситуацій. Претензія підписується директором підприємства та надсилається адресатові рекомендованим (цінним) листом чи вручається під розписку. Відображення операцій за претензією у бухгалтерському обліку надано в таблиці 2.11.

Таблиця 2.10 – Відображення операцій за претензією у бухгалтерському обліку

№ з\п	Зміст господарської операції	Дебет	Кредит	Сума, грн
1	2	3	4	5
1.	Здійснена передплата за продукцію для підприємств харчування	371	311	1800
2.	Відображений податковий кредит з ПДВ	641	644	300
3.	Оприбутковані фактично одержані товари для підприємств харчування	28	631	1375
4.	Відображена сума податкового кредиту з ПДВ, що відповідає вартості фактично оприбуткованих товарів	644	631	275
5.	Здійснено залік раніше оплачених товарів	631	371	1650
6.	Пред'явлена претензія на суму пошкоджених товарів	374	371	150
7.	Відображена сума претензії в частині штрафних санкцій за порушення умов договору	374	715	100
8.	Відображена вартість товарів, поставлених в рахунок погашення претензії	28	631	125
9.	Відображений податковий кредит з ПДВ	644	631	25
10.	Списана вартість погашеної претензії	631	374	150
11.	Одержані кошти, як оплата за фінансові санкції	311	374	100
12.	Списана на фінансовий результат в кінці звітного періоду сума одержаних штрафних санкцій	715	791	100

Узагальненням відомості обліку дебіторської заборгованості на ТОВ «Пиводар» є оборотно-сальдова відомість по рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками». Ця відомість містить дані бухгалтерського фінансового обліку. За даними оборотно-сальдової відомості можна побачити результати руху дебіторської заборгованості на підприємстві, з'ясувати обсяги такої заборгованості, тобто збільшилась загальна сума дебіторської заборгованості чи зменшилась, та за рахунок яких дебіторів.

Оскільки одним із важливих етапів формування і достовірного визначення величини активів товариства, справедливого відображення стану розрахунків з дебіторами є резерв сумнівних боргів, то слід зазначити що товариство здійснює велику помилку при обліку дебіторської заборгованості, через його не нарахування.

Відображенням бази даних програми «1С: Бухгалтерія 8.2» на ТОВ «Пиводар» є журнал операцій, що має вигляд списку господарських операцій, які відбулись на підприємстві. «Журнал операцій» безпосередньо пов'язаний з «Журналом проводок», що містить проводки, які відповідають операціям. Журнал проводок є засобом перегляду введених господарських операцій у вигляді списку бухгалтерських проводок. Кожному рядку журналу відповідає одна операція. Бухгалтерські підсумки формуються програмою «1С:Бухгалтерія 8.2» за найрізноманітніші проміжки часу: день, місяць, квартал, рік. Програма автоматично підтримує їх в актуальному стані при будь-яких змінах, викликаних введенням нових проводок і бухгалтерських операцій. Отже, належне ведення аналітичного обліку дозволяє мати необхідну інформацію для ефективного управління дебіторською заборгованістю. Таким чином, синтетичний та аналітичний облік розрахунків з покупцями на ТОВ «Пиводар» ведеться в цілому у відповідності до норм чинного законодавства, але існують деякі проблеми.

Для отримання інформації про товари і тару одержану від постачальників, здійснюється аналітичний облік в бухгалтерії у кількісно-сумовому та сумовому вираженні. Аналітичний облік по рахунку 63

«Розрахунки з постачальниками» ведеться за кожним постачальником та підрядником в розрізі кожного документа (рахунку) на сплату. Облік розрахунків з постачальниками ведеться у Журналі 3 та Відомості аналітичного обліку 3.3.

Відомість 3.3 призначена для аналітичного обміну розрахунків з постачальниками та підрядниками за одержані товарно-матеріальні цінності, виконані роботи і надані послуги, що відображаються на рахунку 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками». Протягом місяця записи у Відомості здійснюються в міру визнання зобов'язань за матеріальні цінності, нематеріальні активи, роботи і послуги та проведення розрахунків з постачальниками та підрядниками на підставі первинних облікових документів.

За кредитом рахунку 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками» відображається заборгованість за одержані від постачальників товарно-матеріальні цінності, прийняті роботи, послуги, за дебетом — погашення, списання тощо. Сальдо на кінець місяця наводиться за кожним постачальником та підрядником і переносяться в графу 6 Відомості 3.3 на наступний місяць.

У графі 20 Відомості 3.3 відображається загальна сума, що належить сплаті постачальнику за одержані товарно-матеріальні цінності, нематеріальні активи, прийняті роботи і послуги. Підсумки граф. 13, 19 (рядок «Усього за рахунком 63») цієї Відомості переносяться до графи 10 розділу I Журналу 3. Якщо у поточному місяці операцій за рахунком (субрахунком) не відбувалося, то відповідна відомість у поточному місяці не ведеться. Записи в журналі здійснюються за фактичною собівартістю придбаних товарів, яка складається з їх купівельної ціни (без ПДВ), податку на додану вартість і транспортно-заготівельних витрат.

Протягом місяця записи в Журналі 3 робляться на підставі документів постачальника, які надходять в бухгалтерію та відповідним чином обробляються. Разом з тим, загальні підсумки Журналу 3 означають

синтетичні дані або кореспонденцію рахунків та суми, які відносяться в дебет чи кредит відповідних рахунків. Отже, Журнал 3 є комбінованим регістром у якому ведеться хронологічний та систематичний облік, аналітичний та систематичний облік рахунків із постачальниками [49].

Записи з відомостей переносяться у Головну книгу. На основі Головної книги складається оборотна відомість, яка служить для контролю за правильністю розноски операцій на рахунках обліку, виведення оборотів і сальдо на кінець періоду. Лише після складання оборотних відомостей, заповнюється бухгалтерський баланс Дані по рахунку 63 відображаються в III розділі пасиву – рядок 1615.

Вирізняють дві основні форми проведення розрахунків із постачальниками:

- 100 % передоплата:
- 50 % передоплата та 50% оплата за фактом поставки.

Відстрочка платежів від 5 банківських днів до 60 календарних днів (у залежності від постачальника та договору, укладеного з ним).

Облік розрахунків з постачальниками за одержані товарно-матеріальні цінності, виконані роботи і надані послуги ведеться на рахунку 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками», який кредитується на суми виконання, зобов'язань, що дорівнюють вартості товарно-матеріальних цінностей, які приймаються на баланс, робіт, послуг у кореспонденції з рахунками цих цінностей.

За послуги з доставки товарно-матеріальних цінностей, а також з переробки, сировини і матеріалів на стороні записи за кредитом рахунку 63 «Розрахунки з постачальниками» проводиться у кореспонденції з рахунками обміну виробничих запасів, товарів, витрати на виробництво тощо.

Рахунок 63 «Розрахунки з постачальниками» дебетується на суми, виконання (погашення) зобов'язань найчастіше у кореспонденції з рахунками обліку коштів (якщо оплата поставок – «друга подія») або з рахунками обліку авансів виданих (якщо перерахування оплати – «перша подія»), рідше – у

кореспонденції з рахунками обліку розрахунків з покупцями, якщо виконується бартерний контракт, а в окремих випадках – у кореспонденції з рахунками обліку підзвітних сум, якщо закупівля проводиться готівкою через посередництво підзвітних осіб, причому лише у випадках, коли підзвітній особі доручається тільки здійснити оплату. Господарські операції щодо розрахунків з постачальниками на ТОВ «Пиводар» наведено у таблиці 2.11.

Таблиця 2.11 – Відображення розрахунків з постачальниками на підприємстві ТОВ «Пиводар»

	Операція	Дт	Кт	Сума (грн.)
Перша подія — надходження матеріалів.				
	На ТОВ «Пиводар» надійшла сировина від ТОВ «Хміль України»	281 641	631 631	8175 1635
	Здійснена виплата вартості придбання сировини постачальнику	631	311	9810
Перша подія — передоплата постачальнику				
	ТОВ «Пиводар» сплатило аванс постачальнику ТОВ «Авіас» за бензин	371 641	311 644	4665 777,50
	Отримано бензин від «Авіас»	201 644	631 631	4665 777,50
	Зарахування частки попередньої оплати у погашення заборгованості постачальнику (у розмірі фактично отриманого бензину)	631	371	4665

Сальдо по рахунку показує суму неоплачених товарно-матеріальних цінностей, виконання робіт, наданих послуг на відповідну дату.

Рахунок 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками» має такі субрахунки:

- 631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»;
- 632 «Розрахунки з іноземними постачальниками» [31].

Відносини між постачальниками та покупцями регулюються договорами, у процесі виконання яких, з різних причин суб'єктивного та об'єктивного характеру, можуть виникати спірні відносини, які вирішуються в порядку доарбітражного врегулювання або в суді. Проте випадки виставлення претензій на ТОВ «Пиводар» поодинокі, але розглянемо їх.

Нестача товарів, виявлена при прийманні і оформлена належними актами, відображається на рахунках (табл. 2.12) залежно від причин виникнення такої нестачі:

- в межах норми природних витрат при перевірці;
- понад норми природних витрат з вини транспортної організації чи постачальника;
- понад норми природних витрат з вини посадової матеріально відповідальної особи, що супроводжувала вантаж при перевезенні.

Таблиця 2.12 – Відображення виявлення нестачі продукції при прийманні на ТОВ «Пиводар»

	Господарська операція	Дебет	Кредит	Сума
1. Виявлення нестачі при прийманні продукції та пред'явлення претензії				
	Зроблено попередню оплату за сировину ТОВ «Вертокиївка»	371	311	6000
	Відображено ПДВ до повернення з бюджету	641	644	1000
	Отримано сировину від ТОВ «Вертокиївка»	201	631	3000
	Списано податковий кредит за поставленою сировиною	644	631	600
	Пред'явлена претензія постачальнику на нестачу сировини при прийманні	374	371	2400
2. Задоволення претензії шляхом повернення грошей				
	Задоволена претензія шляхом перерахування грошей	311	374	2400
	Коригування податкового кредиту методом «червоного сторно»	[641]	[644]	[400]
Інші варіанти:				
3. Задоволення претензії шляхом допоставки сировини				
	Оприбуткування до поставленої сировини	201	374	200
	Списано податковий кредит за поставленою сировиною	644	374	40
4. Незадоволення претензії				
	Списання суми за незадоволеною претензією на витрати	949	374	240
	Списано суму незадоволеної претензії на фінансовий результат	791	949	240
	Коригування податкового кредиту методом «червоного сторно»	[641]	[644]	[40]

Облік розрахунків претензійного характеру ведуть на субрахунку 374

«Розрахунки за претензіями». Записи за субрахунком 374 проводять у такому порядку:

– суми претензій до постачальників у зв'язку з нестачею товарів, завищенням цін тощо: дебет субрахунку 374, кредит рахунку 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками»;

– платежі, що надійшли за претензіями: дебет рахунку 31 «Рахунки в банках», кредит субрахунку 374;

– списання претензії внаслідок відмови судовими органами: дебет рахунку 94 «Інші витрати операційної діяльності», кредит 374.

При наявності інших операцій за претензіями – неустойка буде відображатися на рахунках наступним чином (табл. 2.13).

Таблиця 2.13 – Інші операції, пов'язані за претензіями на ТОВ «Пиводар»

Дата	Господарська операція	Дебет	Кредит	Сума
17.03.20	Пред'явлено претензію «ПриватБанку» за помилково перераховані 50 грн на рахунок постачальника ТОВ «Вертокиївка»	374	311	50
10.04.20	Пред'явлено претензію за простої, що виникли з вини постачальника (Альфа)	374	719	100
30.04.20	Нараховано неустойку у вигляді пені ПАТ Енергосервіс	374	715	68,40
01.05.20	Надходження платежів за пред'явленими претензіями	311	374	500
	Списання сум відмовлених платежів за пред'явленими претензіями ⁴	Повторюються проводки за пред'явленими претензіями методом «червоного сторно»		

Необхідно зазначити, що можливе списання сум за відмовленими претензіями також на субрахунок 949 «Інші витрати операційної діяльності». Робиться проводка за дебетом субрахунку 949 та кредитом субрахунку 374.

Нарахування неустойки відображається за кредитом субрахунку 715 «Одержані штрафи, пені, неустойки» і за дебетом субрахунку 374 «Розрахунки за претензіями». Отримання неустойки записується в дебет

субрахунку 311 «Поточні рахунки в національній валюті» і кредит субрахунку 374. Штрафи, пені, неустойки, визнані підприємством, відносяться до складу інших операційних витрат: дебет субрахунку 948 «Визнані штрафи, пені, неустойки» і кредит субрахунку 685 «Розрахунки з іншими кредиторами»

Таким чином, синтетичний та аналітичний облік розрахунків з покупцями, замовниками та постачальниками на ТОВ «Пиводар» ведеться в цілому у відповідності до вимог чинного законодавства, але існують деякі дискусійні аспекти, що потребують вирішення.

2.3 Удосконалення обліку дебіторської та кредиторської заборгованості

Вивчення стану дебіторської і кредиторської заборгованості на досліджуваному підприємстві показало її збільшення за 2020 рік, що обумовлює необхідність удосконалення обліку як основи інформаційного забезпечення системи управління заборгованістю. Удосконалення обліку розрахунків з покупцями, замовниками та постачальниками на ТОВ «Пиводар» є одним із ключових завдань у вирішенні проблем, що виникають під час поточного управління підприємством із позиції оптимального співвідношення між ліквідністю фінансовою стійкістю та прибутковістю.

Наявність дебіторської заборгованості на підприємстві призводить до таких наслідків, як: недоодержання грошових коштів, недоодержання прибутку, неможливості планування витрат і доходів на середньостроковий і довгостроковий періоди, відволікання часу і сил співробітника від виконання основних обов'язків (рис. 2.5). Несвоєчасне погашення дебіторської заборгованості призводить до платіжної кризи: зростання заборгованості за комерційним кредитом зумовлює збільшення попиту на короткострокові позики, скорочення їх пропозиції і зростання їх вартості.

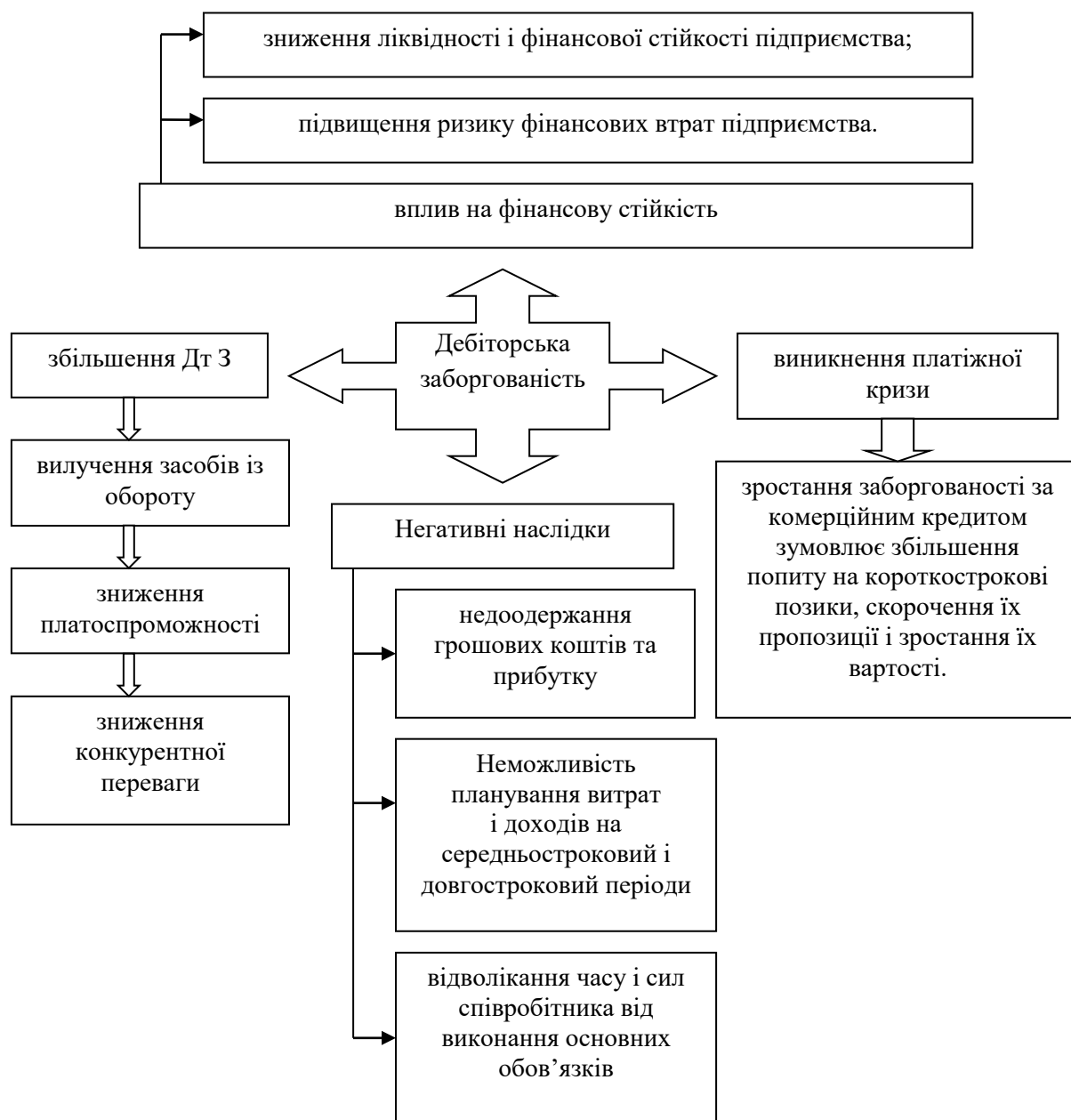

Рисунок 2.5 – Негативні наслідки виникнення дебіторської заборгованості на підприємстві

Збільшення дебіторської заборгованості означає вилучення засобів із обороту, що призводить до зниження платоспроможності підприємства, зниження його конкурентної переваги на ринку і загалом справляє негативний вплив на фінансову стійкість підприємства.

Для удосконалення бухгалтерського обліку дебіторської та кредиторської заборгованості на ТОВ «Пиводар» необхідно впроваджувати

внутрішній контроль розрахунків з контрагентами. Широке та ефективне впровадження внутрішнього контролю є необхідною передумовою успішного функціонування товариства.

Метою внутрішнього контролю розрахунків з покупцями, замовниками та постачальниками є встановлення повноти, достовірності та своєчасності відображення даних в первинній документації підприємства, облікових регістрах і звітності. Контроль передбачає здійснення перевірки за дотриманням планових показників; налагодження системи спостереження за термінами оплати платежів; контроль за виконанням договірних відносин з боку як контрагентів, так і персоналу; виявлення резервів платоспроможності підприємства та контроль за результатами виконання управлінських рішень.

Попередній контроль розрахунків з контрагентами полягає у ретельному підборі клієнтів з метою мінімізації імовірності невиконання ними зобов'язань. Для цього ТОВ «Пиводар» повинне розробити свою систему відбору з використанням різних критеріїв і показників. До головних аспектів, які беруться до уваги в процесі прийняття рішення про співпрацю з тим чи іншим контрагентом, можна віднести наступні:

- репутація потенційного контрагента (постачальника чи покупця) – суб'єктивна оцінка, яка базується на досвіді попередніх відносин, стані платіжної дисципліни, а також власних спостережень та інформації, отриманої від інших контрагентів;

- надійність фінансового становища — вивчення та аналіз основних показників фінансової звітності контрагента (платоспроможність, ліквідність, кредитоспроможність, стійкість тощо).

Визначено, що проблеми управління дебіторською заборгованістю на ТОВ «Пиводар» є:

- відсутність чіткої інформації про терміни погашення зобов'язань підприємствами дебіторами;

- немає регламенту роботи з простроченою дебіторською заборгованістю;

- відсутні дані про зростання витрат, пов'язаних зі збільшенням розміру дебіторської заборгованості;
- не проводиться оцінювання фінансового стану дебіторів і ефективності надання відстрочок платежів.

Тому, для підвищення дієвості контролю за дебіторською заборгованістю, вважаємо за доцільне усіх контрагентів умовно розділити на чотири групи за рівнем надійності (рис. 2.6).

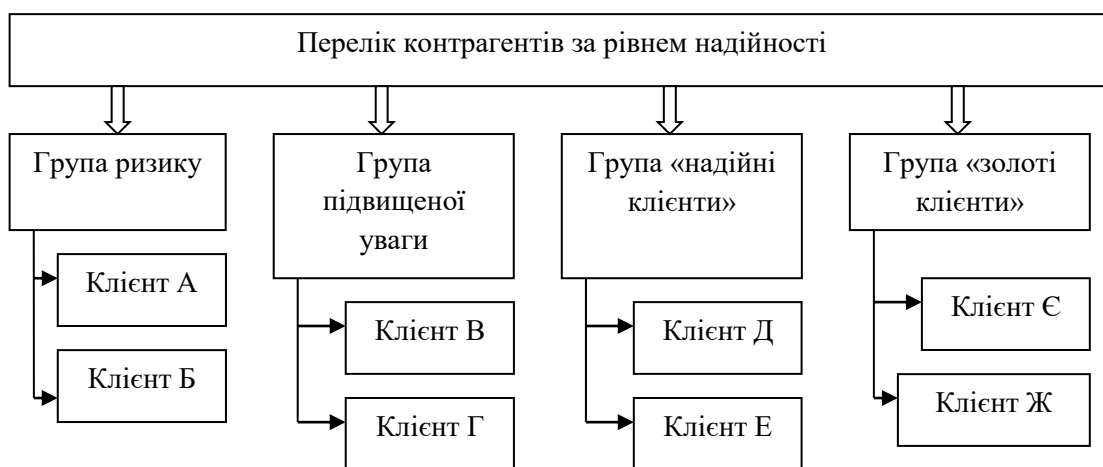

Рисунок 2.6 – Перелік контрагентів за рівнем надійності

Оцінювання надійності контрагентів здійснюється на підставі терміну роботи з клієнтом, обсягу продажів клієнта і обсягу простроченої заборгованості даного клієнта на кінець періоду. У разі невиконання договірних зобов'язань контрагентами необхідно послідовно проводити заходи, подані на рис. 2.7.

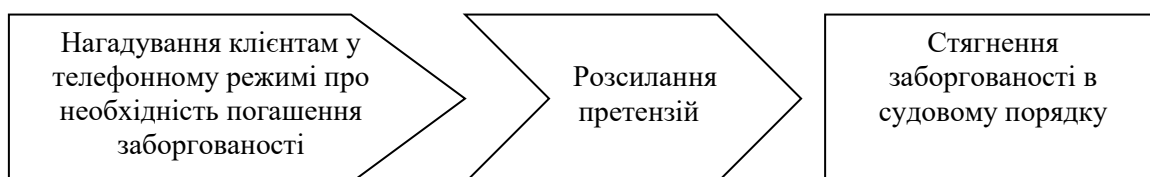

Рисунок 2.7 – Запропонована послідовність заходів

Система обліку і контролю дебіторської заборгованості має включати в себе такі дані: відомості про неоплачені рахунки; час прострочення платежу за кожним із рахунків; розмір безнадійних боргів; кредитну історію дебітора.

Основним документом контролю дебіторської заборгованості служить реєстр «старіння» дебіторської заборгованості. Реєстр «старіння» представляє собою таблицю, що містить несплачені суми рахунків, які групуються за періодами прострочення платежу. Групування здійснюється, виходячи з політики підприємства. Наприклад, можна вважати, що прострочення платежу протягом п'яти днів допустимо, при перевищенні цього терміну слід активно працювати з дебітором із повернення заборгованості.

За строками протермінованого платежу дебіторську заборгованість доцільно групувати таким чином (табл. 2.14).

Таблиця 2.14 – Запропонована форма поділу заборгованості платежів

Клієнт	Сума, що підлягає оплаті	Надійшло в оплату		Переплата по основному боргу	Прострочення боргу	У тому числі строком до 30 днів	У тому числі строком від 31 до 60 днів	У тому числі строком від 61 до 90 днів	У тому числі строком понад 90 днів
		усього	У тому числі за основним боргом						
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Цей вид контролю доцільно проводити у міру необхідності, не прив'язуючись до початку чи кінця звітнього періоду. Більш частіший моніторинг дебіторів дасть підприємству змогу швидше реагувати на заборгованість і коригувати свою політику співробітництва з тим чи іншим контрагентом [38].

Допоміжним елементом управління дебіторською заборгованістю є створення резерву сумнівних боргів. Завдяки його обчисленню підприємство забезпечуватиме виконання принципу обачності – відобразатиме у балансі

лише ту дебіторську заборгованість, яка ймовірно буде погашена, принесе економічні вигоди, крім того, розподілятиме витрати за періодами. Тобто, у балансі підприємства буде відображатися лише реальна сума заборгованості, яка згодом може бути перетворена в обігові кошти.

Дебіторська заборгованість повинна включатися до балансу за чистою реалізаційною вартістю, тобто сумою поточної дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги з вирахуванням резерву сумнівних боргів.

На ТОВ «Пиводар» згідно Наказу про облікову політику, резерв сумнівних боргів не нараховується. Проте таке рішення є досить ризиковим, тому що безнадійна дебіторська заборгованість, на яку не був нарахований резерв сумнівних боргів повинна списуватись лише у складі інших операційних витрат. Тому важливим пунктом облікової політики підприємства має бути питання створення та відображення в бухгалтерському обліку резерву сумнівних боргів. В П(С)БО 10 наведений перелік методів нарахування резерву сумнівних боргів, проте підприємство самостійно в праві обирати вигідний та зручний метод нарахування резерву сумнівних боргів.

Одним із важливих етапів формування і достовірного визначення величини активів підприємства, справедливого відображення стану розрахунків з дебіторами є резерв сумнівних боргів.

Резерв сумнівних боргів – це резерв, який створюється з метою покриття у майбутньому безнадійної дебіторської заборгованості. Він коригує дебіторську заборгованість до її чистої реалізаційної вартості [20].

Резерв сумнівних боргів не можна створити під будь-яку заборгованість.

Дебіторська заборгованість, яка підлягає резервуванню, має водночас відповідати певним характеристикам:

- бути поточною, тобто виникати під час нормального операційного циклу або підлягати погашенню протягом 12 місяців з дати балансу;
- бути фінансовим активом – контрактом, який дає право отримати

грошові кошти або фінансові активи від іншого підприємства;

– не бути придбаною підприємством і не призначатися для продажу.

Наведені характеристики мають бути присутніми лише на дату балансу [33].

Базою для розрахунку і створення резерву сумнівних боргів є сумнівна дебіторська заборгованість, яка визначається двома методами: за методом застосування коефіцієнта сумнівності та за методом абсолютної суми сумнівної заборгованості (рис. 2.8).

Рисунок 2.8 – Методи визначення суми резерву сумнівних боргів [57]

Для обрання найбільш раціонального методу створення резерву сумнівних боргів було здійснено його розрахунок за двома, передбаченими П(С)БО 10 методами: за методом абсолютної суми сумнівної заборгованості та за методом застосування коефіцієнта сумнівності.

Метод створення величини резерву сумнівних боргів, виходячи з оцінки платоспроможності дебіторів доволі простий: на підставі доступної інформації про конкретного дебітора підприємство судить про якість дебіторської заборгованості такого дебітора (табл. 2.15).

Метод застосування коефіцієнта сумнівності передбачає розрахування величини резерву шляхом множення суми залишку дебіторської заборгованості на початок періоду на коефіцієнт сумнівності.

Для ТОВ «Пиводар»:

Коефіцієнт сумнівності за звітний рік становив 0,731 (19000:26000)

Резерв сумнівних боргів = 26000×0,731 = 19000 грн.

Таблиця 2.15 – Розрахунок резерву сумнівних боргів виходячи з платоспроможності окремих дебіторів

№	Група покупців	Сума заборгованості, грн.	Підстави для визнання сумнівної заборгованості
1.	Великі	11000	Оголошено про банкрутство
2.	Середні	5000	Значне скорочення діяльності
3.	Дрібні	3000	Великий термін прострочки платежу
Разом сумнівних боргів		19000	
Інші		7000	
Усього		26000	
Резерв сумнівних боргів = 11000+5000+3000 = 19000 грн.			

За методом питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході від реалізації продукції розрахунок резерву сумнівних боргів, за умови, що коефіцієнт сумнівності визначається за даними попередніх двох років буде мати вигляд (табл. 2.16).

Таблиця 2.16 – Розрахунок резерву сумнівних боргів за методом «питомої ваги»

Рік	Чистий дохід від реалізації товарів, робіт, послуг на умовах подальшої оплати, грн.	Сума дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги, що визнана безнадійною, грн.
2018	47 000	10 000
2019	58 000	16 000
2020	65 000	12 000
Коефіцієнт сумнівності складає: $16\ 000 : 58\ 000 = 0,276$		
Сума сформованого резерву за 2020 р.: $65\ 000 \times 0,276 = 17\ 940$ грн.		

Отже, оптимальним методом для підприємства є розрахунок резерву сумнівних боргів виходячи з платоспроможності окремих дебіторів, тому що даний метод є найбільш простим у використанні та потребує незначних затрат часу, а також значно скорочує відволікання коштів з обороту підприємства.

Рішення про створення резерву сумнівних боргів потрібно приймати в результаті проведення інвентаризації спеціально створеною комісією підприємства. На основі рішення комісії керівник має видати наказ з

зазначенням списку контрагентів за якими буде створений резерв, якщо такий резерв не створено на всю суму заборгованості.

З метою удосконалення обліку кредиторської заборгованості з урахуванням що застосовується програма «1С: Бухгалтерія» версія 8, необхідно здійснити наступні заходи:

- застосувати програмний «конструктор» на базі інтеграції функціонального модуля з підсистемами, що пов'язані з фінансовими та виробничими аспектами управління;

- створити інформаційну базу кредиторської заборгованості учасників розрахунків;

- звірити в електронній формі взаємні вимоги та зобов'язання і знайти найбільш раціональні способи погашення взаємної заборгованості;

- провести взаємозаліки, поступово скорочуючи обсяги заборгованості;

- вести облік та звітність проведених взаєморозрахунків [56].

Далі необхідно систематично проводити інвентаризацію заборгованості шляхом перевірки первинних документів, які є основою для проведення розрахунків та відображення операцій в обліку, а також шляхом звірки залишків з контрагентами. Слід особливу увагу звернути на те, що кожна операція повинна бути санкціонованою та законною.

Контроль кредиторської заборгованості повинен забезпечувати своєчасність погашення договірних зобов'язань. Це в свою чергу дозволить товариству уникнути збитків у вигляді фінансових санкцій.

На нашу думку, на підприємстві доцільно розробити і затвердити Положення про інвентаризаційну комісію. У цьому положенні передбачити порядок формування інвентаризаційної комісії, кваліфікаційні вимоги, порядок здійснення інвентаризації, у тому числі розрахунків, права членів інвентаризаційної комісії, їх відповідальність тощо. Крім того, доцільним є розробка посадової інструкції члена інвентаризаційної комісії, яка б визначала обов'язки та відповідальність членів постійно діючих та робочих інвентаризаційних комісій.

Для раціональної організації роботи підприємства з кредиторами, оцінки наявності і строків погашення кредиторської заборгованості недостатньо інформації фінансового обліку. У Журналі-ордері №3 та реєстрі до нього вказано виникнення та погашення заборгованості перед постачальниками і підрядниками, ведеться облік інших кредиторів, по яких не описуються строки заборгованості. Тому для вдосконалення системи обліку по кредиторській заборгованості, пропонуємо такий документ як План-графік погашення кредиторської заборгованості. Він має вестись у розрізі боржників (рахунки 63, 68, 66 та ін.) за місяць із зазначенням кінцевих строків погашення заборгованості підприємства перед ними. Підсумки за місяць по боржниках повинні співпадати з даними аналітичного і синтетичного обліку. Підсумки по окремих календарних датах необхідно для визначення потреби в коштах на банківських рахунках.

З метою посилення аналітичної цінності інформації балансу, його інформативності, співставності показників, надання можливості користувачам фінансової звітності оцінити реальний стан заборгованості підприємства, її якісний склад, пропонуємо розділити рядок 1615 форми Баланс (Звіт про фінансовий стан) «Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги», розподіливши його на два: «Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги, термін сплати якої не настав» та «Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги, не сплачена в належний термін».

Найпоширенішою ознакою класифікації боргів підприємства є термін погашення, що є також важливо для управління заборгованістю. За цим критерієм кредиторську заборгованість перед постачальниками та підрядниками класифікують наступним чином:

- з терміном погашення до трьох місяців;
- з терміном погашення від трьох до шести місяців;
- з терміном погашення більше шести місяців.

Тому пропонуємо використовувати наступну таблицю 2.17 за видами кредиторської заборгованості перед постачальниками, використовуючи при

цьому таку класифікаційну ознаку як виконання умов погашення.

Таблиця 2.17 – Групування кредиторської заборгованості за термінами погашення та виконанням умов розрахунків

Вид заборгованості	всього	Кредиторська заборгованість								
		у т. ч. за термінами погашення, грн			з неї прострочена					
		до 3 міс	Від 3 до 6 міс.	Від 6 до 12 міс.	до 3 міс.	від 3 до 6 міс.	від 6 до 12 міс.	сума	причини виникнення	Вжиті заходи
Січень										
Лютий										
І т.д.										

Для обліку розрахунків з постачальниками призначено рахунок 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками». Вважаємо за доцільне до даного рахунку відкривати рахунки третього порядку для відображення інформації за видами кредиторської заборгованості, що запропоновані в таблиці 2.17.

- 631.1 «Термін погашення до 3 місяців»;
- 631.2 «Термін погашення від 3 до 6 місяців» ;
- 631.3 «Термін погашення від 6 до 12 місяців».

Запропоновані напрями удосконалення діючої системи обліку дебіторської та кредиторської заборгованості на ТОВ «Пиводар» дозволить підвищити аналітичність облікової інформації та дієвість контролю за станом заборгованості підприємства. Це, в свою чергу, підвищить ефективність поточного управління підприємством з позиції оптимального співвідношення між ліквідністю та прибутковістю ТОВ «Пиводар».

РОЗДІЛ 3

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ДЕБІТОРСЬКОЮ ТА КРЕДИТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ НА ТОВ «ПИВОДАР»

3.1 Аналіз динаміки й структури дебіторської та кредиторської заборгованості.

Дебіторська та кредиторська заборгованість має великий вплив на фінансові результати підприємства та на господарську діяльність загалом. Незначні обсяги дебіторської заборгованості призводять до збільшення оборотних коштів підприємства і це, своєю чергою, зумовлює збільшення кредиторської заборгованості перед постачальниками, заборгованості за податками та іншими платежами.

Різке збільшення дебіторської заборгованості і її частки в оборотних активах може свідчити про необачну кредитну політику підприємства стосовно покупців або про збільшення обсягу продажів, або про неплатоспроможність і банкрутство частини покупців. Скорочення дебіторської заборгованості оцінюється позитивно, якщо це відбувається за рахунок скорочення періоду її погашення. Якщо ж дебіторська заборгованість зменшується у зв'язку зі зменшенням відвантаження продукції, то це свідчить про зниження ділової активності підприємства.

Отже, зростання дебіторської заборгованості не завжди оцінюється негативно, а зниження – позитивно. Необхідно розрізняти нормальну і прострочену заборгованість. Наявність другої створює фінансові утруднення, тому що підприємство буде відчувати нестачу фінансових ресурсів для придбання виробничих запасів, виплати заробітної плати і ін. Крім того, заморожування коштів у дебіторській заборгованості призводить до

уповільнення оборотності капіталу. Прострочена дебіторська заборгованість означає також зростання ризику непогашення боргів і зменшення прибутку. Тому кожне підприємство зацікавлене у скороченні термінів погашення належних платежів [50]. Для цього необхідні результати аналізу.

У процесі аналізу кредиторської заборгованості необхідно дати оцінку умов заборгованостей підприємства, звернути увагу на строки, обмеження використання ресурсів, можливості залучення додаткових джерел фінансування. У процесі виробничої діяльності часто трапляються випадки, коли кредиторська заборгованість значно перевищує дебіторську. Деякі економісти-теоретики вважають, що це свідчить про раціональне використання коштів. Але бухгалтери-практики оцінюють таку ситуацію тільки негативно, оскільки підприємство мусить погашати свої борги незалежно від стану дебіторської заборгованості. Етапи аналізу дебіторської та кредиторської заборгованості зображено на рисунку 3.1

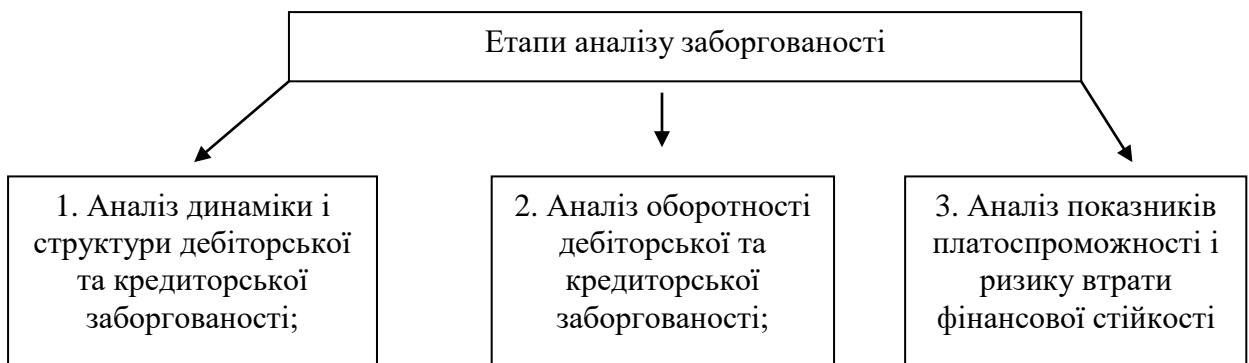

Рисунок 3.1 – Етапи аналізу дебіторської та кредиторської заборгованості

Отже, на першому етапі аналізу заборгованості необхідно оцінити динаміку та структуру дебіторської та кредиторської заборгованості.

Аналіз складу дебіторської заборгованості починають із загальної оцінки динаміки її розміру в загалі і в розрізі статей. На цьому етапі встановлюють чи немає в складі дебіторської заборгованості сум, нереальних для стягнення, чи таких, за якими минув термін позову. Якщо такі є, то слід

терміново вжити заходи щодо їх усунення.

Для внутрішнього аналізу стану розрахунків з дебіторами використовуються дані аналітичного обліку рахунків, призначених для узагальнення інформації про розрахунки з дебіторами.

Розглянемо динаміку дебіторської заборгованості та активів підприємства ТОВ «Пиводар» в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1 – Динаміка показників чистого доходу, дебіторської заборгованості та активів ТОВ «Пиводар» за 2018-2020 роки

Показники / Роки	2018 р тис. грн	2019 р тис.грн	2020 р тис.грн	абс. відх. +; -	Т.Р., %
Чистий дохід від реалізації.	21918	25200	4567	-20633	18,1
Дебіторська заборгованість - всього	4498	5695	2527	-3168	44,4
В т. ч.:					
за товари, роботи, послуги	2403	2971	1483	-1488	49,9
за розрахунками з бюджетом.	570	610	270	-340	44,3
ін. поточна дебіторська заборгованість	1525	2114	774	-1340	36,6
Сукупні активи	6337	13945	8617	-5328	61,8

Результати проведених розрахунків свідчать, що темпи скорочення доходу (-81,9%) перевищують темпи скорочення дебіторської заборгованості (-55,6%), що безперечно, має негативний вплив на розвиток підприємства. Особливо з урахуванням того, що ризики неповернення дебіторської заборгованості також з кожним роком зростають.

Таким чином необхідно зробити наступний висновок – якщо обсяг доходу зменшується більш швидкими темпами, ніж сума дебіторської заборгованості, то це, з одного боку, невміння управляти дебіторською заборгованістю, а з іншого – призводить до дефіциту грошових засобів.

На рис. 3.2 зображено графік, завдяки якому видно як дві лінії (дебіторської заборгованості та чистого доходу) змінюються в динаміці, що підтверджує більш швидкі темпи скорочення обсягів продаж порівняно зі зменшенням суми дебіторської заборгованості. Якщо в найближчий час не виправити ситуацію, яка склалась на ТОВ «Пиводар» то на підприємстві

зростуть ризики втрати ліквідності та платоспроможності, що в свою чергу, може загрожувати стійкості фінансового стану.

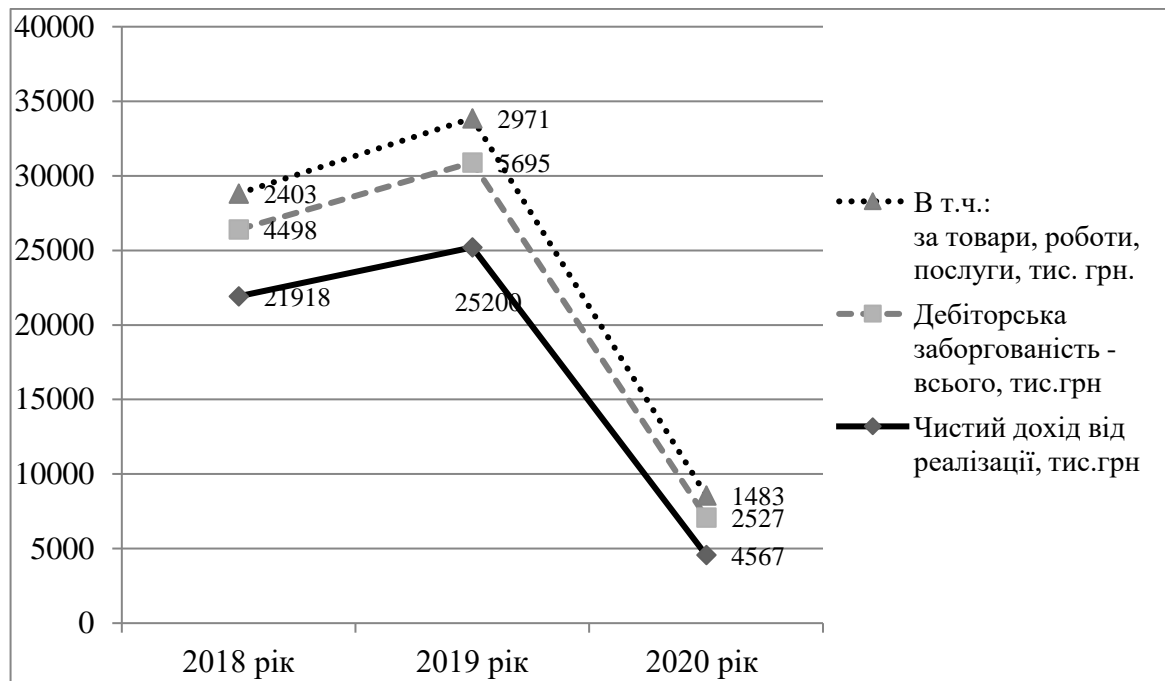

Рисунок 3.2 – Динаміка чистого доходу та дебіторської заборгованості на ТОВ «Пиводар»

Для більш повної характеристики розглянемо динаміку частки дебіторської заборгованості в активах ТОВ «Пиводар» в таблиці 3.2., для співставлення зі зміною оборотних активів та сукупних активів.

Таблиця 3.2 – Динаміка частки дебіторської заборгованості в активах ТОВ «Пиводар» за 2019-2020 роки

Показник	На кінець 2019 р.		На кінець 2020 р.		Відхилення	
	тис.грн	п.в.,%	тис.грн	п.в.,%	абс. +/-	п.в.,+/-
1.Сукупні активи	13945	100,0	8617	100,0	-5328	-
2.Оборотні активи	13555	97,2	8490	98,5	-5065	1,3
3.Дебіторська заборгованість	5695	40,8	2527	29,3	-3168	-11,5
4.Частка дебіторської заборгованості в сукупних активах,%	40,8		29,3		-11,5	

На кінець 2020 р. сукупні активи підприємства зменшилися на 5328 тис. грн., або на -38,2%. Оборотні активи зменшилися на 5065 тис. грн., або на -37,6%. При цьому сума дебіторської заборгованості зменшилася на 3068 тис. грн., або на 55,6%, тобто темп зменшення суми дебіторської заборгованості в активах перевищує темп скорочення капіталу підприємства, що є позитивною тенденцією (рис. 3.3).

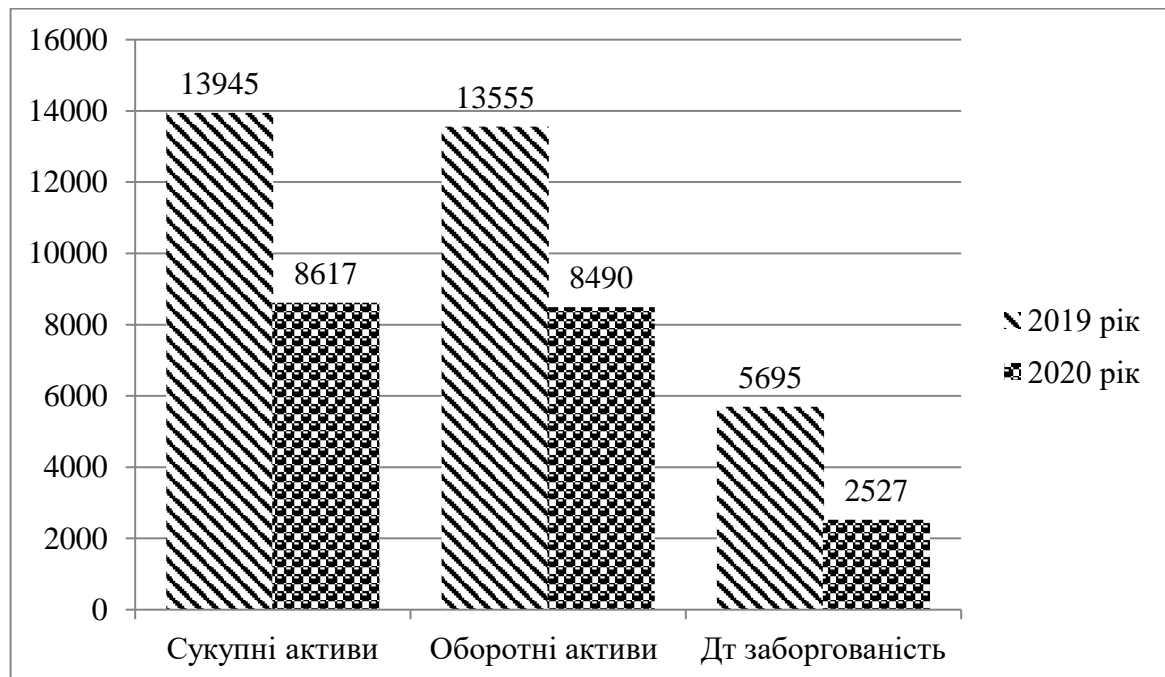

Рисунок 3.3 – Динаміка дебіторської заборгованості та активів підприємства

Необхідно додати, що частка загальної суми дебіторської заборгованості в активах зменшилася на 11,5% – з 40,8% в 2019 р. до 29,3% в 2020 р. Але важливим є аналіз динаміки дебіторської заборгованості за її видами. На ТОВ «Пиводар» три види дебіторської заборгованості: дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги; за розрахунками з бюджетом; інша поточна дебіторська заборгованість. Особливої уваги потребує оцінка стану дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги, адже вона сигналізує про ефективність кредитної політики підприємства з покупцями.

Тому, важливо проаналізувати динаміку структури дебіторської заборгованості в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3 – Динаміка структури дебіторської заборгованості ТОВ «Пиводар» за 2019-2020 роки

Показники	2019 р.		2020 р.		Динаміка		
	тис.грн.	п.в.,%	тис.грн.	п.в.,%	абс. +/-	Т.Р.,%	п.в. +/-
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	2971	52,2	1483	58,7	-1488	49,9	6,5
Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом	610	10,7	270	10,7	-340	44,3	-
Інша поточна дебіторська заборгованість	2114	37,1	774	30,6	-1340	36,6	-6,3
Всього	5695	100,0	2527	100,0	-3168	44,4	-

Отже, як в 2019 р, так і 2020 р. більшу половини від загальної суми займає дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги (рис. 3.4).

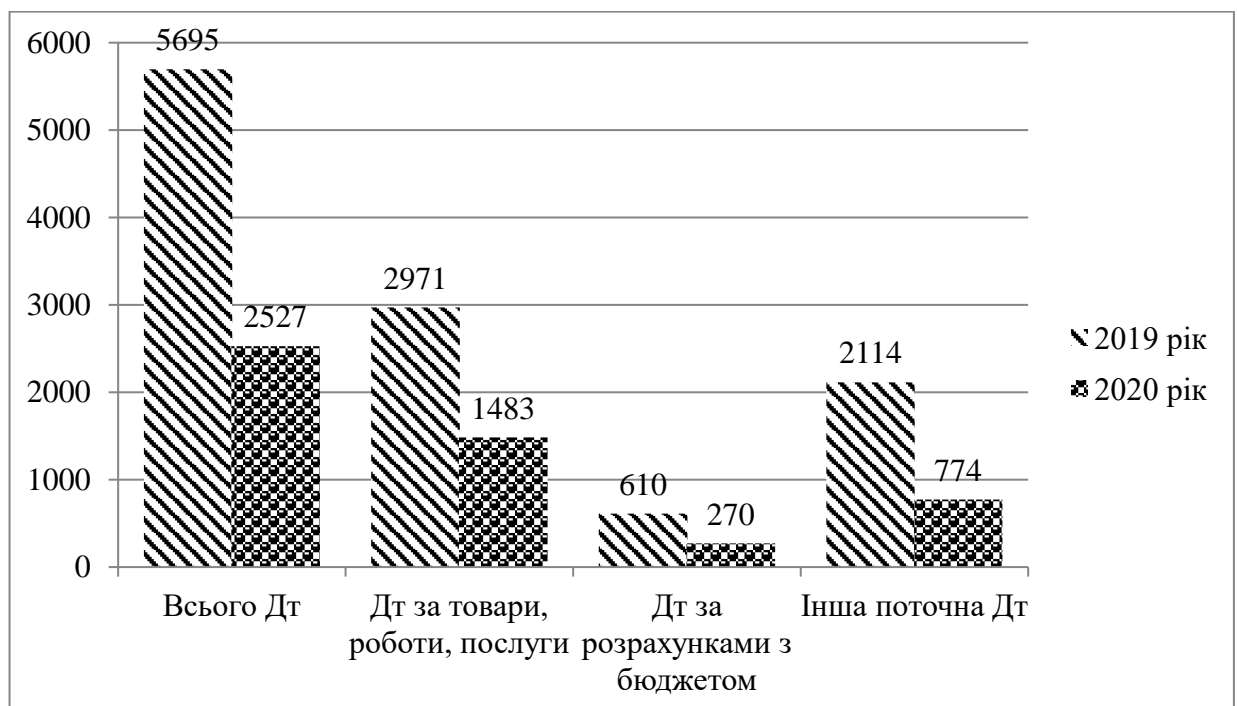

Рисунок 3.4 – Динаміка складу дебіторської заборгованості «Пиводар»

Так, більше 50% в загальній сумі дебіторської заборгованості займає заборгованість за товари, роботи, послуги. Відповідно 2971 тис. грн., та 1483 тис. грн. Також на ТОВ «Пиводар» достатньо високою є сума іншої поточної дебіторської заборгованості та заборгованості за розрахунками з бюджетом. Важливо звернути увагу, що дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги також займає найбільшу частку в загальній сумі на протязі останніх двох років. Відповідно, 52,2% та 58,7%., при цьому склалася негативна тенденція до її збільшення (рис. 3.5).

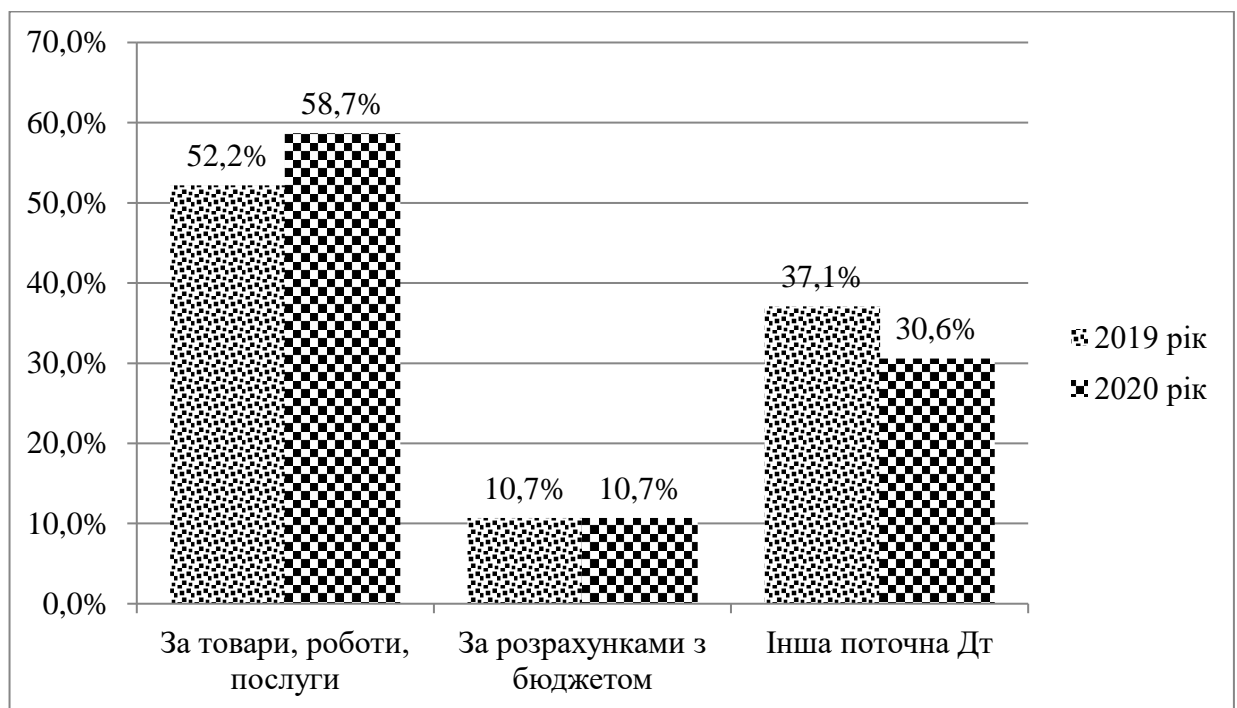

Рисунок 3.5 – Динаміка структури дебіторської заборгованості

Для остаточного висновку щодо проблем в управлінні заборгованістю на ТОВ «Пиводар» доцільно проаналізувати структуру найбільшої її складової – дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги за покупцями станом на кінець 2020 р. (рис. 3.6). Отже, основними дебіторами є три підприємства. А саме: домінуючу частку 84,1% займає дебіторська заборгованість такого контрагента, як філія «Ребекка-Трейд» ТОВ «Торговий Альянс»; 6,9% підприємство кафе «Бастіон»; 5,4% крамниця «Баварія» м.

Енергодар; інші дебітори – 3,6%.

Результати проведеного аналізу дозволяють зробити висновок, що на ТОВ «Пиводар» склалася негативна ситуація відносно управління дебіторською заборгованістю. Особливо проблемним є стан дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги, домінуючу частку в якій займає один контрагент.

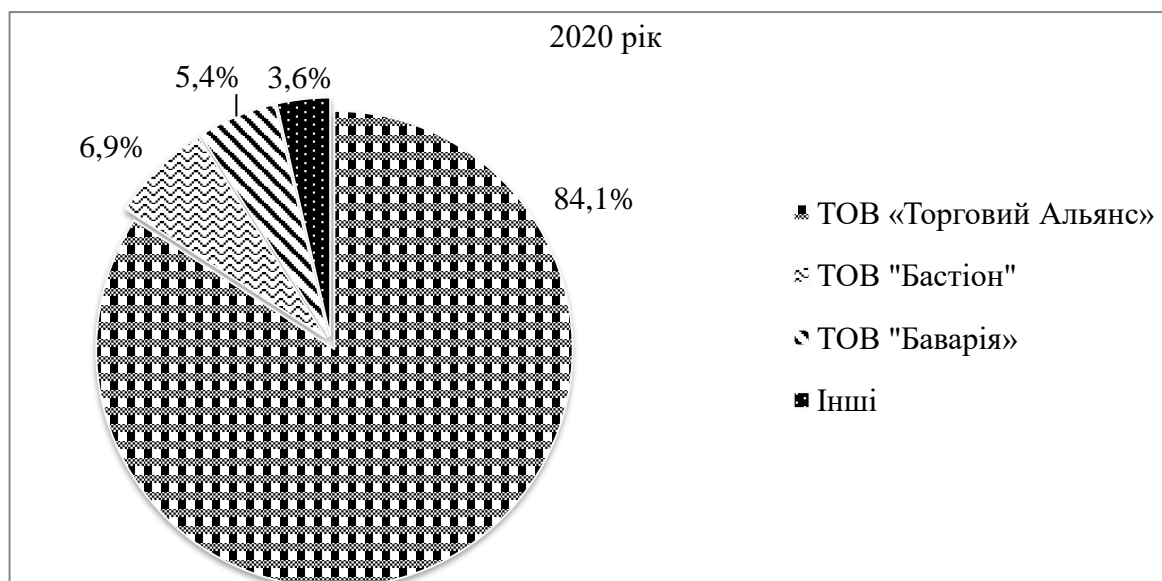

Рисунок 3.6 – Частка основних покупців-дебіторів за 2020 рік

Безперечно, це має вплив на стан кредиторської заборгованості ТОВ «Пиводар». На першому етапі можна визначити частку поточної кредиторської заборгованості у спільній величині джерела фінансування підприємства. Окремо розкривається прострочена (не погашена у найкоротші терміни, встановлені договором) заборгованість з кожної групи кредиторської заборгованості.

Як, правило, основною причиною змін структури кредиторської заборгованості є взаємні неплатежі або низький рівень платіжної дисципліни підприємства. Це може підтвердити порівняльний аналіз кредиторської і дебіторської заборгованостей.

Спочатку необхідно надати оцінку кредиторської заборгованості в

складі пасиву підприємства та дослідити її зміни в динаміці(табл. 3.4).

Таблиця 3.4 – Показники динаміки та структури кредиторської заборгованості в складі пасиву ТОВ «Пиводар»

Показники	2019 р		2020 р		Відхилення	
	тис.грн	п.в.,%	тис.грн	п.в.,%	+;-	п.в., %
Поточна кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	6415	46,0	5084	59,0	-1331	13,0
Кредиторська заборгованість за розрахунками:						
з бюджетом	640	4,5	1	0,01	-639	-4,49
зі страхування	12	0,1	1	0,01	-11	-0,09
з оплати праці	24	0,2	3	0,03	-21	-0,17
Усього кредиторська заборгованість	7091	50,8	5089	59,1	-2002	8,3
Баланс	13945	100,0	8617	100,0	-5328	-

Необхідно відзначити, що в динаміці відбулися істотні зміни в кредиторській заборгованості в складі капіталу підприємства (рис 3.7).

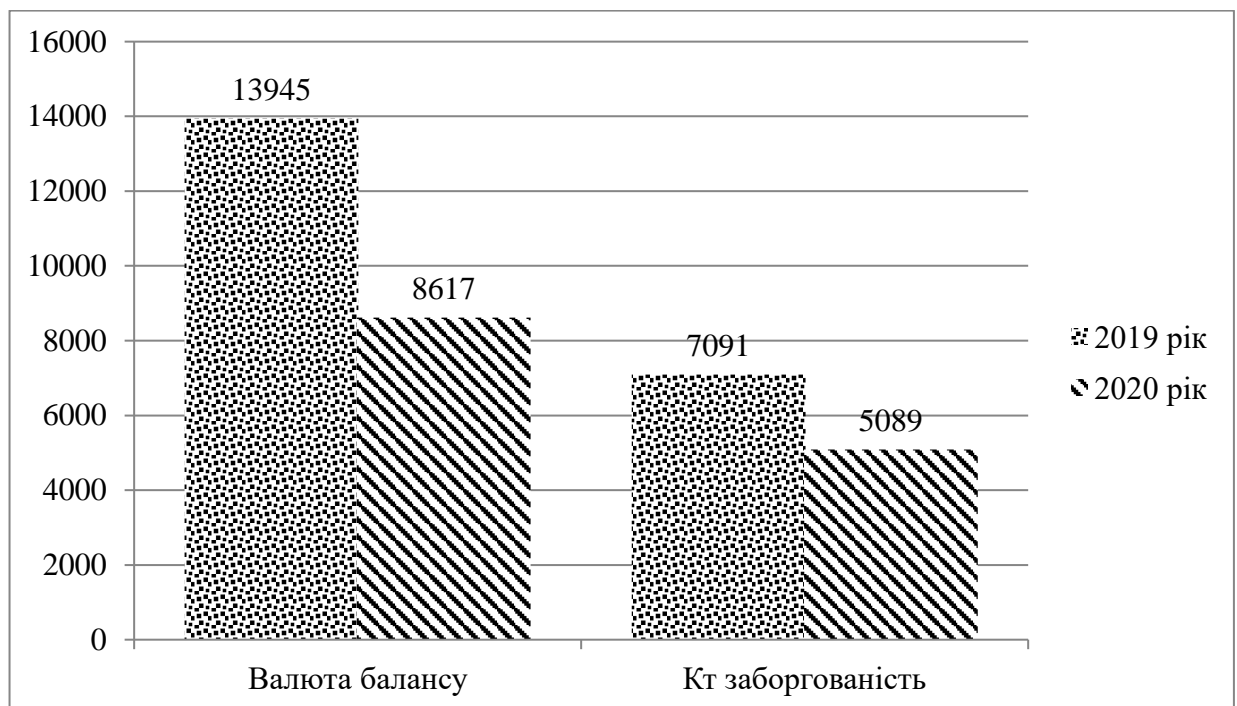

Рисунок 3.7 – Динаміка кредиторської заборгованості і капіталу

На фоні зниження вартості інвестованого капіталу в діяльність

підприємства на 5328 тис. грн., загальна вартість поточної кредиторської заборгованості скоротилася лише на 2002 тис. грн. Тобто, валюта балансу зменшилася на 38,2%, а сума кредиторської заборгованості на 28,2%. Безперечно, це негативна тенденція, яка свідчить про проблеми щодо погашення кредиторської заборгованості, зниження фінансової стійкості та підвищення залежності підприємства від залученого капіталу. При цьому збільшення кредиторської заборгованості впливає на підвищення поточних зобов'язано ТОВ «Пиводар».

Аналізуючи зміни в складі і структурі кредиторської заборгованості, приведені в таблиці 3.4, можна відзначити, що відбулися істотні зміни в наступних статтях, які зображені на рисунку 3.8.

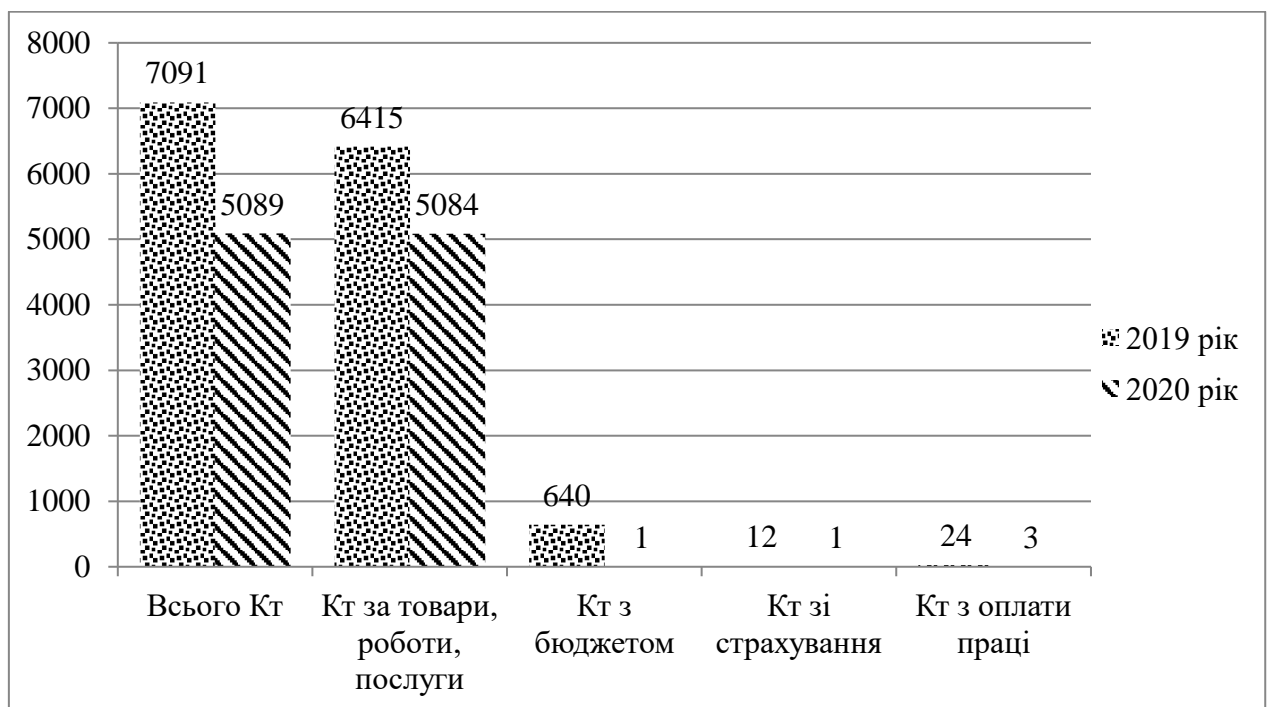

Рисунок 3.8 – Динаміка складу кредиторської заборгованості

Загальна сума кредиторської заборгованості скоротилася в 2020 р. до 5089 тис. грн., проти 7091 тис. грн., в 2019 р., або на 28,2%. Позитивним є майже повна відсутність кредиторської заборгованості за розрахунками з бюджетом, зі страхування, з оплати праці. Якщо в 2019 р. вона складала 676

тис. грн., то в 2020 р. тільки 5 тис. грн., або на 99%. Але проблемою для ТОВ «Пиводар» є кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги, яка зменшилася всього на 1331 тис. грн, (-20,7%).

Відносно структури, то домінуючу частку в складі кредиторської заборгованості на кінець 2020 р. займає саме заборгованість за товари, роботи, послуги 99,1% (рис. 3.9).

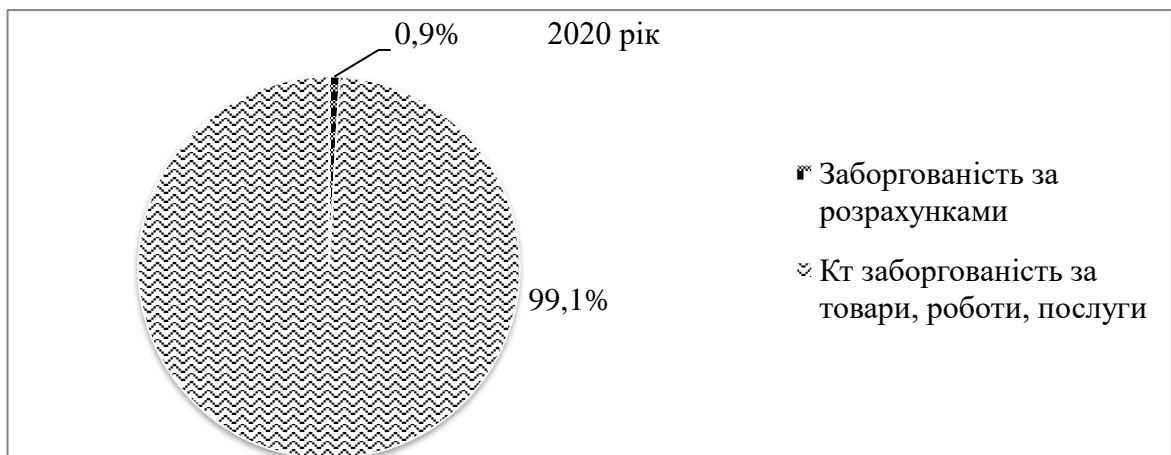

Рисунок 3.9 – Структура кредиторської заборгованості на кінець 2020 р

Отже найбільшу питому вагу займає кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги. Як, правило, основною причиною змін структури кредиторської заборгованості є взаємні неплатежі. Це може підтвердити порівняльний аналіз кредиторської і дебіторської заборгованостей (табл.3.5).

Результати порівняльного аналізу дозволяють зробити висновок, що кредиторська заборгованість значно перевищує дебіторську заборгованість. На початок року на +1396 тис. грн., а на кінець року на +2562 тис. грн.

Це свідчить про проблеми з платіжною дисципліною на досліджуваному підприємстві.

Але, необхідно звернути увагу на те, що на кінець року майже відсутня кредиторська заборгованість по розрахункам при суттєвому перевищенні кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги порівняно з дебіторською на 3601 тис. грн., або на 242,8%.

Таблиця 3.5 – Порівняльний аналіз дебіторської і кредиторської заборгованості за 2020 рік

Розрахунки	Дебіторська заборгованість		Кредиторська заборгованість		Перевищення заборгованості			
					Дебіторської		Кредиторської	
	На поч.	На кін.	На поч.	На кін.	На поч.	На кін.	На початок	На кінець
за товари, роботи, послуги	2971	1483	6415	5084	-	-	+3444 (+115,9%)	+3601 (+242,8)
з бюджетом	610	270	640	1	-	+269	+30	-
зі страхування	-	-	12	1	-	-	+12	+1
з оплати праці	-	-	24	3	-	-	+24	+280
інші	2114	774	-	-	+2114	+774		
Усього	5695	2527	7091	5089	-	-	+1396 (+24,5%)	+2562 (+101,4%)

Порівняємо дебіторську та кредиторську заборгованість ТОВ «Пиводар» графічно (рис.3.10).

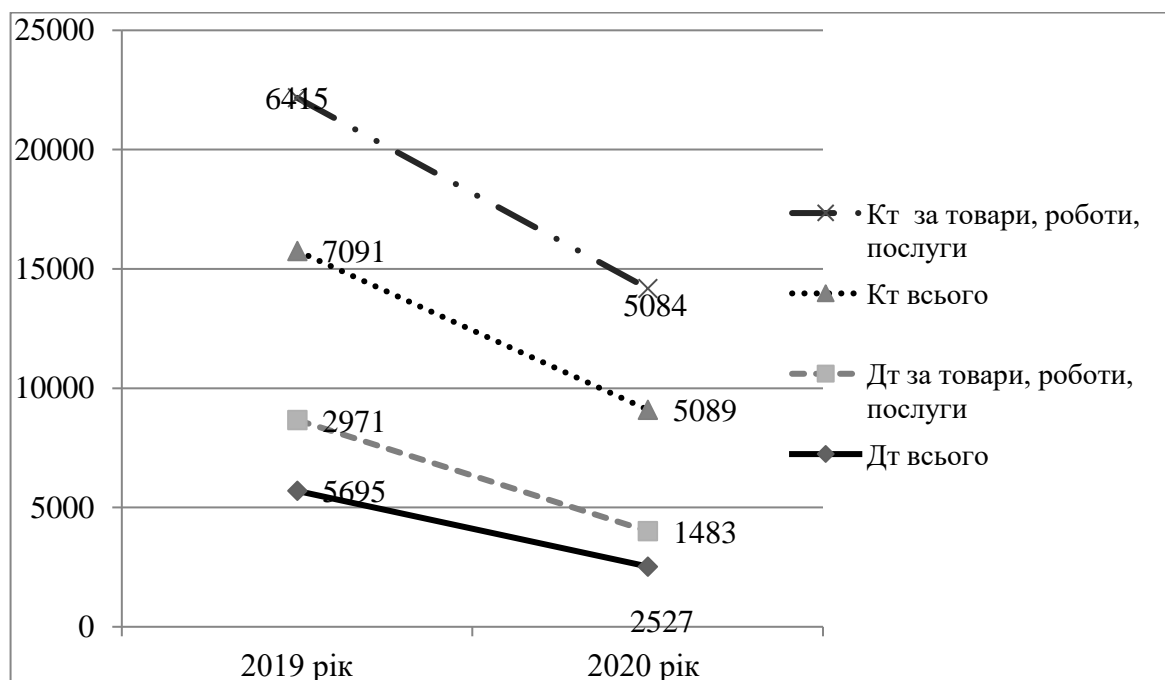

Рисунок 3.10 – Динаміка дебіторської та кредиторської заборгованості за 2019-2020 роки

З одного боку, кредиторська заборгованість – найбільш привабливий спосіб фінансування, тому що відсотки тут звичайно не стягуються. З іншого боку, через великі відстрочки по платежах у підприємства можуть виникнути проблеми з постачаннями, зниження репутації через несприятливі відгуки кредиторів, судові витрати по справах, порушених постачальниками. Таким чином, кожен випадок виникнення дебіторської і кредиторської заборгованості повинен ретельно розглядатись на підприємстві з метою їх раціонального збалансування.

3.2 Аналіз оборотності заборгованості товариства.

Найважливіші індикатори господарської діяльності підприємства – дохід від реалізації товарів, робіт, послуг і прибуток – прямо залежать від показників оборотності капіталу, а показники оборотності капіталу є одними з головних показників що характеризують інтенсивність використання майна підприємства і його ділову активність в процесі досягнення цілей господарської діяльності. Фінансове становище ТОВ «Пиводар» пов'язане з наявністю та використанням коштів, характеризується забезпеченістю власними обіговими коштами, швидкістю оборотності оборотних засобів, платоспроможністю, тому аналіз стану дебіторської та кредиторської заборгованості дає змоги виявити суми «невиправданих» коштів, які відвернені з обороту, отже негативно впливають на фінансове становище підприємства. Отже, результати оборотності заборгованості дозволяють робити висновки:

– про раціональність розміру річного обороту коштів під час розрахунків. Ефективність розрахунково-платіжної системи прискорює процес оборотності коштів у розрахунках, що в свою чергу, сприяє припливу інших активів організації та погашення кредиторської заборгованості;

- збільшення чи зменшення комерційного кредиту, що надається підприємством;
- про поліпшення платіжної дисципліни покупців, за умови прискорення оборотності дебіторської заборгованості, скорочення обсягів продажу з відстроченням платежу за строками або за вартістю угод;
- про зменшення собівартості продукції (робіт, послуг). Зі збільшенням числа оборотів скорочується частка постійних витрат, які відносяться на показник собівартості;
- скорочення оборотності кредиторської заборгованості потягне прискорення обороту коштів, запасів та зобов'язання підприємства.

Ліквідність дебіторської заборгованості визначається головним чином швидкістю і термінами її оборотності [25]. Якість дебіторської заборгованості визначається ступенем відповідності термінів заборгованості умовам платежу. Про якість керування дебіторською заборгованістю можна судити виходячи з аналізу оборотності дебіторської заборгованості, для чого використовуються відповідні коефіцієнти (формула 3.1; формула 3.2):

$$\text{Оборотність ДЗ} = \frac{\text{ВР}}{\text{ДЗ}_{\text{сер}}} \quad (3.1)$$

де ВР – виручка від реалізації;

$\text{ДЗ}_{\text{сер}}$ – середня дебіторська заборгованість.

Чим швидше обертається дебіторська заборгованість, тим менший ризик її непогашення. Чим вищий є цей коефіцієнт, тим агресивніша політика стягнення платежів:

$$\text{Період погашення ДЗ} = \frac{360 \text{ днів}}{\text{оборотність ДЗ}} \quad (3.2)$$

Для визначення оборотності дебіторської заборгованості розрахуємо ці

показники (табл.3.6). Чим більший період погашення дебіторської заборгованості, тим вищий ризик її непогашення. Період до 60 днів вважається нормальним, до 90 днів – поганим, а більше 90 днів – суцільні проблеми.

Таблиця 3.6 – Розрахунок оборотності дебіторської заборгованості за 2019-2020 роки

Показники	2019 рік		2020 рік		Абс.відх +; -	Темп росту %	Темп приросту %
	На початок року	На кінець року	На почато к року	На кінець року			
1.Дохід (виручка) від реалізації	30240		5480		-24760	18,1	-81,9
2.Дебіторська заборгованість	21795	5695	5695	2527	-3168	44,4	-55,6
Розрахункові показники							
3.Середньорічна дебіторська заборгованість	13745		4111		-9634	29,9	-70,1
4.Коеф.оборотності дебіторської заборгованості, раз	2,2		1,3		-0,9	59,1	-40,9
5.Термін оборотності дебіторської заборгованості, дні	163		277		114	169,9	+69,9

Розрахунки свідчать що на ТОВ «Пиводар» протягом 2020 р. суттєво погіршилася ситуація з дебіторською заборгованістю. Якщо в 2019 р. спостерігається позитивна динаміка відносно скорочення суми дебіторської заборгованості на 16100 тис. грн., або на 73,9%, то в 2020 р. на фоні різкого скорочення обсягів реалізації на 24760 тис. грн. (81,9%), сума дебіторської заборгованості скоротилася лише на 3168 тис. грн., або на 55,6%. Тобто темпи скорочення обсягів продажів перевищують темпи скорочення дебіторської заборгованості на 26,3%. Безперечно, це вплинуло на сповільнення оборотності дебіторської заборгованості. Якщо в 2019 р. оборотність дебіторської заборгованості складала 2,2 рази. То в 2020 р. – 1,3

рази. Тобто, оборотність сповільнилася на 0,9 раз, що є негативним показником. Відповідно, період обороту дебіторської заборгованості збільшився в 2020 р. до 277 днів (три квартали), що більше показника минулого року на 114 днів, або на 3,8 місяців. Це свідчить про великі проблеми щодо управління оборотним капіталом, не раціональної кредитної політики та підвищення ризиків втрати ліквідності й платоспроможності.

Зворотною стороною дебіторської заборгованості виступає кредиторська заборгованість підприємства. Для визначення оборотності кредиторської заборгованості розрахуємо показники оборотності кредиторської заборгованості (табл.3.7).

Кредиторська заборгованість відображає вартісну оцінку фінансових зобов'язань підприємства перед різними суб'єктами економічних відносин. Для аналізу ефективності управління кредиторською заборгованістю використовуються коефіцієнти оборотності кредиторської заборгованості, що відносяться до групи показників ділової активності. Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості, що виражається в числі оборотів за період, можна розрахувати за формулою 3.3:

$$K_{окз} = P_{п} / K_{з}, \quad (3.3)$$

де $P_{п}$ – вартість реалізованої продукції (собівартість);

$K_{з}$ – середньорічна кредиторська заборгованість.

Період обороту (погашення) кредиторської заборгованості, розраховується в днях за формулою 3.4:

$$П_{окз} = 360 / K_{окз} \quad (3.4)$$

Важливість аналізу і керування кредиторською заборгованістю обумовлюється її значною часткою в поточних пасивах підприємства, її зміни помітно позначаються на динаміку показників його платоспроможності

і ліквідності [54]. Підприємство володіє і користується кредиторською заборгованістю, але воно зобов'язане повернути чи виплатити дану частину майна кредиторам, що мають права вимоги на неї. Аналізуючи кредиторську заборгованість, необхідно враховувати, що вона є одночасно джерелом покриття дебіторської заборгованості.

Таблиця 3.7 – Розрахунок оборотності кредиторської заборгованості за 2019-2020 роки

Показники	2019 рік		2020 рік		Абс.відх +;-	Темп росту %	Т. пр. %
	На початок року	На кінець року	На початок року	На кінець року			
1.Собівартість реалізації	23016		4248		-18768	18,5	-81,5
2.Кредиторська заборгованість	21678	7091	7091	5089	-2002	71,8	-28,2
Розрахункові показники							
3.Середньорічна кредиторська заборгованість	14385		6090		-8295	42,3	-57,7
4.Коеф. оборотності кредиторської заборгованості, раз	1,6		0,7		-0,9	43,8	-56,2
5.Оборотність кредиторської заборгованості, дні	225		514		289	228,4	128,4

Розрахунки свідчать що на ТОВ «Пиводар» протягом 2020 року склалася особливо проблемна ситуація щодо ефективності управління кредиторською заборгованістю. При зниженні собівартості реалізованої продукції, робіт, послуг на 18768 тис. грн., сума кредиторської заборгованості знизилася тільки на 2002 тис. грн. При цьому темпи зниження собівартості реалізації перевищують темп зниження кредиторської заборгованості на 53%. Відповідно -81,5% та -28,25.

Уповільнення оборотності кредиторської заборгованості з 1,6 раз в 2019 р. до 0,7 раз в 2020 році безперечно є негативним індикатором. Якщо в 2019 р. період погашення кредиторської заборгованості був значним, а саме

225 днів (7,5 місяців), то в 2020 р. він збільшився до 514 днів, тобто більше ніж 1,5 року. Це свідчить про зниження платіжної дисципліни ТОВ «Пиводар» у відношеннях з кредиторами та про збільшення закупівель з відстроченням платежу, що може призвести до фінансової кризи.

3.3 Напрями підвищення ефективності управління заборгованістю.

На сьогоднішній день для ТОВ «Пиводар» підвищення ефективності управління дебіторською та кредиторською заборгованістю є особливо актуальним. Дебіторська та кредиторська заборгованість значно впливає на фінансовий стан підприємства, особливо в нинішній час, коли для підприємства гостро постала проблема неплатежів та порушення платіжної дисципліни. Тому, ключовим вектором політики управління заборгованістю повинна бути саме комплексна система управління дебіторською та кредиторською заборгованістю.

Для реалізації функцій ефективного управління кредиторською та дебіторською заборгованістю на ТОВ «Пиводар» необхідно створити спеціалізований відділ кредитного контролю, в основу діяльності якого покласти принцип незалежності. У роботі відділу важливо поєднати бажання підтримувати комерційні стосунки з клієнтами із зусиллями, спрямованими на повернення боргів та залучення нових покупців та замовників. Аналітичні процедури, що мають відношення до управління дебіторською та кредиторською заборгованістю, входять в систему внутрішньофірмового фінансового аналізу та управлінського контролю. Ефективна система управління включає:

- якісний відбір покупців;
- визначення оптимальних умов кредитування;
- чітку процедуру пред'явлення претензій;

- контроль за виконанням умов договорів;
- регулярний моніторинг дебіторів за видами продукції, обсягом заборгованості, термінами погашення і ін.;
- дотримання чіткої процедури оплати рахунків та отримання платежів;
- орієнтація на більшу кількість покупців з метою зменшення ризику несплати одним або кількома великими покупцями;
- контроль співвідношення рівня дебіторської та кредиторської заборгованості;
- використання факторингу [21].

На підставі результатів аналізу дебіторської заборгованості підприємства і оцінки її стану керівники приймають рішення щодо стратегії формування кредитної політики підприємства, основні складові якої наведені на рисунку 3.11.

Рисунок 3.11 – Складові кредитної політики підприємства

Також необхідно зазначити, що важливим є правильне визначення розміру допустимого кредиту. Підприємство-кредитор не завжди може

проаналізувати фінансову звітність підприємства-позичальника. Тому доцільно використовувати політику перевищення суми прибутку над сумами під ризиком, яка не потребує складних розрахунків.

Наведемо приклад: Підприємство-кредитор ТОВ «Пиводар» планує одержати виручку від реалізації в сумі 70 тис. грн., собівартість реалізованої продукції – 59,5 тис. грн., прибуток від реалізації – 10,5 тис. грн., або 15 % виручки. Покупець пропонує відпустити товари в кредит на суму 10 тис. грн., очікуваний прибуток від цієї суми складає 1,5 тис. грн.

Сума під ризиком = кредитний ліміт – прибуток = 10 тис. грн. – 1,5 тис. грн. = 8,5 тис. грн. Сума під ризиком (8,5 тис. грн.) менша суми прибутку (10,5 тис. грн.). Тому кредит покупцю на суму 10 тис. грн. можна надати.

Важливим моментом при роботі з дебіторською заборгованістю покупців є визначення критичного терміну сплати. Критичний термін оплати – дата, не пізніше якої має бути здійснений платіж за рахунком. Для того, щоб мати можливість контролювати критичний термін оплати, потрібно враховувати час відстрочки платежу, а також дату виникнення дебіторської заборгованості. Для спрощення розрахунку критичного терміну оплати необхідно виділити типові для підприємства умови надання відстрочки платежу та забезпечити можливість їх обліку в системі управління дебіторською заборгованістю.

Пропозиції щодо формування і використання дебіторської і кредиторської заборгованості в якості специфічних джерел і напрямків розміщення фінансових ресурсів полягатимуть у:

- визначенні оптимальних строків погашення дебіторської заборгованості з урахуванням строків виплат кредиторської заборгованості;

- визначенні оптимальних строків погашення кредиторської заборгованості з урахуванням строків надходжень дебіторської заборгованості;

- визначенні методів мінімізації розривів в часі між надходженнями від дебіторів і виплатами кредиторам з урахуванням загальної ліквідності

суб'єкта господарювання, строків сплати податків до бюджету та інших факторів.

Що стосується перевищення кредиторської заборгованості над дебіторською, то варто досягти рівня 10-20%. З метою покращення розрахункової дисципліни та скороченням кредиторської заборгованості на підприємстві потрібно:

- регулярно проводити аналіз складу і структури кредиторської заборгованості за конкретними постачальниками і підрядниками;
- здійснювати постійний контроль за станом розрахунків щодо простроченої заборгованості та спробувати розширити систему авансових платежів;
- виявляти можливості збільшення кількості замовників з метою зменшення масштабу ризику неоплати [36].

Для того щоб ефективно управляти боргами товариства необхідно, в першу чергу, визначити їхню оптимальну структуру: скласти бюджет кредиторської заборгованості, розробити систему показників (коефіцієнтів), що характеризують, як кількісну, так і якісну оцінку стану і розвитку відносин з кредиторами підприємства і прийняти певні значення таких показників за планові. Другим кроком у процесі оптимізації кредиторської заборгованості повинен бути аналіз відповідності фактичних показників їх граничному рівню, а також аналіз причин виниклих відхилень. На третьому етапі, в залежності від виявлених невідповідностей і причин їх виникнення, повинен бути розроблений і здійснений комплекс практичних заходів щодо приведення структури боргів у відповідність з оптимальними параметрами.

Вважаємо, що розрахунки дебіторської та кредиторської заборгованості на перспективу доцільно вести на основі бюджету грошових надходжень, пов'язаних з основною виробничо-збутовою діяльністю, і даних фінансової звітності про рух грошових коштів. На основі отриманих прогнозів скласти бюджет грошових надходжень та відтоку коштів, у тому числі надходжень від повернення боргів і відтоку від очікуваного збільшення або зменшення

кредиторської заборгованості. При прогнозуванні боргових зобов'язань та складанні бюджету грошових коштів на певну дату необхідно визначити строк комерційного кредиту, наданого покупцями, і термін відстрочки по оплаті рахунків від постачальників. У першому випадку термін кредиту розраховують шляхом ділення суми короткострокової дебіторської заборгованості покупців і замовників за рік на річний обсяг продажів, у другому випадку сума кредиторської заборгованості поділяється на величину, рівну вартості закупівель матеріальних ресурсів.

При цьому ефективність торговельної та кредитної політики доцільно визначати шляхом зіставлення умов товарного кредиту з фактичними термінами стягнення дебіторської заборгованості. Для аналізу і прогнозу слід використовувати дані про структуру кредиторської заборгованості на кілька останніх звітних або проміжних дат. Вона характеризує терміни заборгованості по кожному кредитору, а не середній період повернення відповідних сум. Зіставивши дані за кілька місяців, аналітик може виявити нові рахунки з нормальною і простроченою заборгованістю і передбачити за них час погашення платежу.

При прогнозуванні боргових вимог і зобов'язань слід дотримуватися певної обачності і професійного скептицизму. Не можна прагнути до завищення активів за рахунок дебіторської заборгованості, сумнівною до стягнення. У той же час нерозумно занижувати зобов'язання кредиторам, що в умовах невизначеності ринку загрожує негативними наслідками.

Отже, своєчасне обліково-аналітичне забезпечення операцій з дебіторської та кредиторської заборгованості дозволить надати об'єктивну оцінку фінансового стану ТОВ «Пиводар», реальності погашення і забезпечення його зобов'язань. Для цього створюється цілісна система реєстрів, рахунків і субрахунків, методів обліку і контролю боргових зобов'язань, яка з урахуванням запропонованого удосконалення забезпечить підвищення аналітичності облікової інформації для розробки та реалізації ефективної комплексної системи управління заборгованістю підприємства.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі здійснено теоретичні узагальнення та запропоновано вирішення наукових завдань, які полягають в удосконаленні обліково-аналітичного забезпечення операцій з дебіторської та кредиторської заборгованості, спрямованих на забезпечення ефективного управління заборгованістю підприємства в сучасних умовах господарювання .

Виконане дослідження дало змогу зробити висновки й пропозиції.

У результаті узагальнення підходів різних вчених до визначення сутності дебіторської й кредиторської заборгованості та економічного змісту заборгованості, досліджено етимологію понять «дебіторська заборгованість», «кредиторська заборгованість» і встановлено, що не існує єдиного підходу до трактування цих понять. Щодо дебіторської заборгованості – одні вчені визначають її, як «суму заборгованостей контрагентів», інші, «як фінансовий актив». У нормативній базі поняття «дебіторська заборгованість» дуже широке. З метою уникнення цих недоліків запропоновано уточнити дефініцію «дебіторська заборгованість» та тлумачити її, як заборгованість на користь підприємства на певну дату, внаслідок надання коштів, продажу активів, робіт послуг, що не є фінансовим активом, призначеним для продажу, знаходиться у розпорядженні іншої сторони угоди та виконує в неї роль капіталу. Зазначене визначення підкреслить особливість усіх складових дебіторської заборгованості та конкретизує дефініцію. Щодо кредиторської заборгованості, то одні дослідники визначають її як грошові кошти, інші – як частину майна, або – як форму розрахунків. Тому, запропоновано уточнене визначення поняття «кредиторська заборгованість» та тлумачити її, як невід’ємний етап повторювального кругообігу капіталу, що призводить до здійснення безперервних господарських операцій на підприємстві, тобто здійснення господарських операцій є причиною безперервних платежів та грошових надходжень. Саме тому важливо розглядати кредиторську

заборгованість як складову капіталу.

Для більш повного задоволення потреб розширеного кола користувачів у достовірній інформації, обґрунтовано необхідність удосконалення класифікації дебіторської та кредиторської заборгованості. На підставі опрацювання бібліографічних джерел запропоновано:

– дебіторську заборгованість, враховуючи ліквідність статей, в балансі поділяти на довгострокову і короткострокову, останню слід розглядати в наступних розрізах: звичайна, сумнівна та безнадійна. В свою чергу звичайна повинна поділятися за статтями Балансу, а сумнівна за термінами прострочення заборгованості: від 1 до 3 міс., від 3 до 6 міс., від 6 міс. до 1 року; від 1 до 3 років. Це надасть можливість отримання більш повної інформації про рівень дебіторської заборгованості і можливість її перетворення на грошові активи;

– кредиторську заборгованість, з урахуванням її основної ознаки – термін погашення, запропоновано за цим критерієм поділяти на кредиторську заборгованість з терміном погашення: до 3-х місяців, від 3 до 6 міс., більше 6 місяців. Особливо використовувати таке групування за видами кредиторської заборгованості перед постачальниками та підрядниками, використовуючи при цьому таку класифікаційну ознаку, як виконання умов погашення, що підвищить дієвість контролю за погашенням кредиторської заборгованості.

Досліджено нормативно-правове регулювання обліку дебіторської та кредиторської заборгованості. Здійснена порівняльна характеристика обліку дебіторської та кредиторської заборгованості за П(С)БО та МСФЗ, що дозволило окреслити основні моменти на які слід звернути увагу. Визначено, що система нормативного регулювання бухгалтерського обліку на ТОВ «Пиводар» представлена п'ятьма рівнями, кожний з яких розглянуто.

Визначено особливості методики аналізу дебіторської та кредиторської заборгованості як основного інструменту системи управління заборгованістю підприємства; згруповано фактори впливу на її виникнення величину,

структуру: фактори макросередовища, мезооточення та мікросередовища підприємства, які необхідно враховувати при аналізі дебіторської та кредиторської заборгованості;

Проведено дослідження діючої системи обліку дебіторської та кредиторської заборгованості на ТОВ «Пиводар» дозволяє стверджувати, що на підприємстві належним чином, відповідно до нормативної бази, ведеться аналітичний та синтетичний облік. Але враховуючи, що від облікового забезпечення операцій з дебіторської та кредиторської заборгованості залежить стан розрахунків та якість управління заборгованістю, визначено ряд особливостей та неоднозначних аспектів, що потребують удосконалення:

- запропоновано впроваджувати внутрішній контроль розрахунків з контрагентами. Широке та ефективне впровадження внутрішнього контролю є необхідною передумовою успішного функціонування товариства;

- щодо дебіторської заборгованості: на ТОВ «Пиводар» не нараховується резерв сумнівних боргів, що є порушенням вимог П(С)БО 10 та спричиняє необ'єктивне й неповне висвітлення інформації в фінансовій звітності і як наслідок, вводить в оману користувачі фінансової звітності, які на її основі приймають неадекватні управлінські рішення. На основі проведених розрахунків, обґрунтовано, що оптимальним методом є розрахунок резерву сумнівних боргів на протерміновану заборгованість покупців виходячи з платоспроможності окремих дебіторів, тому що даний метод є найбільш простим у використанні, не потребує значних затрат часу, скорочує відволікання коштів з обороту підприємства.

- щодо кредиторської заборгованості: запропоновано вести такий документ як План-графік погашення кредиторської заборгованості у розрізі боржників за місяць із зазначенням кінцевих строків погашення заборгованості підприємства перед ними; відповідно до удосконаленої класифікації, доцільно до рахунку 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками» відкривати рахунки третього порядку для відображення інформації за видами кредиторської заборгованості.

По результатам проведеного аналізу стану, структури дебіторської й кредиторської заборгованості та ефективності управління нею дійшли до висновку, що на ТОВ «Пиводар» протягом 2020 р. суттєво знизилася ефективність управління заборгованістю. Так, на фоні різкого скорочення обсягів реалізації на 24760 тис. грн., або на 81,9%, сума дебіторської заборгованості скоротилася лише на 3168 тис. грн., або на 55,6%. Безперечно, це вплинуло на сповільнення оборотності дебіторської заборгованості на 0,9 раз. Якщо в 2019 р. оборотність дебіторської заборгованості складала 2,2 рази, то в 2020 р. – 1,3 рази. Відповідно, період обороту дебіторської заборгованості збільшився в 2020 р. до 277 днів (три квартали), що більше показника минулого року на 114 днів, або на 3,8 місяців. При зниженні собівартості реалізованої продукції на 18768 тис. грн., сума кредиторської заборгованості знизилася тільки на 2002 тис. грн. При цьому темпи зниження собівартості реалізації перевищують темпи зниження кредиторської заборгованості на 53%. Уповільнення оборотності кредиторської заборгованості з 1,6 раз в 2019 р. до 0,7 раз в 2020 р. безперечно є негативним індикатором. Якщо в 2019 р. період погашення кредиторської заборгованості був значним, а саме 225 днів (7,5 місяців), то в 2020 р. він збільшився до 514 днів, тобто більше ніж 1,5 року. Це свідчить про зниження платіжної дисципліни ТОВ «Пиводар» у відношеннях з кредиторами та про збільшення закупівель з відстроченням платежу, що може призвести до фінансової кризи.

Обґрунтовано напроми підвищення ефективності управління дебіторською та кредиторською заборгованістю ТОВ «Пиводар» за рахунок розробки комплексної стратегічної системи управління заборгованістю на основі результатів аналізу та оцінки товарної кредитної політики. Основними складовими якою повинні бути: період кредитування, стандарти кредитоспроможності, політика інкасації; пільги. В підсумку це підвищить дієвість аналітичного забезпечення операцій з дебіторської та кредиторської заборгованості, ефективність фінансово-господарської діяльності.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Акіншина О.В., Плотніченко І.Б. Модель внутрішнього обліку розрахунків з дебіторами і кредиторами. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2017. № 56. С. 3-8.
2. Багатко Н.П. Продаж дебіторської заборгованості : визначення, оцінка, облік. *Бухгалтерія. Право. Податки*. 2014. №22. С.57-63.
3. Баліцька, В.В. Борги підприємств України : проблеми не розв'язуються. *Актуальні проблеми економіки*. 2018. № 2. С. 48-59.
4. Бандурка О.М., Коробов М.Я., Орлов П.І. Фінансова діяльність підприємств : навч. посіб. Київ : Либідь, 2008. 312 с.
5. Білик М.Д. Управління дебіторською заборгованістю підприємств. *Фінанси України*. 2016. № 12. С. 24-37.
6. Білик М.Д. Як бухгалтер управляє дебіторською заборгованістю підприємства? *Главбух*. 2017. № 12. С. 24-36.
7. Бондаренко О.С. Методика управління портфелем дебіторської заборгованості. *Актуальні проблеми економіки*. 2018. № 4. С. 17-22.
8. Бондаренко О.С. Сучасні підходи до обліку дебіторської заборгованості у вітчизняній та зарубіжній практиці господарювання. *Інвестиції: практика та досвід*. №18. 2018. С.36-39.
9. Боровик О.А. Прогнозування регіональної структури дебіторської і кредиторської заборгованості за системним підходом. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2017. №3 (70). С. 133-138.
10. Будько О.В. Класифікація обліково-аналітичної інформації з метою інформаційного забезпечення управління сталим розвитком підприємства. *Інноваційна економіка*. 2015. № 1 (56). С. 207–212.
11. Бугай В.З, Головка Н. Управління дебіторською заборгованістю підприємства. *Держава і регіони*. 2015. № 1. С. 60-63.
12. Бутинець. Ф.Ф., Виговська Н.Г., Малюга Н.М. Контроль і ревізія :

підручник . Житомир : Рута, 2002. 544 с.

13. Верига Ю.А., Зима Г.І. Бухгалтерський облік : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 656 с.

14. Виправлення помилок та зміни у фінансових звітах: Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 6, затв. наказом Міністерства фінансів України від 8.05.1999 р. № 137. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0392-99#Text> (дата звернення 15.10.2021).

15. Голов С.Ф., Костюченко В.М. Бухгалтерський облік і фінансова звітність по міжнародним стандартам. Харків : Фактор, 2008. 1008 с.

16. Голячук Н. Обліково-аналітичне забезпечення як складова управління підприємством. *Економічний аналіз*. 2010. № 6. С. 408-410.

17. Губіна І. Резерв сумнівних боргів: створення та використання. *Бухгалтерія. Право. Податки*. 2017. № 48. С. 68-75.

18. Дебіторська заборгованість: Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10, затв. Наказом Міністерства фінансів України від 08.10.1999р. № 237. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99#Text> (дата звернення 22.09.2021).

19. Дідоренко Т.В., Белова І.М. Завдання та принципи побудови обліку розрахунків з покупцями і замовниками. *Сталий розвиток економіки*. 2015. № 3. С. 217-220.

20. Єрохін К. Формування і відображення резерву сумнівних боргів в бухгалтерському обліку. URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/DG090615.html.

21. Журавська І. Головні аспекти управління дебіторською заборгованістю та їх вплив на джерела формування оборотних активів. *Все про бухгалтерський облік*. 2018. № 9. С. 92-98.

22. Загальні вимоги до фінансової звітності: Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1, затв. наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text> (дата звернення 15.10.2021).

23. Ізмайлова Н.В. Стан та тенденції дебіторської та кредиторської заборгованості: макроекономічний аспект. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2015. № 4. С. 12-18.

24. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затв. наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99> (дата звернення 24.09.2021).

25. Карчова Н.В. Аналіз дебіторської заборгованості як інструмент підвищення ефективності аудиту. *Управління розвитком*. 2017. №9. С. 52-53.

26. Колеснікова О.М. Проблемні питання обліку резерву сумнівних боргів в контексті Податкового кодексу України. *Ефективна економіка*. URL : <http://www.economy.nauka.com.ua/index.php?Operation=1&iid=772>.

27. Конторщикова О. Факторингові послуги як інструмент управління дебіторською заборгованістю. *Економіка. Фінанси. Право*. 2016. № 9. С. 11-12.

28. Костюченко В., Шаповалова Г. Облік дебіторської заборгованості. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2016. № 7. С. 2-10.

29. Костирко Р.О. Нормативно-правове забезпечення контролю та аналізу фінансової стійкості підприємства. URL : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/epravo.32.pdf.

30. Кредиторська заборгованість : Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11, затв. Наказом Міністерства фінансів України від 08.10.99 р. № 237 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00#Text> (дата звернення 22.09.2021).

31. Кужельний М.В., Лінник В.Г. Теорія бухгалтерського обліку : підручник. Київ : КНЕУ. 2017. 360 с.

32. Кутер М.І. Теорія бухгалтерського обліку : підручник. Мінськ : Фінанси і статистика. 2009. 640с.

33. Кушина О.В. Резерв сумнівних боргів : суто бухгалтерський

інструмент. *Збірник систематизованого законодавства*. 2015. № 9. С. 155-159.

34. Лень В.С., Гливенк В.В. Бухгалтерськимй облік в Україні : основи та практика. Київ : Центр учбової літератури, 2014. 608 с.

35. Лень В.С. Обліково-аналітична система підприємства: обґрунтування, визначення, модель. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2016. № 1 (5). С. 281-290.

36. Матицина Н. Фінансова політика підприємства як інструмент управління дебіторською заборгованістю. *Бухгалтерський облік та аудит*. 2017. № 7. С. 25-28.

37. Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ) включаючи Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку (МСБО) та тлумачення, частина 1. Київ :Федерація професійних бухгалтерів і аудиторів України, 2004. 1272 с.

38. Москалюк Г.О. Облік та контроль дебіторської заборгованості : існуючі проблеми та шляхи їх вирішення. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»* №721. URL : <http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/vnulp/Management/32.pdf>.

39. Нашкерська Г.В. Особливості визнання та оцінки поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи і послуги. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2016. № 11. С. 31-37.

40. Нашкерська Г.В. Облік сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості. *Бухгалтерський облік та аудит*. 2016. № 27. С. 27-32.

41. Некрасенко Л.А. Шляхи оптимізації дебіторської заборгованості підприємств. *Економічний простір*. 2018. № 12/2. С.27-34.

42. Ніколаєнко В. Деякі аспекти аналізу дебіторської заборгованості суб'єктів господарювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 7. С. 141-146.

43. Олійник О.С. Дебіторська заборгованість : сутність та класифікація. *Фінанси України*. 2015. №12 (1). С. 56-60.

44. Оляднічук Н.В., Концеба С.М., Підлубна О.Д. Облік дебіторської заборгованості: проблеми та шляхи їх вирішення. *Вісник Київського інституту бізнесу та технологій*. 2019. № 3 (42). С. 64-68.

45. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затв. наказом Міністерства фінансів України від 09.12.2011 № 1591. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1557-11#Text> (дата звернення 15.10.2021).

46. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення 24.09.2021).

47. Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань, затверджене наказом Мінфіну України від 02.09.2014 р. № 879 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1365-14/stru#Stru>(дата звернення 24.09.2021).

48. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України, затв. від 16 липня 1999 р. № 996-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (дата звернення 15.10.2021).

49. Про затвердження Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку: Положення, затв. Наказом Міністерства фінансів України від 24.05.1995 р. № 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0168-95#Text> (дата звернення 15.10.2021).

50. Пуцентейло П.Р. Інформаційне забезпечення аналітичної діяльності в управлінні підприємством. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2015. Вип. 11. С. 224–232.

51. Ревизюк І.М., Калюга Є.В. Удосконалення обліку розрахунків з постачальниками : *Економічні науки*. 2015. № 10 (4). С. 185-190.

52. Сікора І. Проблемні аспекти гармонізації бухгалтерського обліку оборотних активів до вимог міжнародних стандартів. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2014. № 4. С. 36-43.

53. Смачило В.В., Дубровська Є.В. Сутність факторингу та його

використання при управлінні дебіторською заборгованістю в Україні. *Фінанси України*. 2014. № 7. С. 35-46.

54. Стаднюк Т.В. Основи аналізу зобов'язань : *Агросвіт*. 2014. №8. С. 60-65.

55. Сурніна К.С. Зобов'язання і кредиторська заборгованість, проблеми термінології і класифікації. *Економіка: проблеми теорії та практики: міжвузівський зб. наук. праць ДНУ*. Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2000. Вип. 42. С. 56-61.

56. Сурніна К.С. Удосконалення обліку дебіторської і кредиторської заборгованості промислових підприємств: автореф. дис. ... канд. ек. наук: 08.06.04. Київ, 2002. 17 с.

57. Федорченко О.Є. Удосконалення створення і обліку резерву сумнівних боргів. *Економічні науки*. Вип. 21. URL : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znpchdtu/2018_21_1/articles/Finansi/27_Fedorchenko.pdf.

58. Хома С.В., Орлив В.К. Фінансовий облік : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 510 с.

59. Ценклер Н.І., Кватирка П.Б. Вдосконалення класифікаційних ознак дебіторської заборгованості та їх значення в підвищенні контрольно-аналітичної функції обліку. *Вісник Хмельницького університету*. 2015. № 29. С. 87-90.

60. Яструбський М.Я. Дебіторська та кредиторська заборгованість. *Науковий вісник НЛТУ*. 2014. №21. С. 276-281.

61. Antonelli, C., Crespi, F., & Scellato, G. (2015). Productivity growth persistence: Firm strategies, size and system properties. *Small Business Economics*, 45, 129–147.

62. C. Gowthorpe Financial Analysis Study System . CIMA Publishing, 2015. 432 p.

63. Robert S. Kaplan, David P. Norton Financial Analysis: Balanced Scored Feature by Robert S. Kaplan and David P. Norton. HBR's 10 Must Reads The Essentials, 2017. 168 p.